

Global
Forum
PROGRES

Ministarstvo unutrašnjih poslova
Uprava policije

POLICIJA, TOLERANCIJA I PRIHVATANJE IDENTITETA

POLICIJA, TOLERANCIJA I
PRIHVATANJE IDENTITETA

*Lgbtq
forum* **PROGRES**

Autori_ke:

mr Aleksandar Saša Zeković, Marijana Laković, dr Jovan Kojičić, Helen Kenedy, Martin Krajcik, Tamara Popović, Nikola Janjušević, Vesna Medenica, mr Ivan Tomović, Stevan Milivojević, mr Tanja Tripović, Srđa Korać, Sanja Maraš, Danijel Arnaut, Merima Baković, Biljana Alković, Elmir Đoković, Danielle Bottineau, Nataša Radonjić, Mirsad Fejzić

Biblioteka:

Policijsko obrazovanje

Urednik i priređivač:

mr Aleksandar Saša Zeković

Izdavači:

LGBT FORUM-PROGRES
www.lgbtprogres.me

MINISTARSTVO UNUTRAŠNJIH POSLOVA
UPRAVA POLICIJE

<http://www.mup.gov.me/upravapolicije/naslovna>

Fotografija:

Boris Pejović

Foto dokumentacija LGBT Forum Progres
Balša Rakočević

Kingdom of the Netherlands

Ova publikacija finansirana je kroz projekat "Law Enforcement Training" od strane Ambasade Kraljevine Holandije

POLICIJA, TOLERANCIJA I PRIHVATANJE IDENTITETA

mr Aleksandar Saša Zeković, Marijana Laković, dr Jovan Kojičić, Helen Kenedy, Martin Krajcik, Tamara Popović, Nikola Janjušević, Vesna Medenica, mr Ivan Tomović, Stevan Milivojević, mr Tanja Tripović, Srđa Korać, Sanja Maraš, Danijel Arnaut, Merima Baković, Biljana Alković, Elmir Đoković, Danielle Bottineau, Nataša Radonjić, Mirsad Fejzić

Podgorica,
2013.

Slavko Stojanović

dr iur Jovan Kojičić

mr Aleksandar Saša Zeković

ZAJEDNIČKI GRADIMO BUDUĆNOST

Položaj LGBT osoba u Crnoj Gori je pod uticajem dominantne društvene percepcije da njihovo postojanje predstavlja kršenje morala i vrijednosti o poželjnom načinu života. Pojedinci ke su zbog svoje stvarne ili pretpostavljene seksualne orijentacije ili rodnog identiteta izloženi e različitim oblicima isključenja, nasilja i diskriminacije kako u okviru porodica tako i u društvu. Takođe, prihvatanje i razumijevanje prava LGBT osoba, u pogledu njihovih jednakih prava i mogućnosti, predstavlja problem za veliku većinu naših građana_ki. Takva situacija stvara sumnju da su LGBT osobe, intenzivnije od ostalih društvenih grupa, izložene nasilju i ugrožavanju bezbjednosti.

Zbog postajanja takvih problema i prepreka u prihvatanju LGBT osoba, Vlada Crne Gore je kreirala, usvojila i počela da pri-

mjenjuje jasnu politiku u ovoj oblasti. Usvajanjem "Strategije za unapređenje kvaliteta života LGBT osoba u Crnoj Gori" Vlada Crne Gore položila je institucionalni kamen temeljac procesu društvenog prihvatanja LGBT zajednice. To je početni, ali važan i neophodan, korak veoma složenog, zahtjevnog procesa, punog izazova. Naša su zajednička nastojanja, da kroz strateški pristup i analizu različitih oblika homofobičnog/transfobičnog ponašanja, u punoj saradnji Vlade i civilnog društva, i kroz saradnju sa nacionalnom i međunarodnom stručnom javnošću, planiramo i preduzimamo konkretne mjere kojima ćemo mijenjati ustaljeni obrazac ponašanja. U pitanju je društveni proces za koji je potrebno vrijeme i rezultate nije moguće postići ad hoc aktivnostima ili "preko noći".

Interesantno je podsjetiti da je implementacija crnogorske LGBT politike počela upravo kroz organizovanje sveobuhvatne policijske obuke što nosi i simboličku poruku važnosti bezbjednosti. Snažno opredjeljenje crnogorske Vlade da poveća bezbjednost LGBT osoba i proširi i produbi njihovo prihvatanje i uključenost, ističe, u prvi plan, odgovornost i ulogu Uprave policije Ministarstva unutrašnjih poslova i policijskih službenika_ca ponaosob. Ova publikacija vidljivo, i namjerno, ističe istorijsku ulogu Uprave Policije u sprovođenju zakona. Sprečavanjem nasilja u neposrednom životnom okruženju, na ulici ili objektima uslužne djelatnosti, na mjestima sastajanja ili u sredinama noćnog života, nadležne državne institucije su se obavezale da će promovisati društveno prihvatanje i stvarati bezbjednu okolinu za LGBT osobe.

LGBT zajednica i pokret, ali i civilno društvo generalno, dosljednu primjenu Stategije za unapređenje kvaliteta života LGBT osoba u Crnoj Gori prepoznaju kao isto-

rijsku šansu da Crna Gora jača demokratske kapacitete i načelo poštovanja različitosti u društvu koje istinski počiva na principima slobode, demokratije, vladavine prava i poštovanja ljudskih prava i osnovnih sloboda. Knjiga koja je pred vama direktno doprinosi kvalitetnijoj primjeni vladine LGBT politike i postizanju ciljeva odnosno održivih promjena. Povorke ponosa predstavljaju transparentan primjer odlučnosti države da omogući uživanje jednakih prava svim njenim građanima_kama, pa ovom prilikom podsjećamo na posvećenost i odlučnost Vlade Crne Gore, Ministarstva unutrašnjih poslova i Uprave policije da zaštiti učesnike_ce SeaSide i Montenegro prajda, u Budvi i Podgorici, i suprostavi se onima koji su nasiljem pokušali da onemoguće pravo LGBT osoba na slobodu okupljanja i izražavanja. Zajednički rad i publikovanje ovog važnog štiva nosi poruku da će se pristup Policije prema LGBT osobama stalno unapređivati, a da će Vlada nastaviti da stvara tolerantno i podsticajno okruženje.

Uvjereni smo da knjiga "Policija, Tolerancija i Prihvatanje identiteta" može služiti kao svojevrsni udžbenik i važan podržavajući resurs u promovisanju i obezbjeđenju vladavine prava, bezbjednosti, pune zaštite i poštovanja ljudskih prava LGBT osoba kao i u daljem razvijanju i stabilizaciji crnogorske demokratske kulture i prakse.

Knjiga ima kapaciteta da podstakne profesionalizam, građansko i društveno angažovanje, građansku, roditeljsku i porodičnu odgovornost, interesovanje akademske zajednice ali i ukupni dijalog i diskusije o društvenoj koheziji i inkluziji. Šalje jasnu poruku, da niko u Crnoj Gori neće živjeti u strahu ili biti nevidljiv bez obzira na bilo koje lično svojstvo, uključujući, kao osnov, seksualnu orijentaciju ili rodni identitet. Takođe, snažno promovise koncept inkluzivne bezbjednosti kojoj, uz odgovornost prije svega Uprave policije, doprinose i drugi društveni kateri kao što su građanstvo u cjelini, civilno društvo, roditelji, porodice, obrazovanje i škole, pravosuđe...

Vjerujemo da će ovo štivo ostvariti svoju punu praktičnu primjenu u svakodnevnom životu, radu, postupanju LGBT osoba, njihovih porodica, policijskih službenika_ca i drugih profesionalaca_ki odgovornih za primjenu i obavljanje određenih javnih ovlašćenja i poslova prema LGBT osobama. Namjera je, izdavača i autora_ki, da se obezbijedi pomoć, brza konsultacija i podrška, u različitim situacijama, donosiocima_teljkama odluka, na svim nivoima, službenicima_cama u svim javnim servisima, LGBT osobama i njihovim porodicama, da otklone lične dileme, prepreke, strahove, rezerve u vezi sa seksualnom orijentacijom i rodnim identitetom. Intencija publikovanja ovog sadržaja jeste podizanje svijesti i unapređenje razumijavanja potrebe i izazova društvenog prihvatanja LGBT osoba.

Vlada Crne Gore, kroz dosadašnju praksu, pokazala je odlučnost da se suoči s predrasudama protiv LGBT osoba, počevši od institucija do pojedinaca/ki, i to ne samo radi ispunjavanja obave-

za koje proizilaze iz članstva u međunarodnim organizacijama već, prije svega, zbog istinske težnje za kulturnom promjenom, boljim i sigurnijim životom svih građana_ki. Posvećenost vladavini prava, i poštovanju svih ljudskih prava potvrđuje se smisao težnje Vlade da Crnu Goru uvede u punopravno članstvo Evropske Unije i NATO.

Posebno nam je zadovoljstvo da istaknemo ulogu naših iskrenih i pouzdanih partnera u procesu, promovisanja i uspostavljanja tolerancije, Vladi Kraljevine Holandije i Vladi Ujedinjenog Kraljevstva na partnerstvu i podršci od samog početka. To uključuje neophodno ohrabrenje ali i finansijsku podršku prema različitim društvenim akterima u

domenu jačanja kapaciteta i izgradnje ambijenta koje poštuje različitosti i uvažava ljudska prava svih građana_ki, uključujući i prava LGBT osoba.

Koristimo i ovu priliku da se podsjetimo i podržimo napore kompletnog civilnog društva u Crnoj Gori za unapređenje društvenog prihvatanja i ravnopravnosti LGBT osoba, da zahvalimo svim policijskim službenicima_cama koji_e su na prvim crnogorskim povorkama ponosa, u Budvi i Podgorici, odgovorno i profesionalno obavljali povjerene policijske zadatke i poslove i podržimo LGBT zajednicu, da preko različitih organizacionih struktura, formi i sadržaja, postane još vidljivija, organizovanija, brojnija i razvijenija.

Slavko Stojanović
direktor Uprave policije
Ministarstva unutrašnjih
poslova

dr Jovan Kojičić
savjetnik predsjednika
Vlade Crne Gore za
ljudska prava i zaštitu od
diskriminacije

mr Aleksandar S. Zeković
predsjednik Projektnog
odbora Policijske obuke

PODACI O AUTORIMA_KAMA

Martin Krajcik je bio angažovan širom Evrope u partnerstvu sa Savjetom Evrope i Evropskom Unijom, kao i u Sjevernoj i Južnoj Americi kao instruktor ljudskih prava. U EGALE Canada vodi radionice za policijske službenike/ce, nastavnike/ce i zaposlene u školama u cilju stvaranja sigurnijih škola i zajednica za LGBT osobe. Krajcik je osnivač i bivši rukovodilac više organizacija koje pružaju servise u oblasti ljudskih prava. Govori više jezika.

Marijana Laković, zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore. Diplomirala na Pravnom fakultetu u Podgorici. Položila pravosudni i advokatski ispit. Radila je kao pripravnica kod Državnog tužioca Republike Crne Gore (1997-2000) i bila je savjetnica Osnovnog tužioca u Podgorici (2000-2004). Bila je članica Tužilačkog savjeta Crne Gore, imenovana iz reda istaknutih pravnika. Bila je savjetnica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore (2004-2007) a za Zamjenicu Zaštitnika ljudskih prava i sloboda imenovana je 2007. godine. U više prilika, bila je na kraćim i dužim boravcima, u inostranstvu, radi usavršavanja u struci, kao što je boravak na poziv Vlade SAD u Vašingtonu gdje je posjetila Vrhovni sud i Federalni Apelacioni sud, i rad, u okviru internship programa, u AIRE Centru u Londonu. Učesnica je vodećih evropskih skupova na temu ljudskih prava i zaštite od diskriminacije. Izlagala je i predavala na brojnim nacionalnim i regionalnim treninzima, radionicama i konferencijama na teme iz oblasti ljudskih prava i zaštite od diskriminacije u organizaciji državnih institucija, međunarodnih i nevladinih organizacija. (Ko)autorka je sljedećih knjiga: "Zabrana diskriminacije u Crnoj Gori", "Vodič kroz Zakon o zabrani diskriminacije", "Rodni identitet i seksualna orijentacija u teoriji i praksi", "Priručnik o postupanju policije u slučaju homofobičnog nasilja", "Vodič kroz antidiskriminatorno zakonodavstvo", "Zastupanje slučajeva diskriminacije po osnovu seksualne orijentacije u Crnoj Gori: od principa do prakse", kao i brojnih stručnih tekstova.

Merima Baković, samostalna savjetnica u Ministarstvu pravde Crne Gore, Sektor Pravosuđe. Završila je Pravni fakultet Univerziteta Crne Gore. Posebno značajna oblast njenog profesionalnog rada i interesovanja jeste izrada propisa i harmonizacija zakonodavstva, za oblast pravosuđa, u procesu evropskih integracija Crne Gore.

dr. iur Jovan Kojičić, savjetnik predsjednika Vlade Crne Gore za ljudska prava i zaštitu od diskriminacije. Doktorirao pravo, kao stipendista Njemačke službe za akademsku razmjenu (DAAD), na Evropskom Univerzitetu Viadrina u Njemačkoj. Završio je i post-doktorat u oblasti ljudskih prava u međunarodnom pravu i relaciji prava u odnosu na društvene promjene (u oblasti diskriminacije) na prestižnom Lund Univerzitetu (odsjek za sociologiju prava) u Lundu, Švedska. Gostujući je naučnik na Vilijams Institutu Pravnog fakulteta Univerziteta u Kaliforniji (UCLA), u Los Anđelesu, Sjedinjene Američke Države. Član je Evropske komisije za pravo seksualne orijentacije (ECSOL) za Crnu Goru.

Tamara Popović, savjetnica za odnose s javnošću Uprave policije Ministarstva unutrašnjih poslova. Dugo godina je bila portparolka Uprave policije Crne Gore. Kontakt je osoba Uprave policije za saradnju sa nevladinim organizacijama. Završila je Pravni fakultet u Podgorici Univerziteta Crne Gore. Profesionalno je radila u nevladinoj organizaciji "Centar za monitoring". U medijima, nezavisnim radio stanicama "Antena M" i "Gorica", radila kao voditeljka, novinarka i urednica. Završila je više specijalističkih obuka iz oblasti PR-a i novinarstva. Trenerica je iz oblasti NVO menadžmenta. Alumnistkinja je prestižnog, IVLP, programa za mlade lidere, (International Visitor Leadership Program), u organizaciji Stejt Dipartmenta SAD.

mr.sc. Ivan Tomović, predsjednik Savjetodavnog komiteta "LGBT Foruma Progres". Magistrirao je međunarodnu saradnju i razvoj na Fakultetu političkih nauka Univerziteta Sapienze u Rimu. Na istom univerzitetu je doktorant na Katedri Istorija Evrope. Bavi se istraživačkim projektima u oblasti ljudskih i prava LGBT osoba.

Vesna Medenica, predsjednica Vrhovnog suda Crne Gore. Bila je sudija Opštinskog suda i opštinski javni tužilac u Kolašinu te sudija Višeg suda u Podgorici. Bila je, u dva mandata, zamjenica Višeg državnog tužioca u Podgorici. U periodu od 2003. do 2007. imenovana je za Vrhovnog državnog tužioca Crne Gore. Kao zamjenica tužioca i sudija za maloljetnike dala je puni doprinos reformi maloljetničkog pravosuđa u Crnoj Gori. Stručno se usavršavala na američkom Univerzitetu "Johns Hopkins" u Vašingtonu. Predsjednica je Sudskog savjeta.

Nikola Janjušević, pomoćnik direktora Uprave policije Ministarstva unutrašnjih poslova i rukovodilac Sektora policije opšte nadležnosti. Završio je Pravni fakultet Univerziteta Crne Gore u Podgorici. Uspješno je pohađao i završio više specijalističkih obuka iz oblasti prava i rukovođenja. Ranije je bio načelnik Sekretarijata za urbanizam i načelnik Sekretarijata za inspeksijske poslove Opštine Nikšić te direktor Sektora opštih kadrovskih poslova i predsjednik Skupštine sistema kompanije "Montex".

Sanja Maraš, voditeljica psiholoških savjetolavališta u Institutu socijalne inkluzije i LGBT Forumu Progres. Završila je osnovne studije opšte psihologije i specijalističke studije psihologije na opšto-kliničkom smjeru na Filozofskom fakultetu Univerziteta Crne Gore u Nikšiću. Psihoterapeutsko znanje i praksu usavršavala je na Institutu za transakcionu analizu i na Institutu za porodičnu psihoterapiju u Beogradu. Pohađala je više renomiranih međunarodnih radionica iz oblasti transakcione analize. Posjeduje višegodišnje psihoterapijsko iskustvo i praksu.

Elmir Đoković, novinar, publicista i urednik časopisa Progres - Querla Montenegro. Diplomirao je mikrotalasnu tehniku na Elektrotehničkom fakultetu Univerziteta Crne Gore. Radio kao srednjoškolski profesor. Bio je direktor Centra za integracije u kulturi u Podgorici. Autor je brojnih stručnih tekstova, analiza i feljtona iz oblasti elektronike, telekomunikacija, informatike, digitalizacije, matematike i IT istorije kao i brojnih građanskih kolumni. Bio je zamjenik urednika "Mobilinfo", magazina za informatičke tehnologije i komunikacije i stručni saradnik brojnih informatičkih časopisa u regionu. Aktivno saraduje za časopise i dnevne novine "Prosvjetni rad", "Vijesti" i "Dan" i njihove rubrike za nauku i tehnologiju. Član je Savjetodavnog komiteta LGBT Foruma Progres.

Danielle Bottineau, policijska službenica Toronto policijske službe. U policiji Toronta je angažovana proteklih 14 godina, na različitim pozicijama i poslovima uključujući Prvobitnu reakciju na incidente, Reakcije zajednice, Jedinici za Porodično nasilje i u Jedinici za zapošljenje. Na trenutnoj poziciji, kao LGBT kontakt osoba (LGBT liaison officer), fokusirana je na pružanje pomoći LGBT zajednici i razvijanju saradnje sa LGBT zajednicom. Profesionalno je posebno posvećena uspostavljanju novih partnerstava sa grupama u LGBT zajednici i nevladinim organizacijama.

Srđa Korać, LGBT kontakt policajac u okviru Uprave policije Ministarstva unutrašnjih poslova. Završio je Srednju školu unutrašnjih poslova u Sremskoj Kamenici i Fakultet za poslovnu i civilnu bezbjednost u Baru. U Ministarstvu unutrašnjih poslova profesionalno zaposlen od 1997. godine. Bio je angažovan na raznim poslovima i zadacima u okviru stanice za javni red i mir u Podgorici. Od 2011. godine radi u kriminalističkoj policiji Centra bezbjednosti u Podgorici. Pohađao brojne specijalističke obuke i programe u zemlji i inostranstvu. Učestvovao u LGBT studijskom programu u SAD i Kanadi. Član Tima povjerenja LGBT zajednice i Uprave policije MUP.

mr.sc. Tanja Tripović, v.d. direktorka Javne ustanove Viša stručna škola "Policijska akademija". Završila je Pravni fakultet u Podgorici a magistrirala na međunarodnom javnom pravu na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu. Od 1985. godine angažovana je u Ministarstvu unutrašnjih poslova na različitim poslovima. Bila je, dugi niz godina, pomoćnica direktora za organizaciju, obrazovanje i obuku Srednje škole unutrašnjih poslova. Pružila je izuzetan doprinos reformi obrazovanja crnogorske policije. Na Policijskoj akademiji predaje predmete „Ljudska prava i policija“, „Etika i kodeks“ i „Međunarodno humanitarno pravo“. Ujedno je inicijatorica uvođenja ovih predmeta u policijsko obrazovanje. Urednica je stručno-naučnog časopisa "Perjanik" koji izlazi pod okriljem Policijske akademije.

Stevan Milivojević, izvršni direktor LGBT Foruma Progres, prve crnogorske LGBTIQ organizacije. Završio je gimnaziju "Niko Rolović" u Baru. Bio je predsjednik Kreativnog kluba i ombudsman Fakulteta za strane jezike Univerziteta Mediteran u Podgorici. Saradivao je za brojne nevladine organizacije na programima uključivanja mladih i rada s marginalizovanim grupama. Koautor je studije "Krizna države socijalne pravde: (ne) suzbijanje prosjačenja djece u Crnoj Gori". Jedan je od organizatora prve Povorke ponosa u Crnoj Gori (Budva, 2013). Ljudska prava usavršavao je, kroz studijske boravke i tematsko obrazovanje, u Norveškoj, Švedskoj,

Holandiji i Belgiji. Član je Savjeta za zaštitu od diskriminacije Vlade Crne Gore.

Biljana Alković, izvršna direktorka Instituta socijalne inkluzije. Članica je Savjeta Vlade Crne Gore za zaštitu od diskriminacije i vladine Komisije za praćenje implementacije Strategije za poboljšanje položaja Roma i Egipćana. Kao stipendistkinja Fondacije za stipendiranje Roma (FSR) završila srednju školu i Fakultet političkih nauka, odsjek novinarstvo, u Podgorici. Prva je pripadnica romske i egipćanske zajednice koja je završila studije na državnom univerzitetu. Socijalnu inkluziju svih marginalizovanih društvenih grupa pratila kao novinarka nedjeljnika "Monitor" i stipendistkinja Erste fondacije. Za istraživačke priloge o integraciji Roma i Egipćana nagrađivana, između ostalog, i Plaketom Ministarstva kulture Crne Gore. Bila je članica Savjeta Vlade Crne Gore za prava djeteta i predsjednica Odbora za obrazovanje, kulturu i medije Nacionalnog savjeta Roma i Egipćana. Koautorica je knjiga: "Na margini", "Crna Gora: Mediji, manjinska prava i vladavina prava" i "Krizna države socijalne pravde: (ne) suzbijanje prosjačenja dece u Crnoj Gori".

Danijel Arnaut, menadžer LGBT Socijalnog centra. Radio je na razvijanju različitih servisa i programa podrške prema LGBT zajednici. Urednik je biblioteke "Nacionalna LGBT politika" u sklopu koje se promoviše i prati implementacija Strategije Vlade Crne Gore za unapređenje kvaliteta života LGBT osoba u Crnoj Gori. Sekretar je Programskog odbora u LGBT Forumu Progres za razvijanje koncepta LGBT turizma i koautor prvog nacionalnog istraživanja o toj tematici. Učesnik je Eurogames-a i osvajač, 2012, bronzane medalje u šahu.

Helen Kenedi, izvršna direktorka EGALE Canada. Aktivističku karijeru započela je u Udruženju za prevenciju industrijskih nesreća, gdje je postala zagovornica za bezbjednost na poslu i za prava osoba sa invaliditetom. Ove teme promovisale je i kroz angažman na uređivanju magazina udruženja. Od 1985. godine uključila se u rad Nove demokratske partije Ontarija, u kojoj je kroz punih 14 godina, stekla bogato političko i profesionalno iskustvo, kako u opoziciji tako i na vlasti. Osnovala je i pokrenula kampanju za pristupačnost objekata za osobe sa invaliditetom pod imenom "Građani za pristup". U aprilu 2007. imenovana je za izvršnu direktoricu organizacije EGALE Canada. Prva je žena imenovana na tu poziciju u istoriji organizacije.

Jasmina Kaljić, koordinatorka je Tima povjerenja Uprave policije Ministarstva unutrašnjih poslova Crne Gore i LGBT zajednice. Završila je gimnaziju "Tanasije Pejatović" u Pljevljima a diplomirala na osnovnim studijama Fakulteta za strane jezike Univerziteta Mediteran u Podgorici. U redakciji je prvog crnogorskog časopisa o filmu "Camera Lucida". Učesnica je Eurogamesa na kojima je, u rukometu, osvojila bronzanu medalju.

Mirsad Fejzić, upravnik je LGBT Skloništa u Podgorici. Srednju tehničku školu završio u Rožajama. Bio je aktivan u nekoliko nevladinih organizacija koje su radile s etničkim manjinama i LGBT populacijom. Član je Monitoring Tima, u okviru "LGBT Foruma Progres", zaduženog za praćanje vladine LGBT politike. Zanima se za pitanja religije i aktivan je u humanitarnim aktivnostima LGBT Foruma Progres.

Nataša Radonjić, samostalna savjetnica u Ministarstvu pravde Crne Gore, Sektor Pravosuđe. Završila je Pravni fakultet Univerziteta Crne Gore. Posebno značajna oblast rada je učestvovanje u izradi propisa i harmonizacija zakonodavstva u procesu evropskih integracija za oblast pravosuđa.

mr.sc. Aleksandar Saša Zeković, član Savjeta za građansku kontrolu rada policije. Profesionalnim monitoringom policije bavi se od 2000. godine. Koordinirao programima reforme policije i jačanja njenih kapaciteta za komunikaciju i saradnju s manjinskim zajednicama (nacionalne manjine, osobe s invaliditetom, LGBT). Koautor je dva školska udžbenika, za osnovnu i srednju školu, „Evropska unija“ i „Evropske integracije“. Bio je član ekspertskih tijela koja su napisala Zakon o slobodama i pravima manjina, prvi državni izvještaj Crne Gore o primjeni Okvirne konvencije Savjeta Evrope za zaštitu manjina kao i vladinu LGBT Strategiju. Bio je istraživač kršenja ljudskih prava u Crnoj Gori, koordinator/istraživač Fonda za humanitarno pravo, programski direktor Centra za građansko obrazovanje i direktor Fondacije za stipendiranje Roma. Osnivač je i član Upravnog odbora Instituta Alternativa. (Ko)autor je, između ostalih, knjiga: „Ljudska i manjinska prava u praksi“, „Prilozi socijalnoj inkluziji Roma u Crnoj Gori“, „Pristup tržištu rada – osvrt sa pozicije OSI, Roma i Egipćana“, „Upoznaj Evropsku uniju“, „Politički kriterijumi u procesu pridruživanja Crne Gore“, „Građanska kontrola rada policije u Crnoj Gori“, „Služiti i štiti“, „Zastupanje slučajeva diskriminacije po osnovu seksualne orijentacije u Crnoj Gori: od principa do prakse“, „Crnogorska obrazovna politika i seksualna orijentacija: Zastupljenost LGBT tema u školskim programima i udžbenicima“.

SADRŽAJ

Predgovor	4
Podaci o autorima_kama	9
dr.iur Jovan Kojić: Homofobija i seksualni identitet	17
Marijana Laković: Zaštita od diskriminacije i nasilja iz mržnje	26
Nataša Radonjić i Merima Baković: Značaj krivično pravne zaštite LGBT osoba	46
Vesna Medenica: Značaj sudske zaštite ljudskih prava LGBT osoba u Crnoj Gori ...	52
mr Aleksandar Saša Zeković: Policija u službi vladavine prava i građanskog modernog društva	58
Nikola Janjušević: Odlučujuća uloga Policije	68
Tamara Popović: Interes Policije je sigurnost svake LGBT osobe	71
Srđa Korać: Policija i LGBT zajednica - Čuvari ravnopravnosti	77
Jasmina Kaljić: LGBT zajednica i Policija - Tim povjerenja	81
mr Aleksandar Saša Zeković: Inkluzivna bezbjednost	86
mr Tanja Tripović: U službi zaštite LGBT osoba i prevazilaženja društvenih predrasuda	97
Helen Kennedy i Danielle Bottineau: Policija za sigurnu zajednicu	106
Danijel Arnaut i Elmir Đoković: Homofobija je društveni problem	114
Sanja Maraš: Homofobija i heteroseksizam - Izvor problema LGBT osoba	124
Stevan Milivojević: LGBT zajednica izašla iz ormara	131
mr Ivan Tomović: Značaj LGBT orgnaizacija - Čuvari i promoteri ljudskog dostojanstva	141
Biljana Alković: Policija, LGBT zajednica i mediji - Partnerstvo za ljudska prava ...	146
Mirsad Fejzić: Programi podrške LGBT zajednici - LGBT Sklonište	151

HETEROSEKSIZAM I PREDRASUDE KAO PRETPOSTAVKE SEKSUALNOG IDENTITETA

HOMOFOBIIJA I SEKSUALNI IDENTITET

dr iur. Jovan Kojičić

Istraživanja stavova opšte populacije prema homoseksualnosti u Crnoj Gori pokazuju da dominantna većina, njih preko 60%, homoseksualnost smatra bolešću, kao neprirodnu i nemoralnu pojavu. To upućuje na zaključak da postoji negativna percepcija velike većine u odnosu na homoseksualnost. To pruža objašnjenje zašto se LGBT osobe ustručavaju da slobodno izraze sopstvenu seksualnost.

Homofobija i heteroseksizam

Društveno preispitivanje u odnosu na seksualnu orijentaciju sedamdesetih godina prošlog vijeka iskristalisalo se u termin homofobija koju je George Weinberg (1972) definisao kao strah od blizine homoseksualaca. U to vrijeme pojavljuje se i upotreba termina heteroseksizam, kao analognom pojmovima seksizam i rasizam. Heteroseksizam kao pojam u literaturi prvi uvodi Morin S.F. (1977: 117) i opisuje ga kao "uvjerenja i stavove koji podjednako ne vrednuju životni stilovi istih i različitih polova". Za Gregory M. Herek (2010: 19) heteroseksizam na nivou "društvene ideologije i obrazaca institucionalnog ugnjetavanja neheteroseksualnih ljudi" opisuje anti-gej stavove i ponašanja. Rye & Meaney (2010: 158) sugerisale su da uslovi koji dovode do ovih reakcija preciznije opisuju oba pojma. Tako je u slučaju homofobije to strah, dok su kod heteroseksizma to „zajednička uvjerenja“. Oba pojma, homofobija i heteroseksizam opisuju opšte negativne reakcije u odnosu na homoseksualnost. Takođe, Gregory M. Herek (2004: 6-24) ističe još jedan pojam u vezi sa homofobijom, a to je seksualna stigma, koja označava negativni društveni pogled prema različitoj seksualnosti.

Seksualna stigma

Naučne činjenice pokazuju da stigmatizacija predstavlja proces u kojem se osoba osjeća inferiornom zbog nekih svojih ličnih karakteristika. Ako stigmatu definišemo da ona predstavlja negativno etiketiranje ljudi ili grupe ljudi koji se po nečemu razlikuju od društvenih normi, kao što su rasa, izgled, fizičko ili mentalno zdravlje (Finkelstein & Lapshin 2008: 204), onda seksualna privlačnost prema istom polu jeste karakteristika koja stigmatizuje homoseksualne osobe. Međutim, da bi se moglo govoriti o postojanju stigme nije dovoljno samo identifikovati homoseksualnost, već ono mora biti povezano sa raznim negativnim stereotipima. Posljednja komponenta procesa stigmatizacije jeste "moć", kada oni koji imaju moć i kontrolišu (pojedince/ke, grupe ili društvene institucije) treba da utvrde šta je to, a šta nije društveno tolerantno i prihvatljivo.

Seksualne predrasude i stereotipi

Kao adekvatan termin za razumijevanje pojma homofobije, Gregory M. Herek (2010: 19-22) ističe seksualne predrasude, koje se odnose na sve negativne stavove prema pojedincu/ki u odnosu na njenu ili njegovu seksualnu orijentaciju. U stvari, seksualne predrasude predstavljaju stavove usmjerene na društvene grupe i podrazumijevaju netrpeljivost i odbojnost prema grupama ljudi i njihovim pripadnicima/ama (Ahmed, A. M. & Hammarstedt, M., 2009: 588-597). U najširem značenju, predrasude predstavljaju tvrdnje koje podrazumijevaju uvjerenost u njihovu tačnost, iako nijesu potkrijepljene činjenicama, niti zasnovane na argumentima.

Stereotipiziranje, koje uključuje pretpostavku određenih karakteristika kod pojedinaca na osnovu njihove seksualne orijentacije predstavlja jedan od oblika predrasuda. Tako na primjer, u mnogim društvima na homoseksualnost se gleda kao na povredu tradicionalne rodne uloge između muškarca i žene. U naučnoj literaturi prepoznaje se stereotip poznat pod nazivom „konfuzija roda“, koji nastaje usljed razmišljanja da je prirodno da svi muškarci žude za ženskim polnim partnerom i obrnuto, da sve žene žude za muškim polnim partnerom (Lance 1987). Takođe, Kite & Whitley (1996) sugerišu da gej osobe, prije svega gej muškarci, predstavljaju nešto što se smatra da će biti devijantno u odnosu na propisane rodne uloge, gdje rigidno propisana rodna pravila nesporno traže od muškarca da izbjegava homoseksualnost. Upravo u toj vezi između „etikete“ i raznih negativnih stereotipa nastaje obrazloženje koje dopušta ljudima da vjeruju da su homoseksualci bolesni, nemoralni, neprirodni, sramotni ljudi.

Kako tvrdi Ronner (2005: 4-5) prvi stereotip koji se pripisuje osobi drugačije seksualne orijentacije jeste da ono predstavlja simbol "opasnog kriminala". Drugi stereotip izjednačava homoseksualne osobe sa psihičkom bolešću, kao nešto što je mračno. Treći stereotip je povezan sa iracionalnim uvjerenjima da homoseksualne osobe traže učenike/ce, dok četvrti stereotip gleda na homoseksualnost kao na personifikaciju životnog stila, suprotno osnovnim društvenim vrijednostima, kao što su brak i porodica.

sualne osobe traže učenike/ce, dok četvrti stereotip gleda na homoseksualnost kao na personifikaciju životnog stila, suprotno osnovnim društvenim vrijednostima, kao što su brak i porodica.

Seksizam i tradicionalne rodne uloge

Glick & Fiske (1997: 119-135) tvrde da je seksizam predrasuda koju karakteriše duboka ambivalentnost prema ženama, prije nego li antipatija prema njima. Potvrda tradicionalne rodne uloge predstavlja jednu od bitnih komponenti za definisanje seksizma, koji uključuje oba pristupa: neprijateljski i blagonakloni stav prema ženama. Sa jedne strane, neprijateljski seksizam postavlja ženu u inferiorni položaj, a kao opravdanje za mušku snagu, tradicionalnu rodnu ulogu i eksploataciju žene kao seksualni objekat. Nasuprot tome, blagonakloni seksizam afirmiše ženu, opravdava mušku dominaciju i propisane rodne uloge i priznaje mušku zavisnost od žene. U oba slučaja, žena predstavlja slabiji pol, koji počiva na pretpostavci tradicionalnih rodni uloga. Takođe, oba pristupa imaju funkciju da opravdaju i održe patrijarhalnu komponentu društva.

Za Gregory M. Herek (1986: 563-577) seksualne predrasude među heteroseksualnim muškarcima veoma usko su povezane sa stavovima u pogledu muškosti i heteroseksualnosti. Heteroseksualna muškost definiše i ono što muškarac ne smije biti, a to je da ne bude ženstven i da ne bude homoseksualne orijentacije. Lične osobine, kao što su uspjeh, status, čvrstina, nezavisnost, agresivnost i dominantnost karakterišu heteroseksualnu muškost i ona se ispoljava kod muškaraca koji imaju primarno (emotivni) odnos sa ženama i društvenu relaciju isključivo sa muškarcima.

Istraživanja Glick & Fiske (1996) ukazuju da ljudi koji su socijalizovani sa tradicionalnom seksističkom ideologijom često prihvataju neprijateljski i blagonakloni seksizam. To upućuje na usku povezanost društvenog - tradicionalnog konstruktta i homofobije. Takođe, osobine heteroseksualne muškosti se razvijaju na način što dječaci uče da budu muškarci prvenstveno kroz učenje da ne budu žena, dok djevojčice uče da budu žena kroz dostupan model uzora žene. Za Jellison, W. A., McConnell, A. R. & Gabriel, S. (2004: 629-642) ovo implicira i na činjenicu da u predominantnom heteroseksualnom društvu dječaci uče negativne stavove o homoseksualnosti mnogo prije nego li su spoznali sopstvenu seksualnost. Na taj način uspostavlja se kulturna ideologija za heteroseksualne muškarce, kada muškost i propisane rodne uloge u društvu predstavljaju kulturne ideale koje treba čuvati (za muškarce). Whitley (1987: 103-113) ukazuje da ljudi koji snažnije vjeruju u tradicionalne rodne uloge izražavaju više negativnih stavova prema homoseksualnosti, a u odnosu na ljude koji posjeduju manje tradicionalnih uvjerenja. Takođe, tradicionalna norma ponašanja može da ukaže i na jači uticaj tradicionalne rodne uloge i stavove u odnosu na homoseksualnost. Prema

tome, kako tvrdi Gregory M. Herek (1986: 571-572) homofobija predstavlja sastavni dio heteroseksualne muškosti.

Ovako opisane tradicionalne vrijednosti, kao i negativna percepcija u odnosu na homoseksualnost, nalaze uporište i u crnogorskoj tradicionalnoj i patrijarhalnoj kulturnoj zajednici. Tradicionalna perspektiva uloge muškarca i žene, izraženo patrijarhalno društvo i s tim u vezi razumijevanje braka i porodičnih vrijednosti imaju ogroman uticaj na negativne stavove ljudi u odnosu na homoseksualnost. Za veliku većinu građana ono predstavlja prijetnju za tradicionalne rodne uloge i crnogorsku kulturnu tradiciju (Kojičić, 2013).

Isticanje heteroseksualne pretpostavke

Homofobija se manifestuje i na individualnom i na društvenom nivou, dok se individualne i institucionalne predrasude usmjerene protiv LGBT osoba takođe opisuju kao homofobija (Herek, G.M., 1986: 563-577; 1988: 451-477). Tako na primjer, Gregory M. Herek (1986: 572-73) sugerise da se homofobija izražava kroz više funkcija:

- a. **odbrambeno - ekspresivnu funkciju**, koja nastaje iz konflikta sopstvene heteroseksualne muškosti kao način da se spriječi uznemirenje, s obzirom da gej muškarac nije nešto što pripada kulturnim standardima;
- b. **društveno - ekspresivnu funkciju**, kada heteroseksualni muškarac izražava predrasude protiv gej muškaraca sa ciljem da dobije odobrenje i poštovanje većine; i
- c. **vrednosno - ekspresivnu funkciju**, kada heteroseksualni muškarac izražava homofobiju kao dio vodeće ideologije u društvu koja propisuje striktna pravila ponašanja i rodne uloge u svim aspektima života.

Predrasude usmjerene protiv homoseksualnih osoba više puta su bile predmet homofobičnih stavova, u smislu govora mržnje prema LGBT osobama u medijima. Takvi stavovi opisuju sve navedene funkcije homofobije i istovremeno predstavljaju promociju tzv. heteroseksualne pretpostavke, kojom se pretpostavlja da su svi ljudi heteroseksualni. Na taj način postiže se da osobe drugačije seksualne orijentacije ostanu nevidljive. Međutim, kada seksualne razlike postanu vidljive, kao što bilježimo primjer javnog objelodanjivanja seksualne orijentacije od strane aktiviste za LGBT prava u Crnoj Gori Zdravka Cimbalevića, onda heteroseksizam ističe te razlike na način da sve što je suprotno heteroseksualnom ponašanju i identitetu predstavlja nešto neprirodno, nenormalno i inferiorno (Kojičić: 2013).

Razvoj seksualnog identiteta

Coming out predstavlja neophodan korak u formiranju seksualnog identiteta jedne osobe. Prema Riley (2010: 3-11) coming out predstavlja proces prepoznavanja seksualnog identiteta i dijeljenje ove informacije sa drugima. Ovaj proces donosi mnogo emocionalnog nemira za LGBT osobe. Prema Johnston & Jenkins (2004: 19-42) coming out predstavlja dvostruki proces, s obzirom da se promjene dešavaju i na unutrašnjem i na spoljašnjem planu, tj. i u spoljnom svijetu. Kako tvrde Deluty, R. H., & Jordan, K. M. (1998: 41-60) bez objelodanjivanja sopstvene seksualne orijentacije LGBT osobe ne mogu dobiti podršku u zajednici i taj uslov mora biti zadovoljen.

U pogledu razvoja seksualnog identiteta najviše je poznat Cass-ov model (1979: 219-235) i koji se sastoji od nekoliko faza. Prije nego li započne prva faza coming out procesa, pojedinac ima pogled na sebe kao na heteroseksualnu osobu, a imajući u vidu da je osoba socijalizovana u heteronormativnom društvu koje ima negativne stavove prema LGBT osobama. Prva faza coming out procesa naziva se "konfuzija identiteta" i ono podrazumijeva početnu svijest pojedinca o sopstvenim osjećajima i ponašanju. U drugoj fazi, "poređenje identiteta", osoba razmišlja o sopstvenom seksualnom identitetu u smislu otuđenosti u odnosu na društvo i porodicu. Treća faza, "tolerancija identiteta", donosi da osoba počinje sebe da definiše kao gej muškarac ili lezbejka i oslobađa se ranije zbunjenosti. Četvrta faza, naziva se "prihvatanje identiteta", i tada osoba prihvata sopstveni identitet (gej muškarca ili lezbejka). U petoj fazi, osoba razvija snažan osjećaj ponosa zbog toga što je gej i ova faza se naziva "ponos identiteta". Konačno, šesta faza, "sinteza identiteta", ogleda se u tome što osoba i dalje doživljava ponos i bijes koji osjeća u okruženju, u odnosu na sopstveni seksualni identitet (Deluty & Jordan, 1998: 43).

Boravak u ormaru (staying in closet)

LGBT osobe suočavaju se sa veoma teškim situacijama povodom odluke da objelodane sopstvenu seksualnost (coming out). Istovremeno, izložene su stalnom pritisku društva da budu kao većina, heteroseksualne orijentacije, te donošenje takve odluke može trajati čitav život. Pokušaj da se pokažu heteroseksualnim, odnosno neuspjeh da objelodane sopstvenu seksualnost u literaturi se naziva "boravak u ormaru" – staying in closet (Ford Vanessa E., 2004: 93-110).

Prema Riley Bettina H (2010: 3-11) glavni razlozi zbog kojih LGBT osobe "borave u ormaru" jesu: strah od odbijanja ili protjerivanja, strah od pogoršanja odnosa sa drugima, opšti strah ili oklijevanje, nepostojanje bliskih odnosa sa roditeljima, kao i nesigurnost u vezi roditeljskog odgovora. Istraživanja takođe pokazuju (Carpinetto, J., Kubicek, K., Weiss, G., Iverson, E., Kipke Michèle, 2008: 53-80) da

se mladi ljudi, u nastojanju da obezbijede moguću podršku, više opredjeljuju da budu diskretni i selektivni kod objelodanjivanja seksualne orijentacije prema bliskim prijateljima/cama i porodicom. Studije ukazuju i da je za mlade tipično da otkriju seksualnu orijentaciju prema prijateljima/cama, prije nego li to učine prema porodici. Takođe, Johnston & Jenkins (2004: 19-42) naglašavaju da velika većina LGBT osoba pažljivo bira trenutak kada će objelodaniti sopstvenu seksualnu orijentaciju drugima. Prema Anderson & Mavis (1997: 37-51) otkriti seksualnu orijentaciju predstavlja diskretnu komponentu coming out procesa.

Roditeljske reakcije

Rilley Bettina H (2010: 3-11) naglašava da objelodanjivanje sopstvene homoseksualnosti prema roditeljima predstavlja najvažniji, ali ujedno i najteži, i veoma stresan, proces. Roditeljska reakcija varira od šoka, ljutnje i odbijanja, pa sve do prihvatanja. Primjera radi, Carpineto i drugi (2008: 53-80) ističu da se reakcije roditelja u odnosu na saznanje o homoseksualnosti njihove djece kreću od ekstremnog neprijateljstva i odbijanja, zlostavljanja i nasilja do tolerancije. Negativne reakcije i odbijanje su mnogo češći primjeri, negoli izražavanje podrške i prihvatanje. Takođe, LGBT osobe se osjećaju izolovanim usljed homofobičnih ili heteroseksističkih vjerovanja kojima su izloženi u porodici. Za mnoge mlade osobe strah i strepnja jesu razlozi zbog kojih odustaju od namjere objelodanjivanja seksualne orijentacije, kako bi isto prikrili od porodice. Naučne činjenice ukazuju da je upravo strah od roditeljske reakcije glavni razlog zbog čega se mlade osobe ne odlučuju da otkriju svoju homoseksualnu orijentaciju roditeljima.

Wang, Bih & Brennan (2009: 285–296) ističu da je coming out proces usko povezan sa specifičnostima lokalne kulture. Istražujući gej muškarce i reakcije njihovih roditelja na Tajvanu oni su pronašli dvije bitne komponente koje opterećuju roditelje s tim u vezi. Najprije, to je briga za moguću usamljenost njihovog djeteta, da neće imati djece, da će biti diskriminisan, maltretiran i uhapšen, kao i postojanje mogućnosti za prenošenje seksualno prenosivih bolesti, te da će njihovo dijete izgubiti vjerska uvjerenja. Drugo, da oni kao roditelji neće imati potomke, da imaju osjećaj da su bili neuspješni roditelji, da osjećaju udaljenost od djeteta, šire porodice i zajednice, kao i konflikt u koji zapadaju da treba da vole dijete koje je prekršilo moralne i vjerske vrijednosti.

Društvena kontrola

Ugledni američki profesor i sociolog dr Steven Vago u svojoj knjizi „Pravo i društvo“ ističe da u malim, tradicionalnim i homogenim društvima postoji konsenzus u vezi društvenih normi koje su međusobno konzistentne. Za takva društva karakteristična su tzv. „saglasna ponašanja“ (Vago, S., 2009: 19). Prema profesoru

Vago, međusobna konzistentnost društvenih normi uslovljena je socijalizacijom, koja je veoma slična za sve građane/ke. Posledično, društvena kontrola u ovakvim sredinama prvenstveno je zavisna od tzv. „samo-kažnjavanja“, dok se institucionalno kažnjavanje rijetko upotrebljava, čak i u slučajevima kada se zahtijeva sankcija. Sociološki, ovo objašnjava situacije kada izostaje odgovornost ljudi zbog negativnih stavova u odnosu na homoseksualnost ili ne postoje adekvatni zahtjevi za sankciju u odnosu na povrede ljudska prava LGBT osoba.

Takođe, u takvim društvima „devijacije“ su najčešće izložene neformalnim mehanizmima društvene kontrole, kao što su ogovaranja, ismijavanja, ponižavanja i protjerivanja (Vago, S., 2009: 19-20). Neformalna društvena kontrola ima snažan uticaj na LGBT osobe zbog čega su one izložene stalnom ismijavanju, ogovaranju, osudama, prijetnjama, maltretiranju, ucjenama, napadima i slično, te su mehanizmi formalne društvene kontrole od suštinske važnosti za promjene. Uloga policijskih službenika/ca, na samom početku procesa, u tome ima posebnu važnost.

Zločin iz mržnje i uloga policijskih službenika/ca

Prethodna diskusija imala je za cilj da ukaže na senzitivnost predmetne problematike, a čije je razumijevanje od ključne važnosti prilikom postupanja službenika/ca policije u tretiranju slučajeva zločina iz mržnje prema LGBT osobama.

Posebno, važno je naglasiti da je postupanje u slučajevima prema osobama koje su žrtve zločina iz mržnje jednako za sve građane. Da bi se moglo govoriti o zločinu iz mržnje potrebno je da su zadovoljena dva bitna uslova: prvi, da je zločin iz mržnje propisan kao krivično djelo u Krivičnom zakoniku. I drugi uslov, da je učinjeno djelo motivisano predrasudom, odnosno da je učinjeno prema žrtvi ili grupi lica zbog njegove/njene stvarne ili pretpostavljene „zaštićene karakteristike“, kao što su rasa, religija, nacionalna pripadnost, jezik ili seksualna orijentacija. Dakle, za kvalifikovanje zločina iz mržnje nije uslov da počinioc djela osjeća mržnju prema žrtvi, ali je bitan uslov da je počinjeno djelo motivisano predrasudom.

U konkretnom slučaju, izmijenjim Krivičnim zakonikom Crne Gore počiniocima/teljicama krivičnog djela cijeniće se, kao otežavajuća okolnost, pri odmjerenju kazne, ukoliko je krivično djelo učinjeno iz mržnje zbog pripadnosti seksualnoj orijentaciji ili rodnom identitetu.

Policijski službenici/ce trebaju da garantuju zaštitu privatnosti žrtvama zločina iz mržnje i da osiguraju odgovarajući nivo povjerenja u relaciji sa žrtvom, tokom trajanja čitavog postupka. Razumijevanje senzitivnosti materije o statusu i životu LGBT osoba od suštinske je važnosti, naročito u pogledu uspostavljanja rela-

cije povjerenja između službenika/ce policije i žrtve. LGBT osobe nerado govore o seksualnoj orijentaciji, dok ih policijski/a službenik/ca u tome ne smije prisiljavati. Žrtva nije dužna da pred službenicima/ama policije objelodani sopstvenu seksualnu orijentaciju. Posebno, važno je naglasiti i da policijski/e službenici/ce treba da obrate pažnju na stanje žrtve, odnosno eventualni šok koji je žrtva preživjela usljed zločina iz mržnje i da se kroz odgovarajući tretman, sa punom senzibilnošću i pažnjom, odnosi prema žrtvi, uključujući i eventualno predlaganje medicinske i psihološke pomoći. Takođe, saradnja sa nevladinim organizacijama koje se bave zločinima iz mržnje, te psiho-socijalnom podrškom, kao i sa LGBT Skloništem, je od posebnog značaja za policiju i postupajuće službenike/ce.

U odnosu na LGBT problematiku, Crna Gora je napravila važan korak naprijed imenovanjem policijskog službenika, Srđu Koraća, za osobu za kontakt sa LGBT zajednicom. Ovo iskustvo pokazalo se veoma korisnim u pogledu razvoja saradnje i efikasnosti postupanja u slučajevima gdje su LGBT osobe bile žrtve nasilja.

Foto: Boris Pejović

DRUŠTVENO (NE)PRIHVATANJE LGBT ZAJEDNICE

ZAŠTITA OD DISKRIMINACIJE I NASILJA IZ MRŽNJE

Marijana Laković

Društva u tranziciji, i sa snažnim tradicionalističkom nasleđem, suočavaju se s ozbiljnom marginalizacijom LGBT zajednice. LGBT osobe često su izložene diskriminaciji i nasilju upravo zbog svoje seksualne orijentacije i rodnog identiteta. Na grupama koje rade sa LGBT zajednicom je nimalo lak zadatak - da osnaže i ohrabre žrtve da prijavljuju homofobično/transfobično nasilje. To je osnovni uslov za postupanje nadležnih državnih organa. Na institucijama je da osiguraju blagovremenu i efikasnu zaštitu od diskriminacije i nasilja.

Diskriminacija i nasilje nad LGBT osobama

I pored toga što je međunarodnim ugovorima, preporukama i komentarima ugovornih tijela Ujedinjenih nacija i Savjeta Evrope i pozitivnim zakonodavstvom najorganizovanijih država savremene civilizacije zabranjena diskriminacija LGBT osobe su i dalje diskriminisane na mnogo načina, uključujući i nasilje svih oblika i posljedica. LGBT osobe svih uzrasta, uključujući djecu, mogu biti, i bivaju, žrtve diskriminacije i nasilja ne samo osoba iz daljeg okruženja ili nepoznatih osoba već i članova sopstvenih porodica, naročito kada se radi o djeci, koja su nekad žrtve svojih roditelja, braće ili sestara, a i vršnjaka (vršnjačko nasilje).

Nasilje nad LGBT osobama često se zanemaruje. Zanemarivanje nasilja nad LGBT osobama djelimično odražava nedostatak informacija i nedostatak pravnih i drugih oblika zaštite ovih osoba koji postoje u mnogim državama Evrope i ostatku svijeta. Ne postoji univerzalni pravni dokument koji se bavi seksu-

alnim manjinama ili ih štiti. LGBT osobe suočavaju se sa isključenošću iz pune zaštite međunarodnih normi u pogledu ljudskih prava.

LGBT osobe, kao žrtve nasilja, karakteriše izrazito uzdržavanje od prijavljivanja diskriminacije i nasilja kojem su izložene. Osnovni razlog je uzrokovan strahom da će prijavljivanjem nastati uslovi u kojima će njihovo okruženje saznati njihovu seksualnu orijentaciju odnosno rodni identitet, koju oni često kriju do kraja života, a možda i detalje iz njihovog seksualnog života. Drugi rjeđi razlog odražava nespremnost nekih osoba da prihvate činjenicu da je djelo nasilja nad njima motivisano njihovom seksualnom orijentacijom ili rodnim identitetom. Dakle, osnovni motiv za neprijavlivanje nasilja nad njima, LGBT osobe imaju u sakrivanju od okoline njihovog rodnog identiteta ili seksualne orijentacije.

Neprijavlivanje krivičnih djela od strane žrtava homofobičnog nasilja onemogućava postupanje nadležnih državnih organa i u sredinama gdje je legislativa u službi suzbijanja diskriminacije. Žrtve se često ne obraćaju ni nevladinim organizacijama, ni ostalim nadležnim institucijama, kao npr. Zaštitniku ljudskih prava i sloboda Crne Gore, što je problem, koji je vezan ne samo za gonjenje počinitelaca krivičnih djela, već i za preventivno djelovanje na suzbijanju krivičnih djela koja se dešavaju na štetu LGBT osoba.

U Crnoj Gori, do prije tri godine, bili su rijetki slučajevi prijavljivanja nasilja čiji je motiv mržnja prema osobama drugačijeg rodnog identiteta i seksualne orijentacije. To je navodilo na pogrešan zaključak da je u Crnoj Gori homofobija rijetka, te da je crnogorsko društvo vrlo toleratno u odnosu na ovu različitost. Međutim, na prvoj crnogorskoj Povorci ponosa, koju je organizovala NVO "LGBT Forum Progres", 23. jula 2013, bili smo svjedoci velikog stepena netrpeljivosti i mržnje. Takođe, u prva dva mjeseca, nakon održane Povorke, u velikoj mjeri je povećan broj prijavljenih slučajeva nasilja nad LGBT osobama (oko 200 prijavljenih slučajeva, prema podacima LGBT Forum Progres).

Praksa država iz regiona (Slovenija, Hrvatska,...), ukazuje na činjenicu da žrtve homofobičnog nasilja češće prijavljuju krivična djela za koja su zapriječene visocije kazne, kao što su: ubistvo, teška tjelesna povreda, mučenje, nasilničko ponašanje kada su nastupile teške tjelesne povrede, odnosno djela kada su za žrtvu nastupile teže posljedice, a rjeđe prijavljuju djela kada su po njih nastupile blaže posljedice, kao što su: ucjena, oštećenje tuđe stvari, laka tjelesna povreda i sl.

Neke LGBT osobe rađe prihvataju uznemiravanje i prijetnje niskog inteziteta cijelog svog života nego da to prijave nadležnoj instituciji. Takvo ponašanje trajanjem iscrpljuje žrtvu. Tako osobe koje su pretrpjele napad na ulici (bilo verbalni ili fizički) imaju strah od izlaska na ulicu, a ako im je ubačen kamen kroz prozor, plaše se i boravka u kući, tako da se nigdje ne osjećaju bezbjedno, i ne rijetko zbog toga im aje ugroženo i mentalno zdravlje.

Najčešći slučaj je prijavljivanje krivičnih djela homofobičnog nasilja kada je počinitelj nepoznat žrtvi. Ti slučajevi se najčešće dešavaju na javnim okupljanjima (npr. povorkama ponosa), u kafićima, klubovima, parkovima, javnim toaletima, ili pak u situacijama kada žrtva otvoreno pokazuje svoju seksualnu orijentaciju, npr. kada iskazuje ljubav i nježnost prema partneru_ki ili se drže za ruke na javnom mjestu. Dešavaju se situacije i da žrtva sama kaže svoju seksualnu orijentaciju počinitelju, ili je on sam prepozna, na osnovu određenih faktora kao što su lična svojstva žrtve, kao i eventualno mjesta gdje se kreće njegovo/njeno društvo. Takođe, kao žrtve homofobičnog nasilja u okruženju često se pojavljuju aktivisti koji se bave zaštitom i unapređenjem LGBT prava, sa razlogom jer su oni vidljivi (javno djeluju) i može svako da ih prepozna, npr. prolaznik na ulici, vozač javnog prevoza, komšija_nica, prodavač_ica u trgovinskoj radnji i sl.

Nasilje nad LGBT osobama dešava se često na javnim manifestacijama, kao što su povorke ponosa, koje se zapravo i događaju zbog vidljivosti same populacije, kao i zbog ukazivanja na pojave nasilja i diskriminacije, koji se nad njima dešavaju.

Policija, pri organizovanju manifestacija, kao što su povorke ponosa ili slično, ima veoma važnu ulogu jer treba da osigura bezbjednost, tj. da obezbijedi da se učesnici ovakvih manifestacija osjećaju sigurnim. To su uvijek događaji visokog rizika, naročito u sredinama gdje ranije nijesu organizovani, tako da policija treba blagovremeno da preduzima opsežne preventivne mjere, kao što je otkrivanje signala koji nose informacije o namjerama homofobičnog nasilja, a takođe, u slučaju eventualne pojave homofobičnog nasilja, da radi na njegovom suzbijanju.

Slučajevi homofobičnog nasilja od strane roditelja prema djetetu, koji se manifestuju kako fizičkim tako i psihičkim nasiljem, što nekad rezultira napuštanjem porodice od strane maloljetnika_ca izloženih takvom nasilju, najčešće se ne prijavljuju jer maloljetnik_ca zavisi od roditelja i u pitanju je njegova/njena elementarna egzistencija.

Rodni identitet i seksualna orijentacija u pravnom sistemu Crne Gore

Za sprečavanje svih oblika diskriminacije, međunarodna zajednica pokazuje posebni interes od Drugog svjetskog rata. Naime, od tada pa do danas, nastaju brojne konvencije i drugi međunarodni dokumenti kojima se obavezuju države da pravno uredi problematiku sprečavanja diskriminacije. Posebne aktivnosti, u ovom smislu, pokazuju Ujedinjene nacije i Savjet Evrope, čija je članica Crna Gora. Takođe, Evropska unija, na čija vrata snažno kuca Crna Gora, problematici zaštite ljudskih prava, a time i zaštiti od diskriminacije, uključujući i zaštitu od

diskriminacije LGBT osoba, posvećuje značajnu pažnju. Crna Gora je ratifikovala najvažnije međunarodne ugovore iz oblasti ljudskih prava, čime se obavezala na poštovanje principa zabrane diskriminacije za sve građane_ke u okviru njenih nadležnosti, kao što su: Pakt o građanskim i političkim pravima, Pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena, Konvencija o pravima djeteta, Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i dr. Takođe, usvojen je Ustav Crne Gore, Zakon o zabrani diskriminacije, kao i mnogi drugi zakoni, koji sadrže antidiskriminacione odredbe, o kojima će u daljem tekstu biti riječi.

Ustav Crne Gore

Članom 6 Ustava Crne Gore jemče se i štite prava i slobode, a članom 7 zabranjuje se izazivanje ili podsticanje mržnje ili netrpeljivosti po bilo kom osnovu. Nadalje, Ustav Crne Gore odredbom člana 8 zabranjuje neposrednu ili posrednu diskriminaciju po bilo kom osnovu. Takođe, istim članom je propisano da se neće smatrati diskriminacijom propisi i uvođenje posebnih mjera radi postizanja ukupne ravnopravnosti i zaštite lica, koja su po bilo kom osnovu u nejednakom položaju, a koje se mogu primjenjivati samo dok se ne ostvare ciljevi zbog kojih su preduzete.

Odredbom člana 9 Ustav Crne Gore daje primat međunarodnim ugovorima i opšteprihvaćenim pravilima nad domaćim zakonodavstvom i omogućava neposrednu primjenu kada odnose uređuju drugačije od unutrašnjeg zakonodavstva.

Ustav Crne Gore, odredbom člana 17 stav 2, garantuje jednakost svih građana pred zakonom, bez obzira na kakvu posebnost ili lično svojstvo.

Više od polovine ustavnog teksta čine odredbe koje garantuju uživanje ljudskih prava i sloboda. Uvodni članovi Ustava posvećuju se garancijama jednakosti. U članu 17 kaže se da su svi pred zakonom jednaki, bez obzira na ličnu posebnost ili svojstvo. Odredbom člana 19 garantuje se jednakost svakog lica u pogledu zaštite svojih prava i sloboda.

Članom 25 Ustava Crne Gore dozvoljava se privremeno ograničenje prava i sloboda. Istovremeno sa tim, zabranjuje se i njihovo diskriminatorno ograničavanje na osnovu ličnih svojstava lica ili grupa. U istom članu se, uz to, kaže da ne trpe ograničenja ustavne zabrane izazivanja i podsticanja mržnje i netrpeljivosti, kao i zabrana diskriminatornog postupanja. Najzad, granice uživanja pojedinih zajamčenih prava i sloboda određuju se imajući u vidu potrebu obezbjeđivanja efikasne primjene ustavnih garancija jednakosti. Tako se u članu 50 Ustava kaže da se može zabraniti distribucija informacije, ako je to neophodno da bi se spriječilo podstrekavanje na akte nasilja ili vršenje krivičnih djela, tj. propagiranje rasne, nacionalne i vjerske mržnje i diskriminacije.

Zakoni kojima se zabranjuje i obezbjeđuje zaštita od diskriminacije po osnovu rodnog identiteta i seksualne orijentacije

Zabrana i zaštita od diskriminacije osoba različite seksualne orijentacije i rodnog identiteta u pravnom sistemu Crne Gore, osim Zakona o zabrani diskriminacije, Zakona o zaštitniku ljudskih prava i sloboda Crne Gore i Krivičnog zakonika o kojima će u daljem tekstu biti više riječi, obezbjeđene su i sljedećim zakonima:

- Zakon o rodnoj ravnopravnosti;
- Zakon o zaštiti i ostvarivanju prava mentalno oboljelih lica;
- Zakon o zdravstvenoj zaštiti;
- Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti;
- Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju;
- Zakonom o radu;
- Zakon o državnim službenicima i namještenicima;
- Zakon o zapošljavanju i ostvarivanju prava iz osiguranja od nezaposlenosti;
- Opšti zakon o obrazovanju i vaspitanju;
- Zakon o medijima;
- Zakon o zaštiti od nasilja u porodici;
- Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći i dr.

Zakon o zabrani diskriminacije

Zakonom o zabrani diskriminacije ("Službeni list CG", broj 46/10), oblast zabrane, zaštite od diskriminacije kao i promocije jednakosti u Crnoj Gori uređena je na sistemski način. Ovim zakonom, kao matičnim, je: razrađena zabrana diskriminacije, konkretizovana zaštita i uređeni mehanizmi zaštite od diskriminacije i promocije jednakosti. Zakonom se definiše pojam diskriminacije, kako neposredne tako i posredne. Podsticanje na diskriminaciju, ovim zakonom smatra se diskriminacijom. Zakon predviđa i posebne oblike diskriminacije, koji nijesu tretirani drugim zakonima (Zakonom o rodnoj ravnopravnosti, Zakonom o manjinskim pravima i slobodama, Zakonom o medijima, Zakonom o elektronskim medijima i dr.), koji se takođe odnose na zabranu diskriminacije.

Zbog primjedbi koje je istakla Evropska Komisija kao i određenih izazova i problema u primjeni Zakona od strane institucionalnih mehanizama pristupljeno je unapređenju zakonskih rješenja, odnosno radu na donošenju Zakona o izmjenama i dopunama ovog Zakona. Zakon je u toku izrade ove publikacije, u fazi prijedloga, u skupštinskoj proceduri.

Definisanje diskriminacije

Diskriminacija je svako neopravdano, pravno ili faktičko, neposredno ili posredno pravljenje razlike ili nejednako postupanje, odnosno propuštanje postupanja

prema jednom licu, odnosno grupi lica u odnosu na druga lica, kao i isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva nekom licu u odnosu na druga lica, koje se zasniva na *rasi, boji kože, nacionalnoj pripadnosti, društvenom ili etničkom porijeklu, vezi sa nekim manjinskim narodom ili manjinskom nacionalnom zajednicom, jeziku, vjeri ili uvjerenju, političkom ili drugom mišljenju, polu, rodnom identitetu, seksualnoj orijentaciji, zdravstvenom stanju, invaliditetu, starosnoj dobi, imovnom stanju, bračnom ili porodičnom stanju, pripadnosti grupi ili pretpostavci o pripadnosti grupi, političkoj partiji ili drugoj organizaciji, kao i drugim ličnim svojstvima* (Ovo je opšta definicija diskriminacije, saglasno Zakonu o zabrani diskriminacije, a dio teksta dat italik slovima, predstavlja tzv. lična svojstva, koji su u osnovi svake diskriminacije).

Neposredna diskriminacija postoji ako se aktom, radnjom ili nečinjenjem lice ili grupa lica, u istoj ili sličnoj situaciji, dovode ili su dovedeni, odnosno mogu biti dovedeni u nejednak položaj u odnosu na drugo lice ili grupu lica po nekom od osnova navedenih u opštoj definiciji.

U oglasu za radno mjesto mašinskog inženjera u privatnoj građevinskoj firmi "Dina Commerce" d.o.o. od kandidata za radno mjesto traži se da ispuni ispunjenje sljedećih uslova: 7 godina radnog iskustva, da je državljanin Crne Gore i crnogorske nacionalnosti, i da je muškog pola. Posljednja dva uslova su očigledni primjeri neposredne diskriminacije, odnosno neopravdanog pravljenja razlike po osnovu ličnog svojstva potencijalnih kandidata_kinja.

Posredna diskriminacija postoji ako prividno neutralna odredba propisa ili opšteg akta, kriterijum ili praksa dovodi ili bi mogla dovesti lice ili grupu lica u nejednak položaj u odnosu na druga lica ili grupu lica, po osnovu nekog od ličnih svojstava navedenih u opštoj definiciji, osim ako je ta odredba, kriterijum ili praksa objektivno i razumno opravdana zakonitim ciljem, uz upotrebu sredstava koja su primjerena i neophodna za postizanje cilja, odnosno u prihvatljivo srazmjernom odnosu sa ciljem koji se želi postići.

Diskriminacijom se smatra i podsticanje, pomaganje, davanje instrukcija, kao i najavljena namjera da se određeno lice ili grupa lica diskriminišu po osnovu nekog od ličnih svojstava navedenih u opštoj definiciji.

Osnovi, oblici i područja diskriminacije

Uznemiravanje nekog lica ili grupe lica po jednom ili više osnova opšte definicije diskriminacije, kad takvo ponašanje ima za cilj ili posljedicu povredu ličnog dostojanstva, izazivanje straha, osjećaja poniženosti ili uvrijeđenosti ili stvaranje neprijateljskog okruženja, smatra se diskriminacijom po osnovu nekog od ličnih svojstava navedenih u opštoj definiciji.

Diskriminacijom se smatra i svako neželjeno ponašanje seksualne prirode kojim se želi povrijediti dostojanstvo nekog lica, odnosno kojim se postiže takav učinak ili se tim ponašanjem stvara zastrašujuće, neprijateljsko, degradirajuće, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje.

Segregacija je svaki akt, radnja ili propuštanje da se izvrši radnja, kojima se vrši prisilno ili sistemsko razdvajanje ili razlikovanje lica po nekom od osnova iz opšte definicije diskriminacije (pola, starosne dobi, zdravstvenog stanja, invaliditeta, nacionalne pripadnosti, seksualne orijentacije, rodnog identiteta...)

Govor mržnje se definiše kao svaki oblik izražavanja koji širi, raspiruje, podstiče ili pravda diskriminaciju ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihovog ličnog svojstva, ksenofobiju, rasnu mržnju, antisemitizam ili ostale oblike mržnje zasnovane na netoleranciji, uključujući tu i netoleranciju izraženu u formi agresivnog nacionalizma i etnocentrizma, diskriminacije i neprijateljstva protiv manjina.

Ograničavanje ili onemogućavanje korišćenja objekata i površina u javnoj upotrebi licu ili grupi lica, po nekom od osnova iz opšte definicije diskriminacije, smatra se diskriminacijom. Pravo na korišćenje objekata i površina u javnoj upotrebi može biti ograničeno samo u skladu sa zakonom.

Diskriminacijom u oblasti pružanja javnih usluga, po nekom od osnova iz opšte definicije diskriminacije, smatra se: otežavanje ili onemogućavanje pružanja javnih usluga; odbijanje pružanja javnih usluga; uslovljavanje pružanja javnih usluga uslovima koji se ne traže od drugih lica ili grupe lica i namjerno kašnjenje ili odlaganje pružanja usluga, iako je lice ili grupa lica zatražila i ispunila uslove za blagovremeno pružanje usluga prije drugih lica.

Diskriminacijom u oblasti vaspitanja, obrazovanja i stručnog osposobljavanja smatra se otežavanje ili onemogućavanje upisa u vaspitno-obrazovnu ustanovu i ustanovu visokog obrazovanja i izbora obrazovnog programa na svim nivoima vaspitanja i obrazovanja, isključivanje iz ovih ustanova, otežavanje ili uskraćivanje mogućnosti praćenja nastave i učešća u drugim vaspitnim, odnosno obrazovnim aktivnostima, razvrstavanje djece, učenika_ca, polaznika_ca obrazovanja i studenata_kinja, zlostavljanje ili na drugi način neopravdano pravljenje razlika ili nejednako postupanje prema njima, po nekom od osnova iz opšte definicije diskriminacije.

Pored oblika diskriminacije utvrđenih zakonom kojim se uređuje oblast rada i zapošljavanja, diskriminacijom u radu smatra se i isplata nejednake zarade, odnosno naknade za rad jednake vrijednosti licu ili grupi lica, po nekom od osnova iz opšte definicije diskriminacije. Pravo na zaštitu od diskriminacije imaju i lica koja obavljaju privremene i povremene poslove ili poslove po posebnom ugovoru, studenti_kinje i učenici_ce na praksi, kao i druga lica koja po bilo kom osnovu učestvuju u radu kod poslodavca.

Svako ima pravo da izrazi svoj rodni identitet i seksualnu orijentaciju. Rodni identitet i seksualna orijentacija su privatna stvar svakog lica i niko ne može biti pozvan da se javno izjasni o svom rodnom identitetu i seksualnoj orijentaciji. Svako pravljenje razlike, nejednako postupanje ili dovođenje u nejednak položaj lica po osnovu rodnog identiteta ili seksualne orijentacije smatra se diskriminacijom. Pod rodnim identitetom podrazumijeva se sopstveni rodni doživljaj koji ne mora zavisiti od pola koji je utvrđen i upisan prilikom rođenja. Rodni identitet tiče se svakog lica i ne podrazumijeva samo binarni koncept muškog ili ženskog. Pod seksualnom orijentacijom podrazumijeva se emocionalna i/ili fizička privlačnost ili naklonost koja može biti prema licima istog i/ili različitog pola.

Težim oblikom diskriminacije, po nekom od osnova iz opšte definicije diskriminacije, smatra se diskriminacija: 1. učinjena prema istom licu ili grupi lica po više od jednog po nekom od osnova iz opšte definicije diskriminacije (višestruka diskriminacija); 2) učinjena više puta prema istom licu ili grupi lica (ponovljena diskriminacija); 3) učinjena u dužem vremenskom periodu prema istom licu ili grupi lica (produžena diskriminacija) i 4) propagiranjem putem javnih glasila, kao i ispisivanjem i isticanjem sadržaja i simbola diskriminatorne sadržine na javnim mjestima.

Zaštita od diskriminacije

Pravo na zaštitu od diskriminacije pripada svim fizičkim i pravnim licima na koja se primjenjuju propisi Crne Gore, ako su diskriminisana po osnovu: rase, boje kože, nacionalne pripadnosti, društvenog ili etničkog porijekla, vezi sa nekim manjinskim narodom ili manjinskom nacionalnom zajednicom, jezika, vjere ili uvjerenja, političkog ili drugog mišljenja, pola, rodnog identiteta, seksualne orijentacije, zdravstvenog stanja, invaliditeta, starosne dobi, imovnog stanja, bračnog ili porodičnog stanja, pripadnosti grupi ili pretpostavci o pripadnosti grupi, političkoj partiji ili drugoj organizaciji, kao i drugim ličnim svojstvima.

Lica koja prijavljuju diskriminaciju ne smiju trpjeti štetu zbog prijavljivanja diskriminacije. Niko ne može da trpi štetne posljedice zbog prijavljivanja slučaja diskriminacije, davanja iskaza pred nadležnim organom, ili nudenja dokaza u postupku u kojem se ispituje slučaj diskriminacije.

Propisi i posebne mjere koje su usmjerene na stvaranje uslova za ostvarivanje nacionalne, rodne i ukupne ravnopravnosti i zaštite lica koja su po bilo kom osnovu u nejednakom položaju mogu uvoditi državni organi, organi državne uprave, organi jedinica lokalne samouprave, javna preduzeća i druga pravna lica koja vrše javna ovlašćenja, kao i druga pravna i fizička lica. Posebne mjere se primjenjuju srazmjerno potrebama i mogućnostima i traju do ostvarenja ciljeva koji su tim mjerama utvrđeni.

U slučajevima kada lice koje je diskriminirano pristaje na diskriminaciju, taj čin ne oslobađa odgovornosti lica koje vrši diskriminaciju, daje instrukcije ili podstiče na vršenje diskriminacije.

INSTITUCIJE NADLEŽNE ZA POSTUPANJE U SLUČAJEVIMA DISKRIMINACIJE

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore

Zaštitnik_ca ljudskih prava i sloboda Crne Gore nadležan_na je da:

1. postupa po pritužbama zbog diskriminatornog postupanja organa, privrednog društva, drugog pravnog lica, preduzetnika i fizičkog lica i preduzima mjere i radnje za otklanjanje diskriminacije i zaštitu prava diskriminiranog lica, ako nije pokrenut sudski postupak;
2. podnosiocu_teljki pritužbe koji_a smatra da je diskriminiran od strane organa, privrednog društva, drugog pravnog lica, preduzetnika i fizičkog lica daje potrebna obavještenja o njegovim/njenim pravima i obavezama, kao i mogućnostima sudske i druge zaštite;
3. sprovodi postupak mirenja lica koje smatra da je diskriminirano, uz njegov pristanak, i organa, drugog pravnog i fizičkog lica na koje se odnosi pritužba zbog diskriminacije;
4. pokrene postupak za zaštitu od diskriminacije pred sudom ili se u tom postupku pojavi kao umješač kad stranka učini vjerovatnim, a Zaštitnik procijeni da je postupanjem tuženog izvršena diskriminacija po istom osnovu prema grupi lica sa istim ličnim svojstvima;
5. upozorava javnost na pojavu težih oblika diskriminacije;
6. vodi posebnu evidenciju o podnijetim pritužbama u vezi sa diskriminacijom;
7. prikuplja i analizira podatke o slučajevima diskriminacije;
8. preduzima aktivnosti radi promocije jednakosti;
9. podnosi Skupštini Crne Gore, u okviru godišnjeg izvještaja, poseban dio izvještaja o sprovedenim aktivnostima na zaštiti od diskriminacije i promociji jednakosti;
10. obavlja i druge poslove u vezi zaštite od diskriminacije propisane posebnim zakonom kojim se uređuju nadležnost, ovlašćenja, način rada i postupanje Zaštitnika_ce.

Kontakt:

ZAŠTITNIK LJUDSKIH PRAVA I SLOBODA CRNE GORE

81000 Podgorica, Ul. Svetlane Kane Radević 3

www.ombudsman.co.me

Telefon: 020 225 395 Fax: 020 241 642

 ombudsman@t-com.me

Sudovi kao institucionalni mehanizmi zaštite od diskriminacije

Zaštitu pred sudom može tražiti svako ko smatra da je povrijeđen diskriminatornim postupanjem organa, privrednog društva, drugog pravnog lica, preduzetnika i fizičkog lica, ima pravo na zaštitu pred sudom, u skladu sa zakonom.

Postupak se pokreće tužbom. Na postupak se primjenjuju odredbe zakona kojim se uređuje parnični postupak, ako ovim zakonom nije drukčije određeno. Postupak je hitan. U sporu za zaštitu od diskriminacije revizija je uvijek dozvoljena. U postupku za zaštitu od diskriminacije, mjesno je nadležan, pored suda opšte mjesne nadležnosti, i sud na čijem području je prebivalište, odnosno sjedište tužioca_teljke.

Tužbom se može tražiti: utvrđenje da je tuženi_a diskriminatorno postupao_la prema tužiocu_teljki; zabrana vršenja radnje od koje prijeti diskriminacija, odnosno zabrana ponavljanja radnje diskriminacije; uklanjanje posljedica diskriminatornog postupanja; naknada štete, u skladu sa zakonom i objavljivanje presude kojom je utvrđena diskriminacija na trošak tuženog_e u medijima.

U slučajevima kada se traži: utvrđenje da je tuženi_a diskriminatorno postupao_la prema tužiocu_teljki i zabrana vršenja radnje od koje prijeti diskriminacija, odnosno zabrana ponavljanja radnje diskriminacije, kao i uklanjanje posljedica diskriminatornog postupanja, tužbeni zahtjev se ističe zajedno sa zahtjevima za zaštitu prava o kojima se odlučuje u parničnom postupku, ako su ovi zahtjevi u međusobnoj vezi i zasnivaju se na istom činjeničnom i pravnom osnovu.

Rok za podnošenje tužbe je jedna godina od dana saznanja za učinjenu diskriminaciju.

Prije pokretanja, ili u toku postupka po tužbi, sud može, na predlog stranke, odrediti privremene mjere. U predlogu za izdavanje privremene mjere mora se učiniti vjerovatnim da je mjera potrebna da bi se spriječila opasnost od nastupanja nenadoknadive štete, posebno teške povrede prava na jednako postupanje, ili nasilje. O predlogu za izdavanje privremene mjere sud je dužan da donese odluku bez odlaganja.

Ukoliko tužilac_teljka učini vjerovatnim da je tuženi_a izvršio_la akt diskriminacije, teret dokazivanja da usljed tog akta nije došlo do povrede jednakosti u pravima i pred zakonom prelazi na tuženog_u.

Tužbu u slučajevima kada se traži: a) utvrđenje da je tuženi_a diskriminatorски postupao_la prema tužiocu_teljki; b) zabrana vršenja radnje od koje prijeti diskriminacija, odnosno zabrana ponavljanja radnje diskriminacije; c) objavljivanje presude kojom je utvrđena diskriminacija na trošak tuženog_e u medijima, ukoliko je diskriminacija izvršena putem medija; u ime diskriminisanog lica, ili grupe lica, mogu podnijeti i organizacije ili pojedinci_ke koji_e se bave zaštitom ljudskih prava. Tužba se može podnijeti samo uz pisani pristanak diskriminisanog lica ili grupe lica. Tužbu može podnijeti i lice koje se, u namjeri da neposredno provjeri primjenu pravila o zabrani diskriminacije, na bilo koji način predstavi, odnosno stavi u poziciju lica koje može biti diskriminirano po nekom od osnova iz opšte definicije diskriminacije.

Podnosilac_teljka tužbe koji_a je podnio_la i pritužbu Zaštitniku_ci ljudskih prava i sloboda, dužan_na je da, pisanim putem, obavijesti Zaštitnika_cu o pokretanju sudskog postupka.

Inspeksijski nadzor

Inspeksijski nadzor u odnosu na diskriminaciju u oblasti rada i zapošljavanja, zaštite na radu, zdravstvene zaštite, obrazovanja, građevinarstva, saobraćaja, turizma i u drugim oblastima vrše inspekcije nadležne za te oblasti, u skladu sa zakonom.

Kad se u postupku inspeksijskog nadzora utvrdi da je povrijeđen zakon ili drugi propis, pored ovlašćenja propisanih zakonom kojim je uređen inspeksijski nadzor, inspektor_ka je ovlašćen_a da na zahtjev lica koje smatra da je diskriminirano, a koje je pokrenulo postupak za zaštitu od diskriminacije kod nadležnog suda, privremeno odloži izvršenje rješenja, drugog akta ili radnje subjekta nadzora, do donošenja pravosnažne odluke suda.

Ovaj zahtjev se može podnijeti u roku od osam dana od dana pokretanja postupka za zaštitu od diskriminacije kod nadležnog suda. O zahtjevu, inspektor je dužan da odluči u roku od osam dana od dana njegovog podnošenja.

KRIVIČNO PРАВNA ZAŠTITA LGBT OSOBA U CRNOJ GORI

Posebnu društvenu opasnost predstavljaju krivična djela čiji je motiv mržnja zbog pripadnosti: polu, rasi, boje kože, nacionalnom, ili socijalnom porijeklu, religijskom ili drugom uvjerenju rodnom identitetu, seksualnoj orijentaciji, političkom ili drugom uvjerenju, starosnoj dobi, zdravstvenom stanju, invaliditetu, pripadnosti grupi, ili drugom ličnom svojstvu.

Zaštita od diskriminacije zahtijeva efikasnu krivično-pravnu reakciju u svim slučajevima tzv. „zločina iz mržnje“. Krivični zakonik zločin, čija je pobuda mržnja, kao kvalifikatorna okolnost, vezuje za krivično djelo povrede ravnopravnosti iz člana 159. KZ, ali ova kvalifikacija nema opšti karakter. Zato je Vlada Crne Gore pristupila izmjenama i dopunama ovog zakona i krivična odgovornost proširila se na način što će se kao otežavajuća okolnost za odmjerenje kazne cijeniti okolnost ukoliko je krivično djelo učinjeno iz mržnje zbog seksualne orijentacije ili rodnog identiteta. Osiguraće se efikasna, brza i nepristrasna istraga, a žrtve i svjedoci zločina koji su motivisani mržnjom prema LGBT osobama ohrabriće se da prijave takve slučajeve i pružice im se neophodna pomoć i podrška. Posebno je važno da se obezbijedi puna implementacija zakonskih rješenja na svim nivoima i institucionalni kapaciteti u smislu znanja i vještina da se prepoznaju incidenti i zločini iz mržnje. Takođe, kako bi se obezbijedilo strožije kažnjavanje izvršilaca krivičnih djela motivisanih rasizmom ili drugom diskriminatornom pobudom, dopuniće se Krivični zakonik u članu 443, koji se odnosi na rasnu mržnju ili rasnu diskriminaciju, na način što će zabraniti propagiranje rasne mržnje ili netrpeljivosti odnosno podsticanje na rasnu i drugu diskriminaciju po osnovu pola, invaliditeta, seksualne orijentacije, rodnog identiteta ili drugog ličnog svojstva.

Najčešća krivična djela koja se dešavaju na štetu LGBT osoba

TEŠKO UBISTVO - Član 144:

Zatvorom najmanje deset godina ili kaznom zatvora od četrdeset godina kazniće se:

1. ko drugog liši života iz koristoljublja, radi izvršenja ili prikrivanja drugog krivičnog djela, iz bezobzirne osvete ili iz drugih niskih pobuda.

TEŠKA TJELESNA POVREDA - Član 151:

1. Ko drugog teško tjelesno povrijedi ili mu zdravlje teško naruši, kazniće se zatvorom od šest mjeseci do pet godina.

2. Ko drugog teško tjelesno povrijedi ili mu zdravlje naruši tako teško da je usljed toga doveden u opasnost život povrijeđenog ili je uništen ili trajno i u znatnoj mjeri oštećen ili oslabljen neki važan dio njegovog tijela ili važan organ ili je prouzrokovana trajna nesposobnost za rad povrijeđenog ili trajno i teško narušenje njegovog zdravlja ili unakaženost, kazniće se zatvorom od jedne do osam godina.
3. Ako je usljed djela iz st. 1 i 2 ovog člana nastupila smrt povrijeđenog lica, učinilac će se kazniti zatvorom od dvije do dvanaest godina.
4. Ko djelo iz st. 1 i 2 ovog člana učini iz nehata, kazniće se zatvorom do tri godine.
5. Ko djelo iz st. 1 do 3 ovog člana učini na mah, doveden bez svoje krivice u jaku razdraženost napadom, zlostavljanjem ili teškim vrijeđanjem od strane povrijeđenog, kazniće se za djelo iz stava 1 zatvorom do tri godine, za djelo iz stava 2 zatvorom od tri mjeseca do četiri godine, a za djelo iz stava 3 zatvorom od šest mjeseci do pet godina.

LAKA TJELESNA POVREDA - Član 152:

1. Ko drugog lako tjelesno povrijedi ili mu zdravlje lako naruši,
2. kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do jedne godine.
3. Ako je takva povreda nanesena oružjem, opasnim oruđem ili drugim sredstvom podobnim da tijelo teško povrijedi ili zdravlje teško naruši, učinilac će se kazniti zatvorom do tri godine.
4. Sud može učiniocu djela iz stava 2 ovog člana izreći sudsku opomenu, ako je učinilac bio izazvan neprirodnim ili grubim ponašanjem oštećenog.
5. Gonjenje za djelo iz stava 1 ovog člana preduzima se po privatnoj tužbi.

POVREDA RAVNOPRAVNOSTI - član 159:

Ko zbog nacionalne ili etničke pripadnosti rase ili vjeroispovijesti ili zbog odsustva te pripadnosti ili zbog razlika u pogledu političkog ili drugog ubjeđenja, pola, jezika, obrazovanja, društvenog položaja, socijalnog porijekla, imovnog stanja ili nekog drugog ličnog svojstva, drugome uskrati ili ograniči ljudska prava i slobode utvrđena Ustavom, zakonima ili drugim propisima ili opštim aktima ili potvrđenim međunarodnim ugovorima ili mu na osnovu ove razlike daje povlastice ili pogodnosti, kazniće se zatvorom do tri godine.

POVREDA RAVNOPRAVNOSTI U ZAPOŠLJAVANJU - Član 225:

Ko svjesnim kršenjem propisa ili na drugi protivpravan način uskrati ili ograniči pravo građana na slobodno zapošljavanje na teritoriji Crne Gore pod jednakim uslovima, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do jedne godine.

ZLOSTAVLJANJE - Član 166a:

1. Ko zlostavlja drugog ili prema njemu postupa na način kojim se vrijeđa ljudsko dostojanstvo, kazniće se zatvorom do jedne godine.
2. Ako djelo iz stava 1 ovog člana učini službeno lice u vršenju službe, kazniće se zatvorom od tri mjeseca do tri godine.

MUČENJE - Član 167:

1. Ko drugom nanese veliki bol ili teške patnje, bilo da su tjelesne ili duševne, sa ciljem da od njega ili trećeg lica dobije priznanje ili drugo obavještenje, ili da ga nezakonito kazni ili da ga zastraši, ili da na njega izvrši pritisak, ili da zastraši ili izvrši pritisak na neko treće lice, ili iz nekog drugog razloga koji se zasniva na diskriminaciji,
2. kazniće se zatvorom od šest mjeseci do pet godina.
3. Ako djelo iz stava 1 ovog člana izvrši službeno lice u vršenju službe ili je djelo izvršeno uz njegov izričiti ili prećutni pristanak ili ako je službeno lice podstrekavalo drugo lice na izvršenje djela iz stava 1 ovog člana,
4. kazniće se za djelo iz stava 1 ovog člana zatvorom od jedne do osam godina.

UGROŽAVANJE SIGURNOSTI - Član 168:

1. Ko ugrozi sigurnost nekog lica prijetnjom da će napasti na život ili tijelo tog lica ili njemu bliskog lica, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do jedne godine.
2. Ko djelo iz stava 1 ovog člana učini prema više lica ili ako je djelo izazvalo uznemirenost građana ili druge teške posljedice, kazniće se zatvorom od tri mjeseca do tri godine.

IZNOŠENJE LIČNIH I PORODIČNIH PRILIKA - Član 197:

1. Ko iznosi ili pronosi štogod iz ličnog ili porodičnog života nekog lica što može škoditi njegovoj časti ili ugledu, kazniće se novčanom kaznom od tri hiljade do deset hiljada eura.
2. Ako je djelo iz stava 1 ovog člana učinjeno putem medija ili sličnih sredstava ili na javnom skupu, učinilac će se kazniti novčanom kaznom od pet hiljada do četrnaest hiljada eura.
3. Ako je ono što se iznosi ili pronosi dovelo ili moglo dovesti do teških posljedica za oštećenog, učinilac će se kazniti novčanom kaznom najmanje osam hiljada eura.
4. Za iznošenje ili pronošenje ličnih ili porodičnih prilika koje je učinjeno u vršenju službene dužnosti, novinarskog poziva, odbrani nekog prava ili pri zaštiti opravdanih interesa, učinilac se neće kazniti, ako dokaže istinitost

svog tvrđenja ili ako dokaže da je imao osnovanog razloga da povjeruje u istinitost onog što je iznosio ili pronosio.

5. Istinitost ili neistinitost onog što se iznosi ili pronosi iz ličnog ili porodičnog života nekog lica ne može se dokazati, osim u slučajevima iz stava 4 ovog člana.

NASILJE U PORODICI ILI U PORODIČNOJ ZAJEDNICI - Član 220:

1. Ko primjenom grubog nasilja naruši tjelesni ili duševni integritet članova svoje porodice ili porodične zajednice, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do jedne godine.
2. Ako je pri izvršenju djela iz stava 1 ovog člana korišćeno oružje, opasno oruđe ili drugo sredstvo podobno da tijelo teško povrijedi ili zdravlje teško naruši, učinilac će se kazniti zatvorom od tri mjeseca do tri godine.
3. Ako je usljed djela iz st. 1 i 2 ovog člana nastupila teška tjelesna povreda ili teško narušavanje zdravlja ili su učinjena prema maloljetnom licu, učinilac će se kazniti zatvorom od jedne do pet godina.
4. Ako je usljed djela iz st. 1, 2 i 3 ovog člana nastupila smrt člana porodice ili porodične zajednice, učinilac će se kazniti zatvorom od tri do dvanaest godina.
5. Ko prekrši mjere zaštite od nasilja u porodici koje mu je sud ili drugi državni organ odredio na osnovu zakona, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do šest mjeseci.

UCJENA - Član 251:

1. Ko u namjeri da sebi ili drugom pribavi protivpravnu imovinsku korist zaprijeti drugom da će protiv njega ili njemu bliskog lica otkriti nešto što bi njihovoj časti ili ugledu škodilo i time ga prinudi da nešto učini ili ne učini na štetu svoje ili tuđe imovine, kazniće se zatvorom od tri mjeseca do pet godina.
2. Ako je djelom iz stava 1 ovog člana pribavljena imovinska korist u iznosu koji prelazi tri hiljade eura, učinilac će se kazniti zatvorom od jedne do osam godina.
3. Ako je djelom iz stava 1 ovog člana pribavljena imovinska korist u iznosu koji prelazi trideset hiljada eura, učinilac će se kazniti zatvorom od dvije do deset godina.
4. Ko se bavi vršenjem djela iz st. 1 do 3 ovog člana ili je djelo izvršeno od strane više lica na organizovan način, kazniće se zatvorom od dvije do dvanaest godina.

UNIŠTENJE I OŠTEĆENJE TUĐE STVARI - Član 253

1. Ko uništi, ošteti ili učini neupotrebljivom tuđu stvar, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do šest mjeseci.
2. Ako je djelom iz stava 1 ovog člana prouzrokovana šteta u iznosu koji prelazi tri hiljade eura, učinilac će se kazniti novčanom kaznom ili zatvorom do dvije godine.
3. Ako je djelom iz stava 1 ovog člana prouzrokovana šteta u iznosu koji prelazi trideset hiljada eura, učinilac će se kazniti zatvorom od šest mjeseci do pet godina.
4. Za djela iz stava 1 ovog člana, ako je oštećena stvar u privatnoj svojini, gonjenje se preduzima po privatnoj tužbi.

NASILNIČKO PONAŠANJE - Član 399:

Ko grubim vrijeđanjem ili zlostavljanjem drugog, vršenjem nasilja prema drugom, izazivanjem tuče ili drskim ili bezobzirnim ponašanjem ugrozi spokojstvo građana ili remeti javni red i mir, ukoliko je to izvršeno u grupi ili je nekom licu nanešena laka tjelesna povreda ili je došlo do teškog ponižavanja građana, kazniće se zatvorom od šest mjeseci do pet godina.

RASNA I DRUGA DISKRIMINACIJA - Član 443:

1. Ko na osnovu razlike u rasi, boji kože, nacionalnosti, etničkom porijeklu ili nekom drugom ličnom svojstvu krši osnovna ljudska prava i slobode zajamčena opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava i ratifikovanim međunarodnim ugovorima od strane Crne Gore, kazniće se zatvorom od šest mjeseci do pet godina.
2. Kaznom iz stava 1 ovog člana kazniće se ko vrši proganjanje organizacija ili pojedinaca zbog njihovog zalaganja za ravnopravnost ljudi.
3. Ko širi ideje o superiornosti jedne rase nad drugom ili propagira rasnu mržnju ili podstiče na rasnu i drugu diskriminaciju, kazniće se zatvorom od tri mjeseca do tri godine.

Kaznene odredbe prema Zakonu o javnom redu i miru

Januara 2012. godine stupio je na snagu Zakon o javnom redu i miru kojim se određuju prekršaji kojima se narušava javni red i mir na javnom mjestu i propisuju kazne i zaštitne mjere za te prekršaje. Navešćemo neke članove zakona:

Član 19 - Ko na javnom mjestu govorom, natpisom, znakom ili na drugi način vrijeđja drugog po osnovu nacionalne, rasne ili vjerske pripadnosti, etnickog porijekla ili drugog ličnog svojstva, kazniće se za prekršaj novčanom kaznom od 250 eura do 1.500 eura ili kaznom zatvora do 60 dana.

Član 20 - Pravno lice koje proizvede ili stavi u promet ili na drugi način ucini dostupnim javnosti znak, crtež ili predmet kojim vrijedja drugog po osnovu nacionalne, rasne ili vjerske pripadnosti, etničkog porijekla ili drugog licnog svojstva, kazniće se za prekršaj novčanom kaznom od 1.000 eura do 15.000 eura.

Preduzetnik koji učini prekršaj iz stava 1 ovog člana kaznice se novčanom kaznom od 200 eura do 3.000 eura.

Odgovorno lice u pravnom licu koje učini prekršaj iz stava 1 ovog člana kazniće se novčanom kaznom od 500 eura do 2.000 eura.

POSTUPANJE POLICIJE U KONTAKTU SA LGBT OSOBOM

Policija je dužna da, u postupku sprečavanja i otkrivanja krivičnih djela gdje su žrtve LGBT osobe, postupa obazrivo, vodeći računa o zaštiti prava na privatnost svih učesnika u postupku.

Prilikom otkrivanja i sprečavanja krivičnih djela kada je žrtva LGBT osoba, policija je dužna da vodi računa o načinu ophođenja prema žrtvi bez diskriminacije po bilo kom osnovu, kao i da postupa nepristrasno i profesionalno.

Policija je dužna da spriječi nasilnika u daljem nasilničkom ponašanju odmah nakon prijave krivičnog djela u kojem je žrtva LGBT osoba, preduzme hitne mjere i radnje, radi provjera osnovanosti prijave i pružanja potrebne pomoći žrtvi nasilja, tj. prema potrebi da joj predloži medicinsku pomoć.

Nakon eventualnog medicinskog pregleda i nakon izlaska žrtve iz stanja eventualnog šoka, policija je dužna da zaprimi prijavu od žrtve, vodeći računa da žrtva stekne povjerenje u policijskog_u službenika_cu.

Ne treba stvarati predrasude koje su vezane za činjenicu da će se žrtva (bilo da je lezbejka, gej...) bolje osjećati ukoliko zaprima prijavu policijska službenica, zato što je žena, nego policijski službenik, jer se polazi od činjenice da policijski_a službenik_ca, bez obzira na pol, mora imati jednake sposobnosti za obavljanje policijskog posla.

U slučaju potrebe ulaska u privatne prostorije policijski_a službenik_ca će se prisutnim licima predstaviti pokazivanjem službene značke ili službene legitimacije i na jasan i razumljiv način saopštiti im razloge zbog kojih im se obraća. Izuzetno, policijski_a službenik_ca neće postupiti na ovaj način, ako se pretpostavlja otpor, ili ako bi se takvim postupanjem ugrozila bezbjednost žrtve nasilja. Pri prilasku, treba prethodno pažljivo osmotriti mjesto događaja i oslušnuti šumove (prijetnja, povišeni glasovi, zapomaganje, plač, lomljava, pra-

sak i sl.), dakle sve ono što ukazuje na vjerovatnoću da se nad nekim licem vrši nasilje.

Osumnjičeni i žrtve nasilja se uvijek saslušavaju odvojeno kako bi svaka od strana dala svoj iskaz o spornom događaju. Posebno će se prikupiti obavještenja o spornom događaju od lica koje je prijavilo slučaj i lica koje je pozvalo Policiju. Policijski_a službenik_ca će, bez diskriminacije, obezbijediti potrebnu podršku, pomoć i informacije žrtvama homofobičnog nasilja u porodici.

Kada okolnosti to dozvoljavaju, policijski_a službenik_ca će spriječiti kretanje osumnjičenog i drugih prisutnih kako bi ih onemogućili da priđu bilo kojem potencijalnom oružju.

O početnim saznanjima da je izvršeno homofobično nasilje sa osnovnim podacima o događaju, izlasku na lice mjesta i o obavještenju istražnog sudije i nadležnog državnog tužioca, policijski_a službenik_ca sačinjava službenu zabilješku.

Žrtvi homofobičnog nasilja, osumnjičenom_oj ili drugim licima koja su povrijeđena, obezbijediće se medicinska pomoć. Žrtvi homofobičnog nasilja, kada je ona izdržavana maloljetna osoba, će se, kada je to neophodno, pružiti pomoć u pronalaženju bezbjednog i sigurnog mjesta za boravak.

Prilikom zaprimanja prijave policijski_a službenik_ca treba voditi računa o sljedećem:

- ne postavljati žrtvi pitanja o njenoj seksualnoj orijentaciji i seksualnom životu, niti je pitanjima navoditi da o tome govori, izuzev u slučaju kada je seksualna orijentacija ključna okolnost za kvalifikaciju krivičnog djela i to uz konsultaciju sa nadležnim državnim tužiocem;
- zaprimiti prijavu samo na bazi onih okolnosti koje je žrtva navela;
- saradivati sa građanima, institucijama, ustanovama i organizacijama koje se bave zaštitom od diskriminacije LGBT osoba;
- izbjegavati sekundarnu viktimizaciju i protiv žrtava homofobičnog nasilja izbjegavati podnošenje prekršajnih prijava zbog narušavanja javnog reda i mira;
- voditi evidencije o prijavljenim slučajevima nasilja prema LGBT osobama (diskriminacije po osnovu rodnog identiteta i seksualne orijentacije) i blagovremeno dostaviti podatke iz evidencije instituciji Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore, kao centralnom institucionalnom mehanizmu za zaštitu od svih oblika diskriminacije.

Postupanje policije kada je maloljetno lice žrtva homofobičnog nasilja

Prilikom razgovora sa maloljetnom osobom žrtvom homofobičnog nasilja, poželjno je da: policijski_a službenik_ca (ispitivač_ica) bude neko kome će maloljetno lice vjerovati; da se ispitivanje obavi nasamo, a nikada u policijskoj stanici; ispitivač_ica sjedi pored maloljetnog lica, nikako preko puta; da maloljetno lice nikako ne dođe u kontakt sa osumnjičenim za homofobično nasilje; da ispitivač_ica na najpogodniji način zatraži od maloljetnog lica da pojasni izraze koji nijesu razumljivi, pri čemu treba spriječiti da maloljetno lice nebrojeno puta ponavlja svoj iskaz; da se maloljetnom licu konstantno daje podrška, prije, u toku i poslije ispitivanja; da se, kad god je to moguće, koriste tehnička pomagala (video zapsi, transparentna ogledala i sl.).

Prilikom razgovora treba nastojati da se stvori atmosfera u kojoj se maloljetno lice neće osjećati kao da je "u nevolji ili krivici", jer je pripadnik_ca LGBT populacije.

U razgovoru nikada ne treba potcijeniti ili kritikovati izbor riječi ili način izražavanja maloljetnog lica, vršiti pritisak da se dobije odgovor ako maloljetno lice to ne želi i nikada ne treba sugerisati odgovore maloljetnom licu. U razgovoru, ispitivač_ica ne smije pokazati da je šokiran_a. Policijski_a službenik_ca ne smije negodovati na ponašanje roditelja maloljetnog lica ili situaciju. Policijski_a službenik_ca ne smije prisiljavati maloljetno lice da skine odjeću. Razgovor nikada ne treba sprovoditi u grupi sa ostalim ispitivačima_cama. Policijski_a službenik_ca ne smije nikada ostaviti maloljetno lice sa nepoznatom osobom.

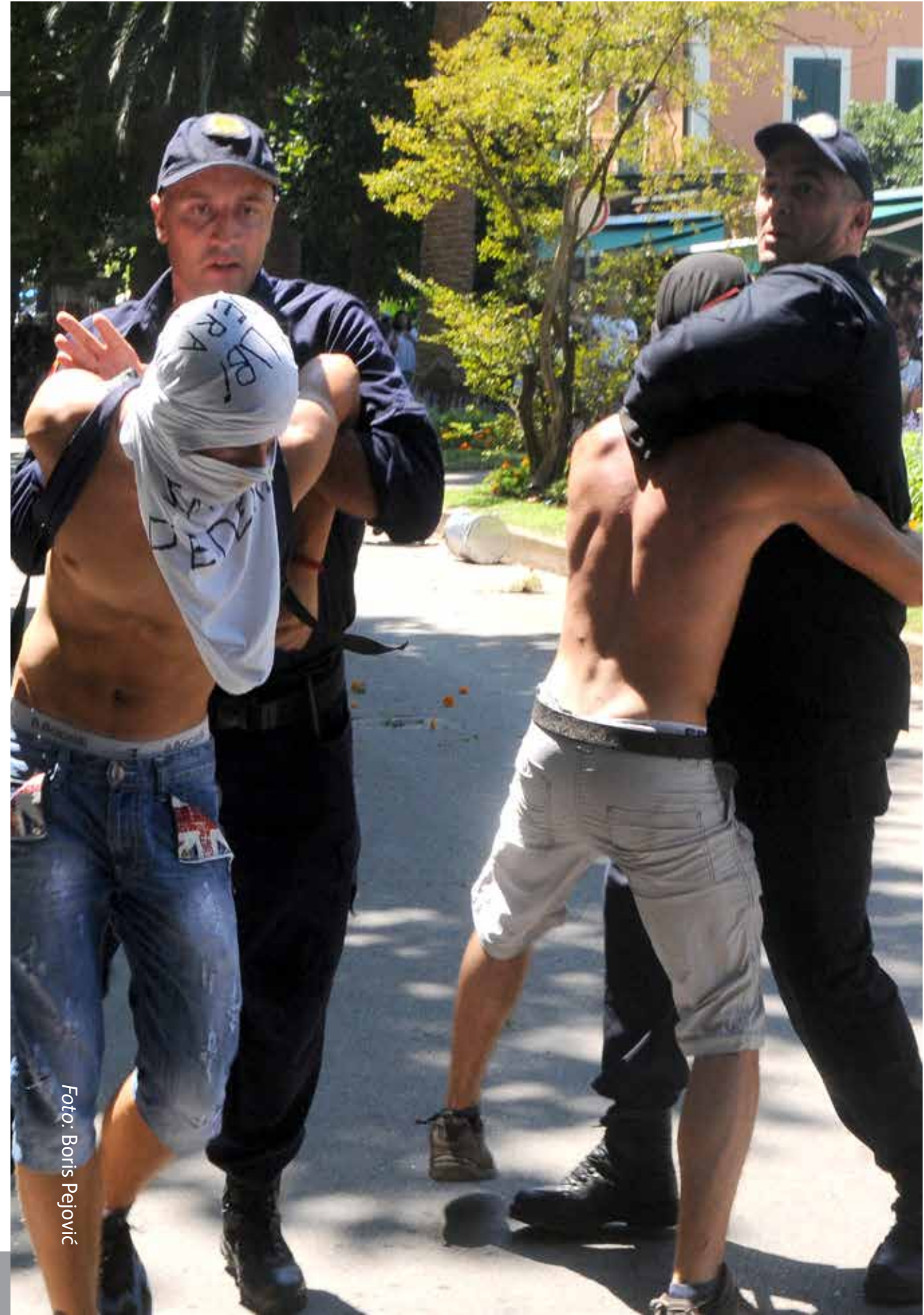

Foto: Boris Pejović

IZMJENE KRIVIČNOG ZAKONIKA

ZNAČAJ KRIVIČNOPRAVNE ZAŠTITE LGBT OSOBA

Nataša Radonjić
Merima Baković

U radu se ističe značaj krivičnopravne zaštite LGBT osoba i izmjene i dopune Krivičnog zakonika u vezi sa govorom mržnje prema LGBT osobama. Izmjenama i dopunama materijalnog krivičnog zakonodavstva u vezi sa govorom mržnje prema LGBT osobama, Crna Gora je dobila savremeni i evropski Krivični zakonik koji predstavlja dobru osnovu koncepta zaštite ljudskih prava i sloboda.

Suština i značaj krivičnopravne represije

Krivičnopravna represija predstavlja najteži vid prave represije u jednom društvu. Kao što nam je svima poznato krivičnopravna represija prvenstveno se izražava kroz krivično materijalno zakonodavstvo, odnosno u Crnoj Gori kroz Krivični zakonik i mali broj tzv. sporednog zakonodavstva. Drugi aspekt krivičnopravne represije je krivično procesno zakonodavstvo ili bolje reći primjena krivičnog materijalnog zakonodavstva koja se ogleda kroz Zakonik o krivičnom postupku i konkretne postupke koji se vode po osnovu izvršenja krivičnih djela propisanih zakonom. Prilikom stvaranja krivičnopravnih normi i njihove primjene mora se voditi računa o načelu legaliteta odnosno da represija mora u suštinskom smislu biti opravdana i nužna. Tako prema crnogorskom krivičnom zakonodavstvu zaštita čovjeka i drugih osnovnih društvenih vrijednosti predstavlja osnov i granicu za propisivanje krivičnih djela i krivičnih sankcija za ta djela. To znači da zaštita čovjeka i njegovih osnovnih prava ima prednost u odnosu na zaštitu drugih društvenih vrijednosti.

Krivično zakonodavstvo treba da bude posljednje sredstvo u zaštiti određenih vrijednosti odnosno ono je ultima ratio u suzbijanju društveno opasnih ponašanja.

Takođe treba imati u vidu da ono što je u jednom društvu ultima ratio u drugom to ne mora biti, kao i da društvene promjene i postojeće priike i uslovi u znatnoj mjeri određuju da li je krivičnopravna represija u nekom društvu zaista posljednje sredstvo zaštite. Ovaj princip zahtijeva svođenje krivičnopravne zaštite na neophodan minimum, kao i korišćenje drugih adekvatnih sredstava i mjera za suzbijanje ponašanja kojima se krše ljudska prava i slobode. Zato se i sprovodi reforma krivičnog zakonodavstva. Ranije naše krivično zakonodavstvo nije propisivalo krivična djela koja su predstavljala krivičnopravnu zaštitu od ponašanja koja su bila motivisana seksualnom orijentacijom ili rodnim identitetom žrtve. Međutim, važeće krivično zakonodavstvo sadrži krivična djela u kojima se prepoznaje i koja predstavljaju krivičnopravnu zaštitu sa aspekta seksualne orijentacije ili rodnog identiteta što je posljedica opšteg društvenog razvoja i usvajanja najviših civilizacijskih pravila u našem društvu, kao i usvajanja međunarodnih standarda u ovoj oblasti. Ali pri tom ne treba zaboraviti da krivičnopravna zaštita treba da bude ultima ratio u suzbijanju društveno neprihvatljivih ponašanja jer prevelik broj krivičnih djela i korišćenje krivičnopravne zaštite kao prvog, a ne posljednjeg sredstva zaštite može biti pokazatelj slabosti određenog sistema za usvajanje određenih društvenih vrijednosti bez represije.

Trenutna krivičnopravna zaštita LGBT osoba

U najširem okviru krivičnopravna zaštita sa aspekta seksualne orijentacije ili rodnog identiteta se prepoznaje kroz krivična djela koja mogu biti izvršena na štetu LGBT osoba:

- krivična djela protiv života i tijela, i to: teško ubistvo (član 144), teška i laka tjelesna povreda (čl. 151 i 152);
- krivična djela protiv sloboda i prava čovjeka i građanina i to: povreda ravnopravnosti (član 159), iznuđivanje iskaza (član 166), zlostavljanje (član 166a), mučenje (član 167), ugrožavanje sigurnosti (član 168), neovlašćeno prikupljanje ličnih podataka (član 176), povrede slobode govora i javnog istupanja (član 178), spriječavanje javnog skupa (član 181), spriječavanje političkog, sindikalnog i drugog organizovanja i djelovanja (član 182);
- krivična djela protiv časti i ugleda: iznošenje ličnih i porodičnih prilika (član 197 - gonjenje po privatnoj tužbi);
- krivična djela protiv braka i porodice i to: nasilje u porodici ii porodičnoj zajednici (član 220);
- krivična djela protiv prava iz rada i to: povreda ravnopravnosti u zapošljavanju (član 225);
- krivična djela protiv imovine: ucjena (član 251);
- krivična djela protiv javnog reda i mira: nasilničko ponašanje (član 399);

- krivična djela protiv čovječnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom i to: rasna i druga diskriminacija (član 443).

Kada govorimo o užem kontekstu krivično pravne zaštite pojedinaca_ki sa aspekta govora mrženje zbog seksualne orijentacije onda važeće krivično zakonodavstvo prepoznaje zaštitu kroz krivično djelo povreda ravnopravnosti i krivično djelo rasna i druga diskriminacija.

Izmjene Krivičnog zakonika

U cilju unapređenja krivičnopravne zaštite i jačanja sistema represije zbog mogućeg izvršenja krivičnih djela po osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta žrtve predložene su izmjene Krivičnog zakonika u opštem i posebnom dijelu.

Do tih izmjena je došlo kao posljedica praćenja međunarodnih standarda u ovoj oblasti prije svega Preporuke Savjeta Evrope (2010) 5 o mjerama za borbu protiv diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta i Preporuke Savjeta Evrope 97 (20) o govoru mržnje, kao i praćenja prakse Evropskog suda za ljudska prava. Posebno je razmatrana je i presuda Evropskog suda za ljudska prava u slučaju Vejdeland i drugi protiv Švedske kojim je sud utvrdio da govor mržnje prema homoseksualnim osobama nije zaštićen pravom na slobodu izražavanja. Takođe, radna grupa koja je radila na predmetnim izmjenama razmatrala je i inicijativu 16 nevladinih organizacija za izmjenu i dopunu Krivičnog zakonika sa aspekta krivičnopravne zaštite i strožije kažnjavanje za zločine iz mržnje koja je dostavljena Ministarstvu pravde. Svjesne smo da predložena rješenja mogu biti predmet kritike i da možda neće zadovoljiti one pravne čistuće koji žele da se obuhvati najširi mogući kontekst krivičnopravne zaštite svih ljudskih prava i sloboda. Ipak smatramo da će predložene i usvojene izmjene unaprijediti krivičnopravnu zaštitu po osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta, a i da predstavljaju mjeru mogućeg unapređenja i ravnotežu između društvenog ambijenta u kojem su se stvarale ove krivično pravne norme sa aspekta unapređenja poštovanja prava LGBT osoba i činjenice da krivično pravna represija treba biti zaista posljednje sredstvo zaštite.

Predlog zakona o izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika, usvojila je Vlada na sjednici od 18. aprila 2013. godine. Izmjene i dopune Krivičnog zakonika, koje prezentujemo u ovom radu, Skupština Crne Gore je usvojila na sjednici od 30. jula 2013. godine.

Iako su izmjene i dopune Krivičnog zakonika iz 2010. i 2011. godine u najvećoj mjeri usaglasile crnogorsko materijalno krivično zakonodavstvo sa evrop-

skim i međunarodnim standardima, potreba za njegovim daljim unapređenjem proizilazila je iz više razloga. Najvažniji razlozi bili su usaglašavanje sa pravnom tekovinom Evropske unije, konvencijama Savjeta Evrope i Ujedinjenih nacija, pravnim standardima Evropskog suda za ljudska prava i drugim međunarodnim dokumentima. Zatim, dalje osavremenjivanje opšteg i posebnog dijela Krivičnog zakonika na osnovu dobre prakse drugih evropskih krivičnopravnih sistema, usklađivanje sa drugim propisima, otklanjanje pojedinih zakonskih neusklađenosti i dalje unapređenje određenih postojećih rješenja.

Kada su u pitanju izmjene i dopune Krivičnog zakonika u vezi sa govorom mržnje prema LGBT osobama predložene su izmjene i dopune kako u opštem tako i u posebnom dijelu Krivičnog zakonika.

U opštem dijelu Krivičnog zakonika usvojeno je uvođenje obavezne otežavajuće okolnosti za krivična djela učinjena iz mržnje. Tako da „*ako je krivično djelo učinjeno iz mržnje zbog pripadnosti rasi, vjeroispovjesti, nacionalne ili etničke pripadnosti, pola, seksualne orijentacije ili rodnog identiteta drugog lica, tu okolnost sud će cijeniti kao otežavajuću, osim ako to nije propisano kao obilježje osnovnog ili težeg oblika krivičnog djela*“. Polazeći od odredaba Konvencije o eliminisanju svih oblika nasilja nad ženama – CEDAW i preporuka ODIHR-a cilj nove odredbe jeste da se obezbijedi strožije kažnjavanje, a time i pojačana krivičnopravna zaštita u odnosu na pojedine posebno ranjive društvene grupe, čiji su pripadnici_će žrtve različitih krivičnih djela koja se vrše iz mržnje zbog te pripadnosti. Iako je u okviru opštih pravila o odmjerenju kazne već predviđeno da će sud prilikom odmjerenja kazne u obzir uzeti i pobude iz kojih je djelo učinjeno, pa prema tome i mržnju, ta odredba je dosta uopštena i ne govori eksplicitno o mržnji kao otežavajućoj okolnosti (i to po navedenim osnovima), niti je propisana kao obavezna otežavajuća okolnost što je učinjeno novom odredbom.

Što se tiče posebnog dijela Krivičnog zakonika, a vezano za govor mržnje prema LGBT osobama, predložene su, i usvojene, izmjene i dopune određenih krivičnih djela.

U okviru grupe krivičnih djela protiv sloboda i prava čovjeka i građanina predložena je i usvojena dopuna krivičnog djela povreda ravnopravnosti (član 159) proširivanjem na još dva osnova za diskriminaciju i to po osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta. Naime, i po ranijem rješenju, ova dva osnova se mogu podvesti pod formulaciju „*drugo lično svojstvo*“, ali ipak se Vlada odlučila da normu preciznije definiše kako bi se izbjegla različita tumačenja „*drugog ličnog svojstva*“ i moguća sudska arbitrarnost i zloupotreba u primjeni otežavajućih okolnosti.

Takođe, kod krivičnog djela ugrožavanja sigurnosti (član 168) pored ranije postojeće tri kvalifikatorne okolnosti, a to su da je djelo učinjeno prema više lica ili da je izvršenjem ovog krivičnog djela izazvana uznemirenost građana ili teške posljedice, predložena je, i usvojena, i nova kvalifikatorna okolnost „*ako je djelo učinjeno iz mržnje*“. Djelo učinjeno iz mržnje treba tumačiti tako da je mržnja motivisana po bilo kojem osnovu, uključujući seksualnu orijentaciju i rodni identitet. Imajući u vidu da se ovim krivičnim djelom obezbjeđuje krivičnopravna zaštita lične sigurnosti građana, zakonodavac se odlučio da ovu okolnost propiše kao obilježje težeg oblika krivičnog djela.

Izmjene i dopune kod oba ova krivična djela predložene su u cilju jačanja krivičnopravne zaštite osnovnih prava i sloboda.

Nadalje, u okviru grupe krivičnih djela protiv javnog reda i mira predloženo je, i usvojeno, novo krivično djelo nasilničko ponašanje na sportskoj priredbi ili javnom skupu (član 399a). Osim kriminalno-političke potrebe da se ovo krivično djelo propiše, osnov za njegovo unošenje jeste i Evropska konvencija o nasilju i nedoličnom ponašanju gledalaca na sportskim priredbama, posebno na fudbalskim utakmicama. Zakonom o sprječavanju nasilja i nedoličnog ponašanja na sportskim priredbama iz 2007. godine predviđeno je niz mjera za sprječavanja ove vrste nasilja, a propisani su i određeni prekršaji. Međutim, imajući u vidu društvenu štetnost kao i prisutnost ove pojave i pored postojanja navedenih zakonskih mjera, bilo je neophodno pribjeći i krivičnopravnoj zaštiti, tako da se predviđa ovo novo krivično djelo koje ima veći broj radnji izvršenja imajući u vidu kompleksnost pojavnih oblika ispoljavanja ove vrste nasilja i njegovih štetnih posljedica.

I konačno, u okviru grupe krivičnih djela protiv protiv čovječnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom predložena je, i usvijena, izmjena i dopuna krivičnog djela rasna i druga diskriminacija (član 443) tako što je preciziran oblik iz stava 3 nedvosmisleno sankcionišući širenje ideje o superiornosti jedne rase nad drugom ili propagiranja mržnje ili netrpeljivosti po osnovu rase, pola, invaliditeta, seksualne orijentacije, rodnog identiteta ili drugog ličnog svojstva, ili podsticanje na rasnu ili drugu diskriminaciju. Osim ove izmjene, u okviru istog krivičnog djela uveden je i teži oblik (stav 4) u slučaju da se djelo vrši zloupotrebom položaja ili ako je uslijed tih djela došlo do nereda ili nasilja.

Imajući u vidu usvojene izmjene i dopune materijalnog krivičnog zakonodavstva u vezi sa govorom mržnje prema LGBT osobama, a nakon njihovog usvajanja u Skupštini, Crna Gora je dobila jedan savremeni i evropski Krivični zakonik koji predstavlja dobru osnovu koncepta zaštite ljudskih prava i sloboda.

Foto: Boris Pejović

SUDSKA ZAŠTITA LJUDSKIH PRAVA

USPOSTAVLJENI KONCEPT I ZNAČAJ SUDSKE ZAŠTITE LJUDSKIH PRAVA U CRNOJ GORI S OSVRTOM NA LGBT OSOBE

Vesna Medenica

Odgovorani, efikasni i transparentni rad crnogorskih sudova jedan je od ključnih postulata vladavine prava, kvalitetnog uživanja i zaštite prava svakog građanina_ke. Sudske odluke imaju snažan uticaj na prava i živote stranaka u postupku, njihovih porodica i društva u cjelini. Zato je odgovoran i edukovan sudija preduslov jakog sudstva. Crnogorski sudovi moraju dosljedno pružiti jednaku pravnu zaštitu sloboda i prava svima koji ih traže u sudskom postupku. To se posebno odnosi na ranjive kategorije – žene, djecu, osobe s invaliditetom, ali i na pripadnike_ce LGBT zajednice.

Poučeno iskustvima iz prošlih vjekova, savremeno demokratsko društvo neizostavno zahtijeva jaku pravnu državu, vladavinu prava, a nadasve priznanje i poštovanje ljudskih prava.

Mir, demokratija i druge osnovne društvene vrijednosti nezamislive su bez ličnog razvoja, uživanja zajamčenih sloboda i prava, ali i poštovanja i osjećaja za druge.

Značaj prava pojedinca i društva u cjelini prepoznata su od međunarodne zajednice kao neizostavni i temeljni dio civilizacije bez kojih nema socijalnog, kulturnog, ekonomskog i političkog prosperiteta.

Univerzalnost ljudskih prava, neophodnost njihovog svestremenog trajanja i uživanja, pripadnost prava svakom pojedincu bez razlike, tekovine su koje je na me-

đunarodnom nivou prvi put donijela Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (1948. godine), kao najviši i najvažniji izvor ljudskih prava.

Čovječanstvo se nije zaustavilo na tome i dalje produbljuje i ukazuje na potrebu jačanja i poboljšanja zaštite ljudskih prava nastavljeno je kroz usvajanje niza akata - deklaracija, konvencija, paktova, donijetih na međunarodnom i evropskom nivou (Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda sa dodatnim Protokolima, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (PGP), Pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (PESK) i sl).

U nastojanju da usvoji tekovine savremenog društva, Crna Gora u Ustavu jasno naglašava opredijeljenost građana Crne Gore da žive u državi u kojoj su osnovne vrijednosti sloboda, mir, tolerancija, poštovanje ljudskih prava i sloboda, multikulturalnost, demokratija i vladavina prava. Najvišim pravnim aktom jemče se i štite prava i slobode, njihova nepovredivost, ali i ustanovljava obaveza za svakog da poštuje prava i slobode drugih.

Sigurnost građanima u pogledu uživanja ljudskih prava Ustav Crne Gore jasno definiše kroz odredbu da su potvrđeni i objavljeni međunarodni ugovori i opšte prihvaćena pravila međunarodnog prava sastavni dio unutrašnjeg pravnog poretka, da imaju primat nad domaćim zakonodavstvom, kao i da se međunarodna pravila neposredno primjenjuju kada odnose uređuju drugačije od nacionalnog zakonodavstva. Istina, ljudska prava i slobode se mogu ograničiti, ali samo na način, u obimu i mjeri kako je propisano državnim aktom najviše pravne snage - Ustavom.

U nacionalnom sistemu društvenih vrijednosti uspostavljenih Ustavom i razrađenih zakonskim i podzakonskim aktima, kao i sistemu podjele vlasti, sudstvo ima poseban značaj, a sudijska funkcija posebnu težinu.

Odgovorani, efikasni i transparentni rad crnogorskih sudova jedan je od ključnih postulata vladavine prava, kvalitetnog uživanja i zaštite prava svakog građanina_ke.

To su vrijednosti kojima Vrhovni sud Crne Gore teži kao najviši sud, odnosno kao sudska instanca koja u demokratskim državama u konačnom oblikuje pravnu kulturu i usmjerava rad nižestepenih sudova.

Crnogorski sudovi su uspjeli da se nakon petogodišnje pravosudne reforme 2007-2012 nađu u društvu malobrojnih država koje se mogu pohvaliti efektivnošću i efikasnošću rada.

Balast velikog broja zaostalih predmeta, dugih, neefikasnih sudskih postupaka, zatvorenost sudova kao institucija sistema ostao je iza nas.

Veliki rad, kontinuirano zalaganje sudija i kvalitetne inicijative doprinijele su reformskim promjenama u sudskoj grani vlasti, koje pozitivne promjene su svako osjetili i korisnici_ce sudskih usluga - građani_ke, ali i domaća i međunarodna javnost koja ima dodira sa crnogorskim pravnim sistemom.

Ostvarena ažurnost rada sudova, mali broj zaostalih predmeta, u velikoj mjeri skraćeno trajanje sudskih postupaka, korišćenje informacionih tehnologija u svakodnevnom radu, jačanje transparentnosti rada sudova - objavljivanje pravosnažnih sudskih odluka na portalu sudova i rasporeda suđenja, samo su neki od rezultata koji doprinose kvalitetnom funkcionisanju nacionalnog sudskog sistema. Međutim, efikasnost i efektivnost crnogorskih sudija i sudske administracije nema za cilj sistemski i funkcionalni egoizam i samoljublje, već isključivo korist za građane i jačanje njihovog povjerenja u domaću sudsku vlast.

Ažurnost sudova, sve veći kvalitet u radu i ujednačavanje sudske prakse doprinosi jačanju Crne Gore kao demokratske i pravne države, ali nadasve uživanju, ostvarivanju i zaštiti prava i sloboda svakog pojedinca. Upravo poštovanje zajamčenih prava i sloboda na nacionalnom i međunarodnom nivou, poštovanje principa pravičnog i fer suđenja, suđenja u razumnom roku i pristup pravdi vrijednosti su od kojih crnogorsko sudstvo, koje predvodim kao predsjednica Vrhovnog suda, neće odustati.

Imajući u vidu civilizacijske standarde, garantovana ljudska prava i ulogu sudske vlasti, odgovoran i edukovan sudija preduslov je jakog sudstva. To iz razloga što sudske odluke imaju uticaj na prava i živote stranaka u postupku, njihovih porodica i društva u cjelini, pa odluke sudova u svakoj državi predstavljaju svojevrsan izvor ljudskih prava na nacionalnom nivou. Zbog toga, Vrhovni sud Crne Gore i ja lično pridajemo veliki značaj obrazovanju sudija i njihovom konstantnom usavršavanju.

U tom smislu, uloga Centra za edukaciju nosilaca pravosudne funkcije, koji je u organizacionom dijelu jedinica Vrhovnog suda, ima neprocjenljiv značaj u obrazovanju sudija i njihovoj spoznaji međunarodnih standarda u oblasti ljudskih prava, sa posebnim osvrtom na Evropsku konvenciju o ljudskim pravima. Samo sudija koji je edukovan i shvata značaj ljudskih prava biće u prilici da svojim znanjem doprinese obezbjeđivanju zaštite zajamčenih prava i osnovnih sloboda, pruži adekvatnu sudsku zaštitu, a u konačnom da doprinese opštoj demokratizaciji društva i ustanovljenju pravnog poretka u kome je princip jednakosti svih pred zakonom neprikosnoven, a građani slobodni i jednaki bez obzira na svoju posebnost ili lično svojstvo.

Svjesni značaja postojanja i funkcionisanja Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu, kao suda međunarodnopravne zaštite ljudskih prava u okviru država članica Savjeta Evrope, Vrhovni sud je 2011. godine uspostavio interaktivni di-

jalog sa sudijama Suda u Strazburu. Zajednički stručni sastanci i rasprave prilika su da se nacionalnim sudijama neposredno približi praksa Evropskog suda i da se razmijene mišljenja o aktuelnim pravnim pitanjima i dilemama. Vjerujem da će naša kontinuirana saradnja, kao i saradnja sa vrhovnim sudovima regiona i Evropske unije dati doprinos dodatnom usavršavanju nosilaca sudijske funkcije u oblasti ljudskih prava. Pozivanje na praksu Suda u Strazburu, Evropsku konvenciju o ljudskim pravima i relevantne međunarodne akte uzima sve više maha u svakodnevnom radu crnogorskih sudija. Na taj način, presude Evropskog suda za ljudska prava postaju neki vid dopune domaćeg prava, a presude domaćih sudova kvalitetnije i međunarodnopravno održive.

Pored edukacije o ljudskim pravima i međunarodnim standardima, posebna pažnja se mora posvetiti punoj primjeni antidiskriminacionog zakonodavstva i to ne samo na nivou sudstva već i ostalih grana vlasti i društva u cjelini.

Svako mora biti svjestan da mora poštovati slobode i prava drugih, a svaka individua sigurna da će ih uživati nesmetano bez obzira na lično svojstvo i posebnost. Pri takvom ustavnopravnom opredeljenju, crnogorski sudovi moraju dosljedno pružiti jednaku pravnu zaštitu sloboda i prava svima koji ih traže u sudskom postupku. To se posebno odnosi na ranjive kategorije lica – žene, djecu i osobe s invaliditetom, ali i na pripadnike LGBT zajednice.

Iako sudovi u našoj državi u radu imaju mali broj predmeta u kojima su tužiocima ili oštećeni LGBT osobe, odnosno nevladine organizacije koje se bave njihovim pravima, primjetno je da u građanskopravnim predmetima tužiocima povlače tužbene zahtjeve, a redovni sudovi iz tog razloga, saglasno zakonskim propisima, donose rješenja o povlačenju tužbe. Na drugoj strani, iako malobrojni, krivični postupci su efikasno riješeni od strane nadležnih sudova.

Kako Crna Gora zahvaljujući aktivnostima nevladinog sektora i institucija sistema sve više otvoreno govori o postojanju do sada nevidljive zajednice – LGBT zajednice, u slučaju kršenja prava i sloboda njihovih pripadnika sudovi u našoj državi moraju svojim zakonitim i pravičnim odlukama ohrabriti LGBT osobe da „izađu iz mraka“ i da bez straha, uz punu vjeru u sudstvo, potraže sudsku zaštitu onda kada im je potrebna.

Crnogorsko sudstvo i sudije moraju biti profesionalno odgovorni i ozbiljni, posebno stručno usavršeni kako bi se na adekvatan način, primjenom zakonskih odredaba i međunarodnih standarda, pravno utemeljenim odlukama u potpunosti moglo odgovoriti potrebi suzbijanja svakog vida diskriminacije, a naročito one po osnovu seksualnog opredeljenja. Pravosuđe i osnovna prava su nedovojiva, stoga odluke sudova u primjeni antidiskriminacionih pravnih odredbi moraju biti zakonite i pravične kako bi mogle poslužiti svojoj svrsi - specijalnoj i generalnoj prevenciji.

U svijetlu predstojećeg procesa pridruživanja Crne Gore Evropskoj uniji uvjerena sam da će domaći sudovi ispuniti sve obaveze iz Poglavlja 23, koje se odnose na puno poštovanje i primjenu antidiskriminacionih i drugih standarda iz oblasti ljudskih prava.

Vjerujem da će u tom smislu prepoznata i dokazana otvorenost sudova za saradnju sa nevladinim sektorom doprinjeti unapređenju znanja sudija o relevantnom komunitarnom pravu, uočavanju pozitivnosti i nedostataka u funkcionisanju sudskog sistema, identifikaciji oblasti za dalje unapređenje, a u konačnom - profesionalnijem i odgovornijem vršenju sudijske funkcije.

Međutim, svi akteri u čijoj nadležnosti je prevencija i represija - policija, državno tužilaštvo i sudovi moraju biti posebno senzibilisani za oblast ljudskih prava, a naročito za prava diskriminiranih grupa. Nulta tolerancija za svaki vid društveno ili pravno nedozvoljenog razlikovanja, odvajanja i isključivanja u uživanju prava i osnovnih sloboda, uključujući i ono po osnovu seksualnog opredeljenja, mora postojati kod svih aktera u Crnoj Gori. Zbog toga, sve institucije sistema, uključujući i sudove, moraju biti spremne da njeguju vrijednosti modernog društva i da u svakom trenutku zakonito i adekvatno odgovore i suzbiju bilo koji oblik diskriminacije, jer je to preduslov uživanja ljudskih i ostalih prava i sloboda, a naročito poštovanja dostojanstva i različitosti čovjeka.

Svjesni činjenice da je pravosuđe u tijesnoj vezi sa temeljnim pravima, jačanje odgovornosti i nezavisnosti sudija, efikasnost rada, stručno usavršavanje i transparentnost rada sudova preduslovi su vladavine prava i pravičnog suđenja, koji principi imaju za cilj dobrobit svakog pojedinca.

S tim u vezi, uvjerena sam da će LGBT osobe prepoznati napore crnogorskog sudstva da u domenu svoje nadležnosti pruži jednaku pravnu zaštitu svima kako bi svaki pojedinac, bez obzira na ličnu posebnost, opredjeljenje i svojstvo, ostvario i zaštitio prava i slobode garantovane nacionalnim i međunarodnim propisima.

Foto: Boris Pejović

RAZUMIJEVANJE DRUŠTVENE ULOGE POLICIJE

POLICIJA U SLUŽBI VLADAVINE PRAVA I GRAĐANSKOG MODERNOG DRUŠTVA

mr Aleksandar Saša Zeković

Policija je javna služba u interesu svih građana_ki. Osnovna uloga je da sprovodi zakon, održava red i mir, spriječava, otkriva i procesuiru kriminal, štiti živote i imovinu, poštuje i štiti osnovna ljudska prava i slobode te pruža pomoć građanstvu. Kvalitetna komunikacija s Policijom podrazumijeva osnovno razumijevanje njeno uloge, policijskih poslova i ovlašćenja.

Uloga Policije

Policija je javni servis. To je služba čija je primarna uloga održavanje zakona, reda i javnog mira, i unutrašnje bezbjednosti, u društvu kojem služi, prevencija, otkrivanje i procesuiranje kriminala, zaštita života, slobode i imovine, zaštita i poštovanje osnovnih ljudskih prava i sloboda uz pružanje pomoći i servisnih funkcija građanstvu. Uloga i funkcija Policije je da nepristrasno podrži i sprovede zakon.

Policija, u demokratskom društvu, je ozbiljan subjekat vladavine prava i zasniva se na poštovanju ljudskog dostojanstva. Policija, u demokratskom društvu, u životu građanina_ke može intervenirati samo u određenim, ograničenim, i pomno kontrolisanim uslovima. Policija, u demokratskom društvu, za svoj ukupan rad, podliježe kontroli i snosi javnu odgovornost.

Službenici_ce policije su najvidljiviji i najeksponiraniji predstavnici_ce države. To daje dodatnu odgovornost i značaj toj profesiji. Posljednjih godina preduzete su intenzivne zakonodavne, organizacione i druge reforme, koje, uz povećanu uklju-

čenost civilnog društva, i funkcionalno razvijanje različitih oblika profesionalne, demokratske i nezavisne kontrole, doprinose da se policija postepno razvije i postane najpristupačnija, interaktivna i dinamična organizacija.

Društvena odgovornost Policije

Posebno je prepoznatljiva socijalna, društvena, odgovornost Policije. To podrazumijeva da se njeni pripadnici_ce prema svima u društvu ponašaju i ophode s dužnom pristojnošću i ljubaznošću, naročito u radu s osjetljivim grupama, kao što su starije osobe, žene i djeca, osobe s invaliditetom, osobe koje se suočavaju sa siromaštvom, LGBT osobe. To podrazumijeva i pružanje potrebne pomoći žrtavama kriminala, nasilja, saobraćajnih nesreća. Važno je da se u situacijama konflikta između različitih zajednica, političkih i drugih grupa Policija uvijek rukovodi bezrezervnom primjenom zakona, principima nepristrasnosti i standardima poštovanja ljudskih prava, s posebnim akcentom na zaštitu manjina, posebno slabijih i ugroženih grupa. U socijalnu odgovornost policije spada i sprečavanje zlostavljanja i kriminalne eksploatacije žena i djece. Na službenicima_cama policije je da kroz svoj svakodnevni profesionalni pristup, rad, ponašanje potvrđuju i šire pozitivnu sliku o Policiji kao servisu na usluzi svima bez obzira na bilo koje lično svojstvo - pol, rod, etničko porijeklo, političku pripadnost, invaliditet, socijalni status, starosnu dob ili seksualnu orijentaciju. Svojim profesionalnim i zakonitim radom, uz podršku i pomoć organizacija civilnog društva i medija, Policija potvrđuje svoj kredibilitet i važnost u sprovođenju pravde. Slobodu i bezbjednost definišu međunarodni i domaći standardi ali je njihova zaštita i primjena u rukama, između ostalih, i Policije. Zato kažemo da je demokratska i profesionalna policija "spasilac modernog građanskog društva".

Policija je društveni faktor čija se važnost i odgovornost povećava s većom heterogenošću jednog društva. Nacionalne manjine, osobe s invaliditetom, LGBT zajednica, karakteristike ekonomskog razvoja zahtijevaju odgovarajuće i inkluzivne pristupe Policije. To podrazumijeva dobro razumijevanje društvene uloge Policije, policijskih poslova i ovlašćenja ali i koncepta uspostavljene, demokratske, kontrole nad policijom.

Policija i Bezbjednost

Prije nastavka važno je da definošemo, na što razumljiviji način, bezbjednost. Kada razmišljamo o policiji među prvim asocijacijama su razmišljanja o bezbjednosti naših porodica i ličnoj bezbjednosti. Bezbjednost je odsustvo prijetnji ili opasnosti. Bezbjednost doprinosi snaženju integriteta, dostojanstva, naših prava. Bezbjednost podrazumijeva pravično postupanje i tretman, ali i ambijent u kojem svaki pojedinac_ka može napredovati, bez obzira na lično svojstvo. Na

bezbjednost, to pokazuje praksa, u različitim prilikama i ambijentima, posebno na svakodnevnu bezbjednost, može uticati pol i rodni identitet, rasna, nacionalna ili etnička pripadnost, socijalni status, starosna dob, vjersko ili političko uvjerenje, seksualna orijentacija. Samim tim, zavisno od ukupnog društvenog statusa i konteksta, mijenjaju se bezbjednosni prioriteti svake osobe ponaosob.

POLICIJSKI POSLOVI I OVLAŠĆENJA I OCJENA NJIHOVE PRIMJENE

Policijski poslovi

Policijski poslovi, u smislu Zakona o unutrašnjim poslovima, (član 10), su: zaštita bezbjednosti građana_ki i Ustavom utvrđenih sloboda i prava, zaštita imovine, spriječavanje vršenja i otkrivanje krivičnih djela i prekršaja, pronalaženje i hvatanje učinilaca krivičnih djela i prekršaja i njihovo dovodenje mjerodavnim organima, održavanje javnog reda i mira, obezbjeđivanje javnih skupova i drugih građanskih okupljanja, obezbjeđivanje određenih ličnosti i objekata, nadzor i kontrola bezbjednosti u saobraćaju, nadzor i obezbjeđenje državne granice i vršenje granične kontrole, kontrola kretanja i boravka stranaca i drugo. Svi ovi poslovi obavljaju se u skladu sa zakonom, uz poštovanje međunarodnih standarda i propisa kojima se štite dostojanstvo ličnosti, slobode i prava građana.

Obavljanje policijskih poslova, shodno Zakonu o unutrašnjim poslovima, zasniva se na načelima zakonitosti, profesionalizma, saradnje, srazmjerenosti u primjeni ovlašćenja, efikasnosti, nepristrasnosti, nediskriminacije i blagovremenosti.

Cilj obavljanja policijskih poslova jeste da se obezbijedi jednaka zaštita bezbjednosti, prava i sloboda, primijeni zakon i obezbijedi vladavina prava. Službenici_ce policije ostvaruju vladavinu prava obavljajući službene poslove koji se odnose na: zaštitu osnovnih prava, sloboda i vrijednosti čovjeka, zaštitu i održavanje javnog reda i mira, zakona i reda u društvu, zaštitu bezbjednosti ljudi i imovine, prevenciju i borbu protiv kriminala i otkrivanje krivičnih djela.

Prema građanima_kama, s kojima dolaze u kontakt vršeći policijske poslove, službenici_ce Policije su dužni_e da postupaju obazrivo, vodeći računa da se ne povrijedi njihovo lično dostojanstvo i da se ne izlažu nepotrebnom uznemiravanju ili obavezama. U vršenju policijskih poslova, službenici_ce Policije obraćaju se građanima_kama na jasan i razumljiv način, saopštavajući im razloge obraćanja.

U obavljanju policijskih poslova policijski_a službenik_ca je dužan da štiti živote građana i dostojanstvo ličnosti i može da primijeni samo one mjere kojima se sa najmanje štetnih posljedica obezbjeđuje obavljanje policijskih poslova. U vršenju policijskih poslova, policijski_a službenik_ca ophodi se pristojno i odgovorno prema građanima na svakom mjestu gdje vrši službene radnje. U komunikaciji sa građanima službenik_ca policije poštuje ličnost i dostojanstvo čovjeka i čuva ugled Policije i time doprinosi uspostavljanju većeg stepena saradnje i povjerenja, između građanstva i Policije (član 6. Kodeksa policijske etike).

Policija je hijerarhijski organizovana, što policijske službenike_ce obavezuje na izvršavanje zakonitih naređenja koje im izdaje nadređeni_a.

Službenici_ce policije postupaju u skladu sa Ustavom, potvrđenim međunarodnim ugovorima, zakonom i drugim propisima. Policijski_e službenici_ce se pridržavaju standarda policijskog postupanja a naročito onih koji proizilaze iz obaveza utvrđenih međunarodnim aktima, a odnose se na dužnost služenja ljudima, poštovanje zakonitosti i suzbijanje nezakonitosti, ostvarivanje ljudskih prava, nediskriminaciju pri izvršavanju policijskih zadataka, ograničenost i uzdržanost u upotrebi sredstava prinude, zabranu mučenja i primjene nečovječnih i ponižavajućih postupaka, pružanje pomoći nastradalim osobama, obavezu zaštite tajnih i ličnih podataka, obavezu odbijanja nezakonitog naređenja i suprostavljanje svakom obliku korupcije.

Poslovima zaštite bezbjednosti građana i Ustavom utvrđenih sloboda i prava, smatraju se sprječavanje pojava koje mogu biti povod protivpravnog napada na život čovjeka i Ustavom utvrđenih sloboda i prava, otklanjanje opasnosti kojima se ugrožava život i lična bezbjednost građana_ki, odbijanje protivpravnog napada kojim je ugrožen život građana_ki, sprječavanje samopovreda i posljedica nesrećnih slučajeva u prilikama kada je to moguće i zaštita lične bezbjednosti građana_ki.

U obavljanju policijskih poslova mogu se primjenjivati i upotrebljavati samo mjere i sredstva prinude koja su propisana zakonom i kojima se cilj postiže sa najmanje štetnih posljedica. Upotreba sredstava prinude pod posebnom je pažnjom kako same policijske organizacije, tako i tijela koje nadziru njen rad i primjenu policijskih ovlašćenja, kao i javnosti u cijelini.

Sredstva prinude, zakonom prepoznata, član 57., su: fizička snaga, palica, sredstva za vezivanje, specijalna vozila, službeni psi, službeni konji, sredstva za zapriječavanje, uređaji za izbacivanje mlazeva vode, hemijska sredstva, posebne vrste oružja i eksplozivnih sredstava i vatreno oružje.

Policija se koristi legitimnom upotrebom sredstava prinude ali je u tome ograničena striktnim pridržavanjem etičkih i profesionalnih načela i standarda. Od

izuzetne je važnosti pratiti primjenu pravne regulative u oblasti upotrebe sredstava prinude od strane policije, i kontinuirano, shodno iskustvu iz prakse, raditi na otklanjanju evantulanih nedostataka.

Policijskom_j službeniku_ci se, zbog dokazivanja svojstva službenog lica, izdaje službena značka i službena legitimacija.

Policijske poslove, čija priroda i uslovi obavljanja to zahtijevaju, obavljaju policijski_e službenici_ce u uniformi. Određene policijske poslove službenik_ca policije može obavljati u civilnom odijelu. Policijski_e službenici_ce, kad obavljaju policijske poslove u civilnom odijelu, dužni_e su da se, prije početka primjene policijskog ovlašćenja, predstave pokazivanjem službene značke i službene legitimacije. Policijski službenici_ce u uniformi dužni_e su da se, prije početka primjene policijskog ovlašćenja, predstave pokazivanjem službene značke i službene legitimacije, na zahtjev osobe prema kojoj se primjenjuje policijsko ovlašćenje. Službenici_ce policije neće se predstaviti ako okolnosti primjene policijskog ovlašćenja ukazuju na to da bi to moglo ugroziti postizanje njegovog cilja. U tom slučaju, službenici_ce će, u toku primjene policijskog ovlašćenja, upozoriti građanina_ku riječju: „Policija”. Ove radnje se neće primijeniti onda kada službenici_ce policije preduzimaju posebne dokazne radnje ili prikrivene policijske radnje.

Policijska ovlašćenja

Kada je riječ o vrstama policijskih ovlašćenja, član 23. Zakona o unutrašnjim poslovima, policijski_a službenik_ca, pored ovlašćenja, mjera i radnji utvrđenih drugim propisima, ovlašćeni su da: prikupljaju i obrađuju lične i druge podatke; vrše pozivanje; daju upozorenja i izdaju naređenja; upotrebljavaju tuđe saobraćajno sredstvo i sredstvo veze; upotrebljavaju sredstva prinude i preduzimaju prikrivene policijske radnje.

Policijska ovlašćenja primjenjuju policijski_e službenici_ce. Policijska ovlašćenja se mogu primijeniti samo ako su ispunjeni zakonom propisani uslovi za njihovu primjenu. Službenici_ce policije su dužni da procijene ispunjenost uslova za primjenu policijskih ovlašćenja i odgovorni_e su za tu procjenu.

Policijska ovlašćenja se primjenjuju po: nalogu suda ili državnog tužioca; naređenju nadređenog službenika_ce; sopstvenoj inicijativi, ako nadređena osoba nije prisutna, a razlozi hitnosti zahtijevaju postupanje bez odlaganja.

Osoba prema kojoj se primjenjuje policijsko ovlašćenje ima pravo da bude upoznata s razlozima za preduzimanje policijskog ovlašćenja, da ukaže na okolnosti koje smatra bitnim u vezi sa tim, da bude upoznata sa identitetom službeni-

ka_ce policije i da traži prisustvo osobe koja uživa njegovo povjerenje, kad to okolnosti omogućavaju i ako se time ne ugrožava izvršenje policijskog zadatka.

Policijska ovlašćenja prema maloljetniku_ci primjenjuju oni službenici_ce koji imaju posebna znanja iz oblasti prava djeteta i o pravilima postupanja sa maloljetnim učioniocima krivičnih djela i maloljetnim osobama kao učesnicima u krivičnom postupku. Prilikom preduzimanja radnji prema maloljetnoj osobi, a naročito prilikom njegovog saslušanja, policijski_a službenik_ca je dužan_na da postupa obazrivo, vodeći računa o duševnoj razvijenosti, osjetljivosti, ličnim svojstvima i privatnosti maloljetnika_ce. Prema maloljetnoj osobi policijska ovlašćenja se, po pravilu, primjenjuju u prisustvu roditelja ili zakonskih zastupnika i branioca_teljke.

Primjena policijskog ovlašćenja mora biti srazmjerna potrebi zbog koje se to ovlašćenje preduzima. Između više policijskih ovlašćenja primijenice se ovlašćenje kojim se sa najmanje štetnih posljedica ostvaruje svrha i koje se može izvršiti s najmanje gubljenja vremena.

Primjena policijskih ovlašćenja detaljno je regulisana Pravilnikom o načinu obavljanja određenih policijskih poslova i primjeni ovlašćenja u obavljanju tih poslova koji je dostupan na web sajtu MUP-a i Savjeta za građansku kontrolu rada policije.

Policijska etika

Službenike_ce policije obavezuje i Kodeks policijske etike. On je u funkciji kreiranja održive policijske kulture.

Kodeks predstavlja skup načela o postupanju ovlašćenih policijskih službenika_ca koja se temelje na normama međunarodnog i unutrašnjeg prava, a nužna su za etičko postupanje policijskih službenika_ca. Kodeks obavezuje sve policijske službenike_ce i druge osobe koje su, u skladu sa zakonom, pozvane da učestvuju u izvršavanju zadataka Policije. Načela Kodeksa primjenjuju se u svim bezbjednosnim prilikama (član 1. Kodeksa policijske etike). U obavljanju službenih poslova, policijski_a službenik_ca poštuje osnovna ljudska prava i slobode svih građana_ki, bez obzira na razlike u nacionalnosti, rasi, boji kože, vjerskom opredjeljenju, polu, obrazovanju, društvenom položaju ili bilo kojem drugom ličnom svojstvu i posebnosti. (član 2. Kodeksa policijske etike).

Odnosi među policijskim službenicima_cama temelje se na međusobnom poštovanju, uzajamnoj solidarnoj pomoći, strpljenju, iskrenosti, međusobnom uvažavanju i dostojanstvu, bez ponižavanja, podcjenjivanja ili zapostavljanja.

Ova odredba Kodeksa policijske etike snažno podržava riješenost Vlade Crne Gore, iskazanu kroz Strategiju za unapređenje kvaliteta života LGBT osoba u Crnoj Gori, "da će nastaviti da stvara tolerantno i podsticajno okruženje u samoj policijskoj organizaciji, tako da policijski_e službenici_ce neće trpjeti negativne posljedice po osnovu svoje seksualne orijentacije i rodnog identiteta".

Policijski_a službenik_ca u svim prilikama čuva ugled policijske službe, svoj ugled, poštuje dobre običaje i slijedi etička načela u dosljednom sprovođenju zakona. Služeći građanstvu, izlaže se i opasnosti po život.

Usvajanjem Kodeksa policijske etike crnogorska policija je potvrdila potrebu i opredjeljenje da u vršenju svojih ovlašćenja poštuje osnovna ljudska prava i slobode i da postupa i djeluje zakonito, profesionalno, tolerantno i pravično.

Nadzor nad primjenom ovlašćenja

O upotrebi sredstava prinude podnosi se izvještaj nadležnom_oj policijskom_oj službeniku_ci što je prije moguće, a najkasnije 24 časa od upotrebe sredstava prinude. Zakonitost upotrebe sredstava prinude ocjenjuje ministar ili lice koje on ovlasti. Ukoliko se ocijeni da su sredstva prinude nezakonito upotrijebljena obavezne su mjere za utvrđivanje odgovornosti službenika_ce koji_a je upotrijebio_la, odnosno naredio_la upotrebu sredstava prinude.

Svaki_a građanin_ka ima pravo da podnese pritužbu na rad Policije kad smatra da je policijski_a službenik_ca, u vršenju policijskih poslova, povrijedio_la njegovo/njeno pravo ili nanio mu/joj štetu najkasnije u roku od 30 dana od kada je šteta nastala. Pritužbu može podnijeti i pravno lice. Policija je dužna da podnosiocu_teljki pritužbe dostavi pisani odgovor u roku od 30 dana od dana prijema pritužbe. Ukoliko osoba koja je podnijela pritužbu nije zadovoljna odgovorom može se obratiti Ministarstvu unutrašnjih poslova, u roku od 15 dana od prijema odgovora.

Osoba koja smatra da su mu vršenjem policijskih poslova povrijeđene slobode i prava ili joj je nanijeta šteta ima pravo na sudsku zaštitu i naknadu štete.

Radi ispitivanja etičnosti policijskog ponašanja zainteresovani_e i građani_ke mogu se obratiti i Etičkom odboru Uprave policije Ministarstva unutrašnjih poslova. Ovo tijelo prati primjenu Kodeksa policijske etike.

Savjet za građansku kontrolu rada policije ocjenjuje primjenu policijskih ovlašćenja radi zaštite ljudskih prava i sloboda. O građanskom nadzoru nad radom policije, i doprinosu Savjeta za građansku kontrolu rada policije, razvijanju inkluzivne policijske kulture govoriće se kasnije, u posebnom tekstu.

Ukoliko su im povrijeđena prava i slobode aktom, radnjom ili nepostupanjem Policije građani_ke mogu se obratiti i Zaštitniku ljudskih prava i sloboda Crne Gore.

Građani_ke mogu se obratiti za zaštitu svojih prava i Unutrašnjoj kontroli Policije koju vrši posebna organizaciona jedinica Ministarstva unutrašnjih poslova. Poslovi unutrašnje kontrole su: kontrola zakonitosti vršenja policijskih poslova, a naročito u pogledu poštovanja i zaštite ljudskih prava prilikom izvršavanja policijskih zadataka i primjeni policijskih ovlašćenja; sprovođenje postupka kontraobavještajne zaštite i druge kontrole od značaja za efikasan i zakonit rad. Unutrašnju kontrolu rada Policije vrši policijski_a službenik_ca ovlašćen_a za vršenje unutrašnje kontrole Policije. On_a u vršenju poslova unutrašnje kontrole postupa: po sopstvenoj inicijativi, na osnovu prikupljenih obavještenja i drugih saznanja, na osnovu predloga, pritužbi i predstavki građana_ki i policijskih službenika_ca, na osnovu predloga i zaključka nadležnog odbora Skupštine Crne Gore, na osnovu preporuka Zaštitnika_ce ljudskih prava i sloboda Crne Gore, na osnovu analize ocjena i preporuka Savjeta za građansku kontrolu rada policije.

Strategije Vlade Crne Gore za unapređenje kvaliteta života LGBT osoba u Crnoj Gori za period od 2013-2018 godine - izvod - oblast "Sprovođenje zakona":

Potpisani sporazumi o saradnji između Uprave policije i nevladinih organizacija koje saraduju s LGBT zajednicom predstavljaju pozitivan model saradnje koji treba i dalje podržavati i razvijati, čemu su posebno doprinijeli Savjet za građansku kontrolu rada policije i institucije Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore. Imajući u vidu iskustva policijskih organizacija u Evropi, Sjedinjenim Američkim Državama i Kanadi, Uprava policije je imenovala posebnog policijskog starješinu koji je zadužen za neposredniju komunikaciju s LGBT zajednicom. Vlada će u svim područnim jedinicama Uprave policije primjeniti isti model rada i saradnje s LGBT zajednicom u cilju unapređenja dijaloga i jačanja povjerenja LGBT zajednice u policiju, kao i pružanja adekvatne pomoći u prikupljanju dokaznog materijala i zaokruživanja konkretnih slučajeva prema pravosuđu.

Policijski_e službenici_ce u komunikaciji s LGBT osobama biće profesionalni_e i neće biti vođeni_e stereotipnim uvjerenjima i tradiconilističkim shvatanjima. Pristup Policije prema LGBT osobama stalno će se unapređivati. Vlada će nastaviti da stvara tolerantno i podsticajno okruženje u samoj policijskoj organizaciji, tako da policijski službenici neće trpjeti negativne posljedice po osnovu svoje seksualne orijentacije i rodnog identiteta.

Strateški ciljevi:

- Unaprijediti senzibilitet Policije za rad s LGBT zajednicom.
- Unaprijediti i njegovati povjerenje između Policije i LGBT zajednice.
- Unaprijediti bezbjednost LGBT osoba, društvenih okupljanja i društvenog života LGBT zajednice.

Programske mjere:

- Podržati LGBT zajednicu za efikasniju komunikaciju i pristup policiji.
- Uspostaviti saradnju LGBT zajednice i policije na pripremi zajedničkih periodičnih izvještaja, istraživanja i analiza.
- Promovisati zajednički rad LGBT zajednice i policijskih službi, uključujući nacionalne i međunarodne nastupe.
- Razvijati stalni dijalog Uprave policije i LGBT zajednice.
- Jačati kapacitete i senzibilitet policijskih službenika za rad sa LGBT zajednicom.
- Formirati timove povjerenja koji okupljaju predstavnike policije i LGBT zajednice u cilju kvalitetnijeg monitoriga, komunikacije i diskusije o primjeni policijskih ovlašćenja u slučajevima diskriminacije LGBT osoba.
- Imenovati kontakt policijske starješine za rad sa LGBT zajednicom u svim područnim jedinicama policije
- Kontinuirano razvijati saradnju Uprave policije Ministarstva unutrašnjih poslova sa Savjetom za građansku kontrolu rada policije i Zaštitnikom ljudskih prava i sloboda Crne Gore u cilju unapređenja primjene policijskih ovlašćenja prema osjetljivim društvenim grupama.

Foto: Boris Pejović

BEZBJEDNOST LGBT ZAJEDNICE

ODLUČUJUĆA ULOGA POLICIJE

Nikola Janjušević

Policijski službenici/ce, u domenu svije nadležnosti, s posebnim senzibilitetom moraju pristupiti zaštiti prava LGBT osoba. Zato su prevencija, spriječavanje, otkrivanje i procesuiranje krivičnih djela i prekršaja počinjenih na štetu pripadnika LGBT zajednice od suštinske važnosti za potvrdu inkluzivnog koncepta crnogorske policije koji je strateško opredjeljenje naših reformskih procesa.

Unaprijeđenje pristupa policije prema LGBT osobama, i prema ostalim osjetljivim i diskriminiranim grupama, strateško je opredjeljenje Uprave policije i Ministarstva unutrašnjih poslova (MUP). Uprava policije MUP podržala je, i podržava, sve specijalističke obuke za rad policije sa LGBT zajednicom i u njima uzela aktivno učešće.

Učešće na policijskim specijalizovanim LGBT obukama, saradnja i komunikacija sa LGBT zajednicom mora se shvatiti na odgovoran i profesionalan način. Posebno zato što je to u funkciji jačanja kapaciteta policijske organizacije za rad sa marginalizovanim zajednicama i s osobama koje se suočavaju s dodatnim izazovima diskriminacije i bore za svoj ravnopravan status u društvu.

Uprava policije, i MUP u cjelini, snažno su posvećeni svojoj primarnoj funkciji - zaštiti bezbjednosti građana/ki i Ustavom utvrđenih sloboda i prava. S tim u vezi od ključne nam je važnosti da učinimo sve što je potrebno da se unaprijedi primjena policijskih ovlašćenja prema LGBT zajednici i osobama koje joj pripadaju kao i prema svim drugim osjetljivim i marginalizovanim društvenim grupama. To znači da smo opredijeljeni da gradimo inkluzivan policijski servis koji služi svim građanima/kama bez obzira na njihove individualne karakteristike i razlike.

Izgradnju i njegovanje profesionalnog i saradničkog odnosa sa LGBT zajednicom potvrdili smo i kroz zaključivanje sporazuma o saradnji sa organizacijama LGBT zajednice, kroz dobru komunikaciju i pripremu obezbjeđenja javnih manifestacija i okupljanja LGBT zajednice kao i kroz našu aktivnu participaciju u pripremi

prve nacionalne LGBT politike - Strategije za unapređenje kvaliteta života LGBT osoba u Crnoj Gori koju je Vlada Crne Gore usvojila 9. maja 2013. godine za period od 2013. do 2018. godine. Dosljedna posvećenost implementaciji Strategije, u domenu zakonski defisanih policijskih poslova, šalje poruku snažnog i jasnog profesionalnog opredjeljenja svih u policijskoj organizaciji, da će u komunikaciji s LGBT osobama, biti profesionalni i neće biti vođeni stereotipnim uvjerenjima ili tradicionalističkim shvatanjima.

Njegovanje posebnih odnosa sa LGBT zajednicom predstavlja i formalno priznanje policije da je LGBT zajednica društvena grupa koja je izložena naročitom nasilju, povezanom s predrasudama i mržnjom. Kroz jačanje naših kapaciteta i izgradnju međusobnog povjerenja želimo da osnažimo našu efikasnost, afirmišemo preventivnu ulogu policije ali i da doprinesemo povećanju stope prijavljivanja homofobnog/transfobnog nasilja i zločina iz mržnje.

Uprava policije MUP će samostalno i kroz saradnju sa partnerima, prije svega sa civilnim društvom, učiniti sve što je potrebno da, u profesionalnoj ravni, u potpunosti iskorijeni netoleranciju i homofobiju/transfobiju u sopstvenim redovima i to je ujedno i snažna poruka kompletnog menadžmenta Uprave policije na čelu sa njemim direktorom.

Odlučno ćemo nastupati u primjeni policijskih ovlašćenja prema svima onima koji se opredijele na kršenje Ustavom i zakonima ove zemlje definisanih prava i sloboda.

To je potvrđeno i našim maksimalno profesionalnim pristupom prilikom organizovanja prve crnogorske Povorke ponosa u Budvi, jula 2013. godine kao i, odmah iza toga, Povorke ponosa u Podgorici. Tako će biti i u slučaju svih daljih i drugih javnih okupljanja LGBT zajednice. Nažalost, zbog društvenog neprihvatanja LGBT osoba i dalje snažne mržnje prema njima u društvu javna okupljanja LGBT zajednice su događaji izuzetno visokog rizika. Profesionalna primjena ovlašćenja, uz ostale napore koji se preduzimaju u društvu, doprinijeće, dugoročno, smanjivanju otpora javnosti prema realizaciji i poštovanju ljudskih prava naših građana/ki koji su drugačije seksualne orijentacije i rodnog identiteta.

Crnogorska policija je prepoznata kao primjer u promociji LGBT prava u regionu. Od svih međunarodnih partnera, i što je najvažnije, od domaće LGBT zajednice, dobijamo podršku i pohvale za napredak koji smo ostvarili na zaštiti ljudskih prava i sloboda LGBT osoba. Posebno afirmativno prepoznaju visoki stepen saradnje i povjerenja koje imaju crnogorska policija i LGBT zajednica. Izuzetno je važno, i to zavisi od svakog/e policijskog/e službenika/ce ponaosob, da izgrađeni kredibilitet čuvamo i dalje razvijamo. Posebno smo zadovoljni programom jačanja kapaciteta policije za rad sa LGBT zajednicom koji zajednički sprovode, uz podršku Vlade Kraljevine Holandije, Vlada Crne Gore, Uprava policije MUP i nevladina organizacija "LGBT Forum Progres". Uprava policije MUP je veoma ponosna na ovaj program i iskazuje svoju punu posvećenost svim daljim oblicima implementacije.

BEZBJEDNOSNA I LGBT ZAJEDNICA

INTERES POLICIJE JE SIGURNOST SVAKE LGBT OSOBE

Tamara Popović

Odnos crnogorska policije i LGBT zajednice je pažljivo izgrađivan proteklih godina. Od početnog nepovjerenja došli smo do faze konstantno rastućeg i održivog povjerenja. Razvijeni su efikasni mehanizmi međusobne komunikacije i saradnje. Crnogorska policija, vođena svojom misijom služenja kompletnoj društvenoj zajednici, prepoznala je potrebu izgradnje dodatnog senzibiliteta za pristup i rad sa LGBT osobama. Prema relevantnim domaćim i međunarodnim ocjenama naša policija se već prepoznaje kao primjer dobre prakse i to ne samo za zemlje u okruženju. Izuzetno je važno da svi _e službenici_ ce policije budu oslobođeni ličnih rezervi, bilo koje vrste, kada je riječ o dosljednom sprovođenju zakona i nacionalne politike u oblasti ljudskih prava i unapređenja kvaliteta života i sigurnosti LGBT osoba.

Crnogorska policija danas

Tradicionalni rad policije je prevaziđen. U fokusu policijskog rada, pored primjene zakona, jeste unapređenje ukupne sigurnosti i poštovanje ljudskih prava i sloboda. Reforma policije je jedan od najvažnijih reformskih procesa pokrenutih u Crnoj Gori. Demokratska, efikasna i kredibilna policijska organizacija značajna je za ukupnu društvenu stabilnost ali i za dalji društveni, politički, kulturni i privredni razvoj.

Usvajanje novog modela rada i policijskog djelovanja i tranzicija policije u policijski javni servis podrazumijeva prije svega: jačanje odnosa između policije i zajednice, aktivno učešće zajednice u rješavanju bezbjednosnih problema, fokusiranje policije da služi i štiti građane/ke, akcentiranje prevencije, unapređenje sigurnosti i kvaliteta života, uključujući stvaranje bezbjednog ambijenta za život,

rad i poslovanje, poboljšanje komunikacije i povjerenja između policije i građana/ki i snaženje sigurnosti grupa, i osoba koje im pripadaju, koje su diskriminirane i/ili su iz tradicionalističkih razloga marginalizovane.

Policijski poslovi i principi

Unutrašnji poslovi, shodno Zakonu o unutrašnjim poslovima, su poslovi čijim se obavljanjem ostvaruje zaštita imovine i bezbjednosti građana/ki, kao i drugi poslovi kojim se ostvaruju njihova prava i slobode. Sastavni dio unutrašnjih poslova su i policijski poslovi. Oni su u domenu nadležnosti Ministarstva unutrašnjih poslova. Policijski poslovi, član 10. Zakona o unutrašnjim poslovima, između ostalih, su: zaštita bezbjednosti građana/ki i Ustavom utvrđenih prava i sloboda, zaštita imovine, sprječavanje vršenja i otkrivanje krivičnih djela i prekršaja, pronalaženje učinilaca/teljki krivičnih djela i prekršaja i njihovo procesuiranje, održavanje javnog reda i mira, obezbjeđivanje javnih okupljanja građana.

Cilj obavljanja policijskih poslova jeste da se obezbijedi jednaka zaštita bezbjednosti, prava i sloboda, primijeni zakon i obezbijedi vladavina prava (član 12.).

Obavljanje policijskih poslova temelji se na načelima zakonitosti, profesionalizma, efikasnosti, na saradnji, srazmjernosti u primjeni ovlašćenja, nepristranosti, nediskriminaciji i blagovremenosti.

Policijski službenici/ce postupaju u skladu sa Ustavom, potvrđenim međunarodnim ugovorima, zakonom i drugim propisima. Policijski poslovi obavljaju se i u skladu sa Kodeskom policijske etike, koji predstavlja skup načela o etičkom postupanju zasnovanom na međunarodnim standardima.

Primjedbe na obavljanje policijskih poslova

Svaki građanin/ka koji smatra da su mu primjenom policijskih ovlašćenja ili tokom obavljanja policijskih poslova narušena osnovna prava i slobode ima pravo pritužbe Upravi policije, odnosno Ministarstvu unutrašnjih poslova. Takođe ima pravo na pokretanje postupka pred nadležnim sudom i ispostavljanjem zahtjeva za nadoknadu neimovinske štete. Povodom primjene policijskih ovlašćenja građani/ke, kao i policijski službenici/ce, mogu se obratiti Savjetu za građansku kontrolu rada policije, Zaštitniku ljudskih prava i sloboda Crne Gore i Unutrašnjoj kontroli MUP-a. Efikasna i objektivna provjera primjene policijskih ovlašćenja i otklanjanje potvrđenih propusta ključni su za dalji demokratski razvoj policije i njen kredibilitet u građanskoj zajednici kojoj služi.

LGBT kontakti u policijskoj organizaciji

Imenovanje LGBT kontakt starješine u Upravi policije MUP-a prije svega je održivo rješenje u funkciji prevazilaženja i otklanjanja bezbjednosnih problema LGBT zajednice i način povjerljivije i efikasnije komunikacije. Podrazumijeva lakši pristup sistemskim institucijama i pomaže bržu komunikaciju s njima. Širenje LGBT policijske kontakt mreže, što je i predviđeno Vladinom nacionalnom LGBT politikom, predstavlja nasilje nad LGBT osobama problemom cijelog društva a ne samo policije i individualnih LGBT osoba. Posvećenost Uprave policije i Ministarstva unutrašnjih poslova u cjelini zaštiti prava i sloboda LGBT osoba u skladu je sa zakonom definisanom ulogom i zadacima policije, ali i obavezama policijskih službenika/ca. Policijski službenik/ca nije ništa drugo do profesionalna osoba koja služi svim građanima/kama i štiti ih bez obzira na njihove osobenosti, karakteristike ili lična svojstva. Pri razmišljanju o efikasnosti i kredibilitetu policije moramo i treba da uzmemo u obzir povjerenje LGBT osoba/zajednice i njihov osjećaj sigurnosti. Jedan od proklamovanih principa reformskih programa "Policija u zajednici" jeste taj da su saradnja i povjerenje između građana/ki i policije od vitalne važnosti za stanje bezbjednosti. Imenovanje LGBT kontakt policijskih službenika/ca praktično je u funkciji mobilizacije ukupne građanske podrške za policijski rad.

Zašto je policiji važna podrška i povjerenje LGBT zajednice

Dobra i kvalitetna komunikacija sa LGBT osobama i zajednicom u cjelini osnov su saradnje i međusobnog povjerenja ali i efikasnog obavljanja policijskih poslova i zadataka. Koraci koje smo preduzeli posljednjih godina prema LGBT zajednici naišli su na puno razumijevanje i podršku kod naših partnera na međunarodnoj sceni. To znači da se domaći i međunarodni kredibilitet crnogorske policije izgrađuje i čuva i kroz uspješnu komunikaciju i saradnju sa LGBT zajednicom i civilnim društvom. Cilj svih pokrenutih reformskih procesa u policiji jeste unapređenje efikasnosti, profesionalnosti i poboljšanje ugleda policije u društvu. Zato svaka zaposlena osoba u Upravi policije Ministarstva unutrašnjih poslova mora biti u svakom trenutku svjesna svoje odgovornosti. Zato i instiramo na konceptu kontinuiranih policijskih obuka, specijalizovanih za LGBT tematiku, kako bi što veći broj policijskih službenika/ca postao upoznat sa LGBT tematikom i kako bi se bolje razumjela, poštovala i štitila ljudska prava i slobode LGBT zajednice.

Iskustvo policije sa LGBT zajednicom

Dosadašnje iskustvo Uprave policije s LGBT zajednicom je krajnje pozitivno. Uspostavljeni proces komunikacije i saradnje obostrano nam pomaže da učimo i naše profesionalne pristupe učinimo boljim. Posebno cijenimo napore i pomoć

nevladinih organizacija i stručnjaka iz oblasti ljudskih prava i bezbjednosti da se svaka pojedinačna profesionalna praksa u policiji popravi, učini boljom i postavi na nivo očekivanih standarda profesionalnog ponašanja i postupanja. Komunikacija i saradnja sa "LGBT Forumom Progres" i ostalim nevladnim LGBT organizacijama pomogla je policiji da provjeri i testira domete i efekte sprovedenih reformi u sopstvenim redovima.

Posebno smo zahvalni i međunarodnim partnerima koji nam godinama pružaju podršku u boljem razumijevanju i poboljšanom pristupu LGBT zajednici. Izdvojila bih Vladu Kraljevine Holandije, Vladu Ujedinjenog Kraljevstva Velike Britanije i Sjeverne Irske, Toronto policiju, međunarodnu konferenciju/grupu "Pravda na Balkanu: Jednakost za seksualne manjine" i Egale Canada. Crnogorska policija stekla je uspješno iskustvo i pokazala svoju profesionalnost tokom organizovanja, prisustva i obezbjeđenja brojnih međunarodnih, nacionalnih i lokalnih LGBT konferencija, prve crnogorske Povorke ponosa u Budvi i kasnijih javnih okupljanja LGBT zajednice, uličnih protesta LGBT zajednice, zajedničkog patroliranja sa stranim policijskim službenicima/cama koje su LGBT osobe, pružanja pune podrške za sprovođenje različitih istraživanja i obrazovnih aktivnosti LGBT grupa u policijskoj organizaciji, kroz učešće predstavnika/ca policije na medijskim i javnim debatama koje doprinose društvenom prihvatanju LGBT osoba, kroz učešće u pripremi i kreiranju nacionalne Vladine LGBT politike - Strategije za unapređenje kvaliteta života LGBT osoba u Crnoj Gori..

Iskustvo LGBT zajednice s policijom

Ranijih godina stepen povjerenja LGBT osoba u crnogorsku policiju nije bio na zadovoljavajućem nivou, budući da se saradnja između LGBT zajednice i policije tek uspostavljala i LGBT osobe nisu znale da li mogu da očekuju podršku od policije i u kojoj mjeri će ona biti izražena. Međutim, zahvaljući ukupnim reformama, povjerenje javnosti, pa time u LGBT zajednice, iz godine u godinu raste. Policija je posebno zahvalna doprinosu Savjeta za građansku kontrolu rada policije, kolektivnog ekspertskog tijela, koji je podržao i pomogao proces izgradnje povjerenja između policije i LGBT zajednice. Ovo se tijelo se angažovalo i u brojnim pojedinačnim konkretnim slučajevima. Pomognuto je da se u potpunosti zaštiti i potvrdi dostojanstvo svake LGBT osobe a policiji i postupajućim službenicima/ama da nauče nove strategije rada, pristupe korektivnom ponašanju i punom profesionalnom odnosu.

Indikator rasta povjerenja je broj prijavljivanih slučajeva nasilja i govora mržnje prema LGBT osobama koji iz godine u godinu raste. Pokazatelj rastućeg povjerenja između LGBT zajednice i policije jeste i aktivno i odgovorno učešće policije u gotovo svim naporima i aktivnostima organizacija civilnog društva. Organizacije koje intenzivno rade sa LGBT zajednicom ističu odnos policije maksimalno

pozitivnim, ali i primjerom dobre prakse za zemlje u regionu. Indikator uspostavljenog povjerenja jeste i činjenica da se unutar policije postepeno izgrađuje mreža LGBT kontakata. Dodatno je važno napomenuti da je i nacionalnom LGBT politikom, u čijoj je izradi učestvovala i Uprava policije MUP-a, ohrabreno i podržano samoidentifikovanje LGBT osoba koje su profesionalno angažovane u policiji.

Nalazi dubinskih i kredibilnih istraživanja nevladinih organizacija unutar LGBT zajednice ističu da nepovjerenje u policiju nije više, bar ne vodeći i najviše vidljiv, razlog neprijavlivanja nasilja nad LGBT osobama. Čini se da se uloga, mandat i doprinos policije sve više pravilno razumije. Na tome možemo da zahvalimo i saradnji sa nevladnim organizacijama. Naročito je povećanju informisanosti LGBT zajednice o zadacima i istinskim mogućnostima policije pomogao i uspostavljeni Tim povjerenja o kojem će posebno, u ovoj publikaciji, biti govora. Neprijavlivanje nasilja, govora mržnje i drugih delikata na bazi seksualne orijentacije je sada više posljedica nekih drugih razloga ili ličnih rezervi LGBT osoba da se u tom kontekstu ne pojavljuju pred institucijama sistema, zbog nemanja podrške u sopstevnom neposrednom okruženju, prije svega porodici, zbog straha od medijskog eksponiranja slučaja tokom suđenja, zbog razvijenosti LGBT zajednice, njenih kapaciteta i sloboda i dr.

Profesionalne ocjene, komentari, i izvještaji nevladinih organizacija koje rade sa LGBT zajednicom ali i zvaničnih mehanizama za zaštitu ljudskih prava ističu da je, što se tiče odnosa i pristupa policije, došlo do značajnog unapređenja lične bezbjednosti svake LGBT osobe, da povjerenje LGBT zajednice, u tom kontekstu, prema policiji stalno raste i da je policija, kroz adekvatnu proimjenu zakona, pomogla proces veće društvene vidljivosti LGBT zajednice u Crnoj Gori.

Taj trend treba da opravdamo i sačuvamo. To zavisi od svih pripadnika/ca Uprave policije MUP-a. Zato je profesionalni pristup svakog/svake policijskog/e službenika/ce od izuzetne važnosti. Zato jeste, i tako će biti i u budućnosti, profesionalni odnos policije prema LGBT zajednici predmet dodatnog interesovanja, pažnje i monitoringa kako menadžmenta Uprave policije MUP-a, tako i mehanizama koji na odgovarajuće načine nadziru rad i postupanje policije.

POLICIJA I LGBT ZAJEDNICA

ČUVARI RAVNOPRAVNOSTI

Srđa Korać

Crnogorska policija poslednjih godina uložila je značajne napore da unaprijedi svoj pristup LGBT zajednici i da se uspješnije nosi, s izazovima, u domenu svoje nadležnosti, društvenog prihvatanja LGBT osoba.

Kamen temeljac razvoja kapaciteta položen je specijalističkom obukom grupe crnogorskih policijskih službenika u Kanadi i Sjedinjenim Američkim Državama (2008). Tada je to i za nas bila potpuno nepoznanica i sasvim novo iskustvo. Odgovorno mogu reći da je to pomoglo da se otklone i naše brojne lične rezerve, neznanja i nerazumijevanja. Studijska posjeta, i praktičan terenski rad, pomogli su nam da bolje razumijemo LGBT tematiku ali i zahtjeve i očekivanja crnogorske LGBT zajednice. To je definisalo sva naša buduća razmišljanja i kretanja.

Od tada do danas policijske obuke za pristup i rad sa LGBT zajednicom sprovode se u kontinuitetu, kako sa međunarodnim tako i s domaćim partnerima, prije svega organizacijama civilnog društva, prepoznatih na polju ljudskih prava LGBT osoba.

LGBT zajednica nosi se s izazovima svog društvenog prihvatanja. U tim naporima vrlo su često predmet nasilja i napada, kako verbalnih tako i fizičkih, govora mržnje i diskriminacije. Na nama je odgovornost da im, u primjeni ovlašćenja i kroz profesionalnu komunikaciju sa članovima/icama LGBT zajednice, na bilo koji način ne otežavamo situaciju i ne doprinosimo njihovom društvenom isključivanju i neravnopravnosti.

Suština policijskog posla, između ostalog, jeste zaštita bezbjednosti građana_ki i Ustavom utvrđenih sloboda i prava; zaštita imovine; spriječavanje vršenja i otkrivanje krivičnih djela i prekršaja; pronalaženje učinilaca krivičnih djela i prekršaja i njihovo dovođenje nadležnim organima; održavanje javnog reda i mira i

obezbjeđivanje javnih okupljanja građana_ki. To su upravo i aktivnosti koje su od značaja za život i rad svake LGBT osobe kao i za rad organizacija koje ih javno štite, zastupaju i predstavljaju.

Komunikacija s nevladinim organizacijama (NVO) pomogla je policiji da bolje identifikuje probleme kao i da radimo, savjesno i profesionalno, na njihovom otklanjanju.

Danas je međusobni odnos crnogorske policije i LGBT zajednice ispunjen povjerenjem i razumijevanjem. Uprava policije je zaključila sporazume o međusobnoj saradnji sa NVO sektorom što je pomoglo da se intenziviraju aktivnosti i nastavi sa izgradnjom povjerenja. Policijske LGBT obuke, na kojima posebno insistiraju Uprava policije Ministarstva unutrašnjih poslova i "LGBT Forum Progres", zaista pomažu da se stvari i prilike bolje razumiju kao i da se savjesnije i odgovornije postupa prema LGBT zajednici.

Nismo ni tu stali. Imajući u vidu iskustva policijskih organizacija u Evropi, Sjedinjenim Američkim Državama i Kanadi, Uprava policije Ministarstva unutrašnjih poslova je imenovala posebnog policijskog starješinu koji je zadužen za neposredniju komunikaciju s LGBT zajednicom. Imao sam zadovoljstvo i dodatnu odgovornost da budem prvi policijski službenik zadužen i ovom materijom. Mogu odgovorno reći da sam gotovo svakodnevno, neposredno i telefonskim, u kontaktu sa LGBT osobama i njihovim predstavnicima_cama kao i sa materijom ljudskih LGBT prava. Drago mi je što tako pomažem boljem razumijevanju, kako nadležnosti i misije policije tako i građanskih i bezbjednosnih potreba LGBT osoba. To je pomoglo da se značajno smanje primjedbe u pogledu primjene policijskih ovlašćenja.

Uz pomoć nevladine organizacije "LGBT Forum Progres" uspostavili smo i obrazovali Tim povjerenja na relaciji Uprava policije MUP i LGBT zajednica. Još dvoje naših kolega je u Timu sa mnom. Tu takođe koristimo međunarodna iskustva. To je omogućilo nešto što je prije par godina bilo nezamislivo. Da članovi_ice LGBT zajednice sa policijskim službenikom slobodno sjednu, i uz kafu, u opuštenoj i prijateljskoj atmosferi, porazgovaraju o primjeni ovlašćenja, problemima, dilemima u vezi primjene ovlašćenja. Tu diskutujemo o slučajevima i pomažemo da se nastavi s izgradnjom povjerenja. Diskutujemo o predmetnoj dokumentaciji i njenom osnaživanju, prikupljanju dodatnog materijala i informacija i slično. Na lice mjesta pomognemo s potrebnim informacijama. Činimo, svi skupa, sve što možemo da se kod članova_ica LGBT zajednice unaprijedi iskustvo u vezi sa prijavljivanjem nasilja i govora mržnje.

Upravo policije MUP veoma je aktivno učestvovala i u pisanju Strategije Vlade Crne Gore za unapređenje kvaliteta života LGBT osoba u Crnoj Gori. I po tome smo pokazali koliku pažnju policijski servis posvećuje zaštiti ljudskih prava svih

naših građana_ki. Osim što smo i Strategijom saopštili da ćemo voditi računa o bezbjednosti LGBT osoba i osigurati svako javno okupljanje LGBT zajednice, te omogućiti njen socijalni život, opredijelili smo se i za jačanje naših kapaciteta. Suština policijskih LGBT obuka, koje smo u 2013. godini sprovodili uz podršku Vlade Kraljevine Holandije, jeste da se razvije i osnaži senzibilitet i odgovornost za profesionalno postupanje. Jasno je da kao policijski servis želimo, hoćemo i moramo da budemo na usluzi svim građanima_kama pa tako jednako, i LGBT osobama. Poseban nam je cilj da iz policijskih LGBT obuka i iz struktura polaznika_ca koji_e ih pohađaju regrutujemo buduće kontakt LGBT osobe na lokalnom nivou odnosno u svim organizacionim jedinicama Uprave policije Ministarstva unutrašnjih poslova.

Organizovana su u Podgorici i prva zajednička patroliranja naših policijskih službenika_ca i stranih policijskih službenika_ca, koji su uz to, u svojim policijskim servisima, deklarirane LGBT osobe. To je posebno značajno iskustvo za bolje prihvatanje LGBT osoba u društvu ali i u samoj policiji.

Podrška koju Vlada Kraljevina Holandije pruža razvoju kapaciteta policije za rad sa LGBT zajednicom je od dugoročne i istorijske važnosti.

Konačno, Uprava policije MUP, uz pune pohvale LGBT zajednice, omogućila je i obezbijedila nesmetano održavanje prve crnogorske Povorke ponosa održane u Budvi, 23. jula 2013. godine. i Povorke ponosa u Podgorici, prve u glavnom gradu, 20. oktobra 2013. godine. To je dodatno potvrdilo naš kredibilitet i međusobno povjerenje.

LGBT ZAJEDNICA I POLICIJA

TIM POVJERENJA

Jasmina Kaljić

Tim povjerenja LGBT zajednice i Uprave policije Ministarstva unutrašnjih poslova Crne Gore je koncept koji je, u zemljama Balkana i ovom dijelu Evrope, po prvi put uspješno implementirala nevladina organizacija “LGBT Forum Progres”. Funkcija Tima je da snaži kontakte, međusobno razumijevanje i saradnju između policije i LGBT zajednice. Tim povjerenja pomaže registriranje i prijavljivanje nasilja i govora mržnje nad LGBT osobama, uspješno procesuiranje i poboljšava informisanost LGBT zajednice o preduzetim policijskim radnjama. Tim povjerenja policije i LGBT zajednice, postojanjem i funkcionisanjem, doprinosi znanju i osjećaju, kod LGBT osoba, da su bezbjedni i zaštićeni od bilo kog oblika diskriminacije, uznemiravanja, zastrašivanja i nasilja.

“LGBT Forum Progres” je nevladina organizacija koja je od svog osnivanja u crnogorskom društvu inicirala, pokrenula pa i ostvarila niz društvenih i političkih promjena u vezi sa LGBT zajednicom. Osim što je LGBT zajednica napokon postala vidljiva, što je promovisan i što funkcionije koncept autentičnog predstavljanja njenih zahtjeva i interesa, “LGBT Forum Progres” je inicirao i zahtijevao kreiranje nacionalne LGBT politike i izmjenu zakona koji bi mogli poboljšati život svake LGBT osobe. Za tri godine od osnivanja ove organizacije desio se izuzetan napredak. Izmijenjen je Zakon o zdravstvenom osiguranju koji podržava napore trans osoba, prati se tretman LGBT osoba od strane zdravstvenih vlasti i službi, zvanično nacionalno koordinaciono tijelo za borbu protiv HIV/AIDS je upotpunjeno predstavnicima LGBT zajednice, utvrđeni su, zvanično, nedostaci udžbeničke politike i samih udžbenika, pokrenut je program praćenja crnogorske obrazovne prakse, uspostavljen rad LGBT skloništa i antidiskriminacionog telefona, Skupštini Crne Gore, kroz koordiniranu aktivnost civilnog društva, upućena na usvajanje dopuna Krivičnog zakonika zahvaljujući kojoj se govor mržnje, i po osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta, prepoznaje kao krivično djelo,

Foto: Boris Pejović

organizovan je prvi crnogorski Pride (Budva, jul 2013), nasilje i govor mržnje prema LGBT osobama redovno se prijavljuje (samo u 2013. godini oko 300 slučajeva)...

Najvažnija promjena je što je Vlada Crne Gore, 9. maja 2013. godine, usvojila Strategiju za unapređenje kvaliteta života LGBT osoba. Taj dokument u potpunosti odražava potrebe i očekivanja LGBT zajednice. Pohvalno je što je Vlada Crne Gore u njeno kreiranje direktno uključila i kvalifikovane i stručne osobe iz same zajednice. I to šalje jasnu poruku o rastućem političkom i profesionalnom uticaju crnogorske LGBT zajednice. Autentično predstavljanje same zajednice u strukturama koje donose odluke od ključne je važnosti, jer osobe koje na svojoj koži osjete omalovažavanje, diskriminaciju, mržnjom izazvane napade, obično su te koje dolaze do najpraktičnijih mogućnosti za rješavanje problema.

U "LGBT Forumu Progres", od osnivanja, naglasak je stavljen na veće uključivanje zajednice u procese koje se tiču poboljšanja kvaliteta života njenih pripadnika/ca. Tako su sve, interne i javne, aktivnosti "LGBT Forum Progres", otvorene za sve članove/ice LGBT zajednice koji žele da učestvuju u planiranju i komentarisaju praktičnih politika i rješenja. Samo riječ u nazivu organizacije, Forum, ističe dijalog i razmjenu mišljenja u samoj LGBT zajednici, kao vodeću organizacijsku vrijednost.

Obrazovanje i funkcionisanje Tima povjerenja Uprave policije i LGBT zajednice je činjenica i događaj koji će biti prepoznati i u istoriji LGBT zajednice i crnogorskog LGBT pokreta jer na nekonvencionalan, ali na izuzetno odgovarajući, i kontekstu, prikladan način prilazi temi nepovjerenja koje u većini država svijeta postoji između LGBT zajednice i Policije. Kontekst je izuzetno bitan faktor u rješavanju ovog, istinski važnog problema, te mu se treba prići individualno kroz programe koje odgovaraju lokalnoj LGBT zajednici a koji sa druge strane nisu previše opterećujući za policijske službenike.

Tim za sada čine tri policijska službenika i deset stalnih članova pripadnika/ca LGBT zajednice iz različitih sredina u Crnoj Gori. Tim vrlo često okupi i više drugih iz LGBT zajednice. Posebno su pozvani da dođu oni koji imaju nedoumice u vezi sa prijavljivanjem, probleme i potrebu da razgovaraju s Policijom u vezi sa sopstvenim ili poznatim slučajem/incidentom.

Na timu se diskutuje o toku međusobne saradnje, boljem razumijevanju policijskog posla, zadataka i obaveza, jača povjerenje i razumijevanje, vrši prevencija negativnih primjera te podstiče bolja primjena ovlašćenja. Dodatno, na timu se stvara prijateljski i neformalan odnos između policijskih službenika s jedne i članova/ica LGBT zajednice s druge strane. Ovim odnosom, stvara se partnerstvo i kolegijalni odnos između zajednice i njenih zaštitnika/ca, koji u praksi, kroz razumijevanje i timski rad dolaze do najefikasnijeg rješenja slučajeva. Tim analizira

slučajeve, prepreke i izazove tako poboljšava komunikaciju između LGBT zajednice i Uprave policije Ministarstva unutrašnjih poslova Crne Gore.

Članovi/ice zajednice često su kritički nastrojeni prema obavljanju policijskog posla. Iznose podatke o primjeni ovlašćenja i postupanju u konkretnim situacijama. To je prilika i da iskažu nezadovoljstvo, da preispitaju kvalitet rada i postupanja policije u određenim slučajevima, te da zajednički pronađu načine koji bi rezultirali uspješnim okončanjem većeg broja slučajeva, i samim tim povećanjem osjećaja sigurnosti LGBT osoba u crnogorskom društvu. Kritike se, zahvaljujući profesionalnosti crnogorske policije, ne shvataju na negativan način, već kao pomoć u podizanju kvaliteta rada policijskih službenika/ca, kroz pružanje drugačijeg pogleda na incidente, kroz viđenje stvari iz ugla žrtve. Ovakav koncept definitivno doprinosi boljoj i slobodnijoj komunikaciji između zajednice i policiji. Već smo svjedoci kako ovaj koncept obezbjeđuje veću slobodu i povjerenje pri podnošenju prijava i davanju iskaza kada se određeni slučaj dogodi.

Ono što je takođe od izuzetne važnosti, jeste da i sami članovi Tima, iz policije, obrabruju LGBT zajednicu da iskoriste sve mehanizme, uspostavljane zakonom, kako da prijavljuju nasilje tako i da provjere primjenu policijskih ovlašćenja, postupanje i odnos policijskih službenika/ca. Tako da su članovi LGBT zajednice upućeni na obraćanje Savjetu za građanskom kontrolu rada policije kao i Unutrašnjoj kontroli policije. Član Savjeta za građansku kontrolu rada policije takođe prisustvuje sastancima Tima povjerenja.

Najčešće se slučajevi na licu mjesta provjere, stupi se u kontakt s drugim kolegama/inicama i saznaju potrebni detalji. Članovima/icama zajednice se i pomogne praktičnim savjetima kako da procesuiraju nasilje. Suština promjene i pomoći je što postoji LGBT kontakt policijski starješina kao i sami ovaj ovaj Tim. Kontakt telefon policajca koji se bavi LGBT slučajevima i koji predstavlja kontakt osobu u sjedištu policije, distribuiran je širom zajednice kako bi ubrzala i unaprijedila komunicaciju, saradnja i odgovarajuća reakcija.

Trend koji smo od samog početka uočili, i na koji se posebno stavlja akcenat u posljednje dvije godine jeste borba protiv govora mržnje i zločina iz mržnje počinjenih na Internetu. Policija na žalost ima ograničene kapacitete kada su u pitanju ovakvi slučajevi. Izvršiociteljke ovakvih djela često se kriju iza lažnih profila na društvenim mrežama ili ih ubrzo po prijavi ugase. Policija tada ima poteškoća pri njihovoj identifikaciji. Činjenica je da se i kod takvih situacija u najboljem svijetlu prikazuje ostvareno partnerstvo između policije i LGBT zajednice. O govoru mržnje na Internetu takođe često diskutujemo na Timu povjerenja.

"LGBT Forum Progres" ima uspostavljen Tim za praćenje govora mržnje na Internetu koji ohrabruje LGBT zajednicu da prijavljuje slučajeve. Dodatno, osobe iz zajednice koje žele da se uključe u ovakav vid aktivizma prolaze kroz internu

obuku. Posebno se obučavaju o tome kako obezbjediti sve potrebne informacije za jednu prijavu i kako pružiti šansu da do prijave uopšte i ne dođe. To u praksi znači obezbjeđivanje svih detalja o samom incidentu, detalja o identitetu počinioca, adresi stanovanja istog i slično.

Kada se prijava sačini ona se procesuirala prema policiji, te policija dalje preuzima slučaj. Ovakva forma zajedničkog rada, u vidu partnerstva između policije i zajednice koje se međusobno pomažu je upravo jedan od najvećih rezultata Tima povjerenja. Rezultati se najbolje mogu vidjeti po broju prijavljenih slučajeva diskriminacije, zločina i govora mržnje. Čak i u odnosu na region bilježimo mnogo bolje rezultate. To je više nego jasan pokazatelj uspješnosti našeg iscrpnog rada sa Policijom.

Planovi za budućnost su jasni. Treninzi i edukacija, kako policije tako i svih drugih subjekata u društvu mora biti nastavljena. U LGBT Forumu Progres, jedinstveni smo da je edukacija u stvari karika koja nedostaje, da bi se u potpunosti sačinio put ka jednakosti kojim ćemo koračati u nadamo se skorijoj budućnosti. Edukacija se pokazala kao ključan alat u borbi protiv diskriminacije svih drugih manjinskih zajednica, te je to koncept kojim se i LGBT Forum Progres vodi i kojim će se voditi u budućnosti.

Kako se bude širila mreža LGBT kontakt policajaca_ki, što je, upravo na naše insistiranje, predviđeno vladinom Strategijom za unapređenje kvaliteta života LGBT osoba u Crnoj Gori, tako će se širiti i uspostavljeni Tim povjerenja koji želimo da postane stalno komunikaciono tijelo, na centralnom i lokalnom nivou. S razvojem zajednice i policijske LGBT kontakt mreže "LGBT Forum Progres", zajedno sa partnerima, uspostaviće slične timove i na lokalnom nivou.

Tim povjerenja Uprave policije MUP i LGBT zajednice uspješno je uspostavljen i testiran kroz program policijske obuke koji, uz podršku Kraljevine Holandije, implementira "LGBT Forum Progres". Tim povjerenja treba opstati i nastaviti rad kroz direktno pozicioniranje u Upravi policije MUP koja treba preuzeti brigu o daljoj koordinaciji, funkcionisanju i dodatnom otvaranju Tima povjerenja prema LGBT zajednici i strukturama kroz koje je ona organizovana.

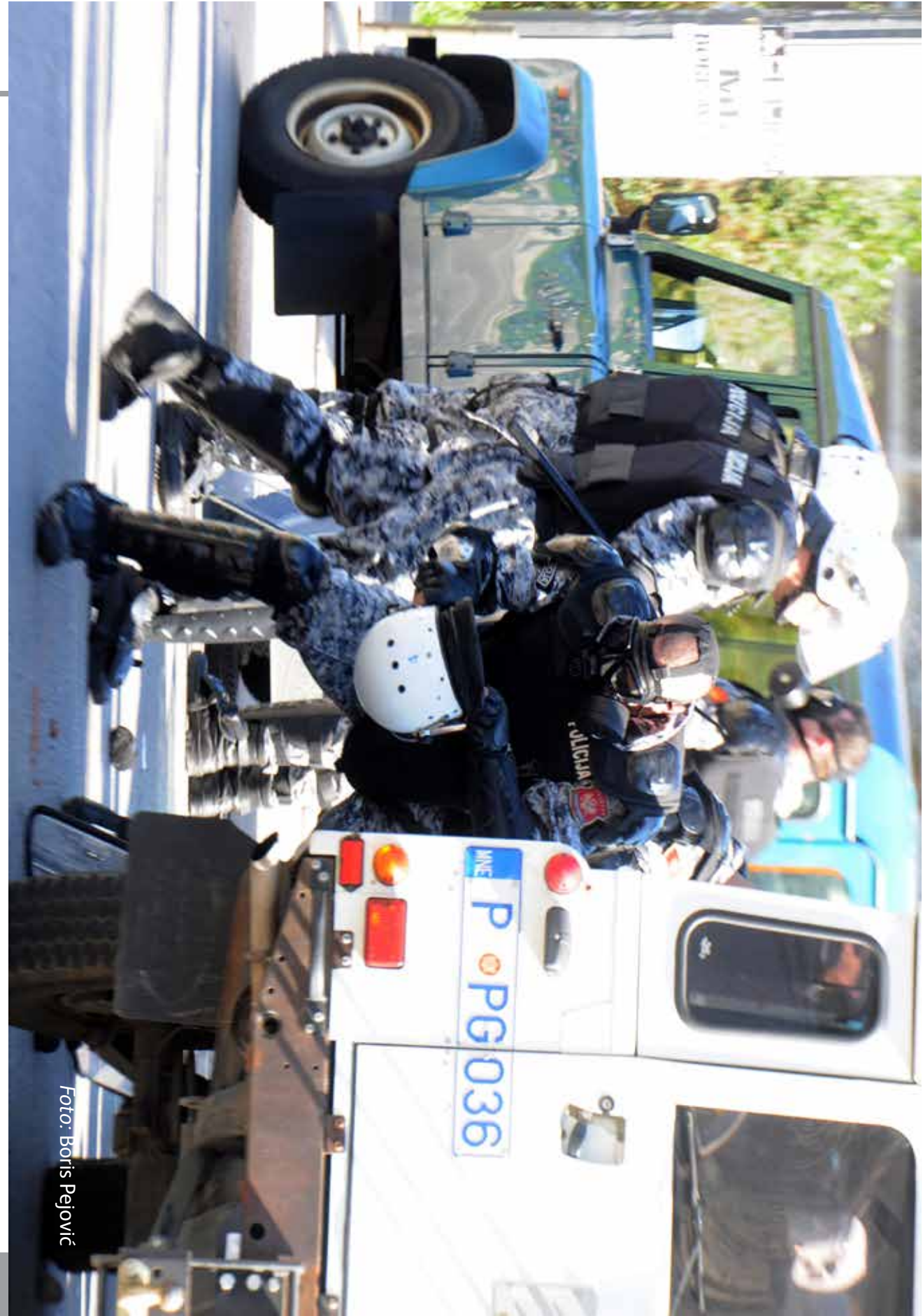

Foto: Boris Pejović

GRAĐANSTVO USMJERAVA POLICIJSKI RAD

INKLUZIVNA BEZBJEDNOST

mr Aleksandar Saša Zeković

Zakonom o unutrašnjim poslovima ustanovljen je Savjet za građansku kontrolu rada policije - svojevrsni kolektivni ombudsman, specijalizovan za pitanja policije. Savjet prati i poboljšava praksu poštovanja ljudskih prava u slučaju primjene policijskih ovlašćenja prema građanima_kama Crne Gore. Ovo stručno nadzorno tijelo osnažilo je komunikaciju i pristup policije prema različitim manjinskim grupama. Savjet je pružio i istorijski doprinos unapređenju odnosa između crnogorske policije i LGBT zajednice.

Uvod i osnovne informacije

U Crnoj Gori kontrola rada policije obezbjeđuje se parlamentarnom, građanskom i unutrašnjom kontrolom. Suština uspostavljenih, različitih ali komplementarnih, oblika nadzora nad policijom jeste jačanje demokratskog upravljanja, povećanje efikasnosti, obezbjeđenje vladine prava i poštovanje ljudskih prava. Suština uspostavljene kontrole jeste da Policija ne smije ugrožavati legitimne demokratske procese i uživanje prava i osnovnih sloboda.

Građansku kontrolu policije, shodno članu 112. Zakona o unutrašnjim poslovima, vrši Savjet za građansku kontrolu rada policije.

Savjet ocjenjuje primjenu policijskih ovlašćenja radi zaštite ljudskih prava i sloboda.

Ovom nezavisnom tijelu mogu se obraćati građani_ke i službenici_ce policije.

Savjet ocjenjuje primjenu policijskih ovlašćenja i u tom pogledu postupa po predstavkama građana_ki, policijskih službenika_ca i po sopstvenoj inicijativi.

Postupak pred Savjetom, inače besplatan, može se pokrenuti i po predstavkama drugih subjekata ukoliko se odnose na povredu ljudskih prava i sloboda u vršenju policijskih ovlašćenja. Ovu mogućnost posebno koriste nevladine organizacije za zaštitu ljudskih prava, političke partije i nosioci_teljke drugih državnih funkcija. Savjet je stručno nadzorno tijelo pozicionirano da nezavisno štiti demokratsku odgovornost, vladavinu prava i poštovanje ljudskih prava.

Kredibilitet ovog tijela potvrđuje struktura i nezavisni način imenovanja sastava Savjeta. Ovlašćeni subjekti imenovanja su organizacije civilnog društva – Univerzitet Crne Gore, Ljekarska i Advokatska komora, Udruženje pravika Crne Gore i nevladine organizacije iz oblasti ljudskih prava. Mandat članova_ica Savjeta traje pet godina.

Policija je dužna da, na zahtjev Savjeta, pruži potrebne informacije i obavještenja dok stručne poslove za rad Savjeta obavlja Služba Skupštine Crne Gore. Ovlašćeno službeno lice u vršenju poslova unutrašnje kontrole policije postupa, između ostalog, shodno članu 117. Zakona o unutrašnjim poslovima, i na osnovu analize ocjena i preporuka Savjeta za građansku kontrolu rada policije.

Savjet daje ocjene i preporuke koje se dostavljaju ministaru_ki unutrašnjih poslova. Ministar_ka je dužan_dužna da o preduzetim mjerama obavijesti Savjet.

Savjet ostvaruje prvenstveno kontrolnu ali obrazovnu i preventivnu funkciju kako bi policija učila iz minulog rada, postala demokratski javni servis koji profesionalno služi i štiti sve građane_ke Crne Gore.

Izazovi, iskustvo i dokumentovanje prakse

Crna Gora je među rijetkim državama koje su se, uz parlamentarni nadzor i unutrašnju kontrolu policije, opredijelile i za građansku provjeru zakonitosti, cjelishodnosti i legitimnosti postupanja policijskih službenika_ca. Savjet za građansku kontrolu rada policije, od svog osnivanja 2005. godine, što je podrazumijevalo i vrlo osjetljive političke i bezbjednosne izazove, je posvećen izgradnji kredibilne pozicije koja je u interesu građanstva i demokratske policije. Savjet je nastojao sačuvati se od različitih zloupotreba, manipulacija i politizacije što su inače česte prateće pojave u tranzicionim društvima i ostati dosljedan svojoj zakonskoj misiji i efikasnoj provjeri policijskih ovlašćenja u praksi.

Prednost Savjeta, kao stručnog nadzornog tijela, u odnosu na neke druge oblike kontrole policije, je i ta što, u dosadašnjoj praksi, njegovi članovi nisu bili profesionalni političari, niti osobe direktno uključene u političke aktivnosti na dnevnoj osnovi. To je ipak pomoglo da se pristup i rad Savjeta manje politizuje nego što je to slučaj kod drugih kontrola, posebno parlamentarne.

Kroz intenzivan rad na svakom slučaju, intenzivnu komunikaciju s policijom i drugim subjektima, uključujući naravno i same građane_ke kao podnosiocice pritužbi, utemeljenu analizu standarda i prakse, Savjet aktivno doprinosi da primjena policijskih ovlaštenja bude na nivou demokratskih i profesionalnih standarda.

Savjet je u skladu sa svojim resursima razvio praksu izvještavanja o praksi poštovanja ljudskih prava u Crnoj Gori pri primjeni policijskih ovlaštenja. U svim do sada kreiranim izvještajima prikupljene su i predstavljene visoko kvalitetne informacije o svim pojedinačnim slučajevima na kojima je Savjet radio.

Intencija dokumentovanja policijske prakse jeste da se pruže informacije i potrebna pomoć: policijskim službenicima_cama u svakodnevnom radu (što podrazumijeva i odgovarajuća korektivna ponašanja); donosiocima odluka u Ministarstvu unutrašnjih poslova, Vladi i Skupštini Crne Gore, u pogledu procjene kvaliteta menadžmenta policije i pri blagovremenom planiranju novih kadrovskih, pravnih i praktičnih mjera; da se podrži održivo uspostavljanje procedura i praksi na nivou domaćih i međunarodnih standarda; domaćem civilnom društvu u cjelovitom sagledavanju policijskog profesionalizma i poštovanja ljudskih prava, kao i pri planiranju programskih, posebno obrazovnih, aktivnosti; međunarodnim organizacijama kako bi dobile još jedan objektivan i pouzdan izvor pri kreiranju odgovarajućih analiza, mišljenja, izvještaja i preporuka prema Crnoj Gori i građanima_kama u pogledu snaženja samopouzdanja da prijavljuju postupke onih službenika_ca za koje cijene da nijesu dostojni policijskog posla. Dokumentovanje policijske prakse predstavlja i moćni mehanizam prevencije torture koje svojim kvalitetom i pouzdanošću, spriječava prikrivanje nečovječnog i neprofesionalnog policijskog postupanja kao i nekažnjivost i odsustvo odgovornosti. Namjera dokumentovanja policijskog postupanja i odnosa menadžmenta policijske organizacije prema izdatim preporukama jeste da se konstruktivno i argumentovano ukaže i na postignuti napredak i poboljšanja. Redovno dokumentovanje, uz prezentaciju, policijskog postupanja zapravo predstavlja kreiranje zbirke dobre prakse koja može višestruko biti korisna široj javnosti.

Za Savjet je od izuzetne važnosti da uspostavi redovnu komunikaciju i saradnju sa sličnim nadzornim institucijama u Evropi i svijetu kako bi se identifikovali i razmjenili modeli dobre prakse.

Nedovoljni resursi mogu predstavljati izazov u radu Savjeta kao nezavisnog, stručnog, nadzornog tijela.

Inkluzivna policija u multikulturalnom društvu

Savjet za građansku kontrolu rada policije značajnu pažnju poklanja razvijanju odnosa policije prema manjinskim zajednicama. Inicirano je, razvijeno i reali-

zovalo nekoliko inicijativa i programa u vezi sa jačanjem kapaciteta policije za komunikaciju i saradnju s manjinskim zajednicama - nacionalnim manjinama, ženama, osobama s invaliditetom i LGBT zajednicom.

Policija i nacionalne manjine

Savjet za građansku kontrolu rada policije kontinuirano prati pitanje učešća nacionalnih, etničkih, manjina u policijskoj organizaciji i ukupnom odnosu, prema manjinama, prilikom primjene policijskih ovlaštenja.

Od konstituisanja, 2005. godine, unapređenje senzibiliteta policije za rad i postupanje prema pripadnicima_cama manjina je prioritet Savjeta. Prema relevantnim državnim organima i tijelima manjinske samouprave, Savjet je izdao nekoliko preporuka i usmjerenja kako bi sastav crnogorske policije, u sjedištu i u svim organizacionim jedinicama, odražavao ukupnu raznolikost stanovništva, uključujući i etničku strukturu.

Ranijih godina interesovanje pripadnika_ca manjina za rad u policiji nije bilo odgovarajuće. Reformom policije, jačanjem povjerenja javnosti i kroz podizanje svijesti o značaju manjinske participacije interesovanje manjina se postepeno poboljšava. Tome doprinosi i rad savjeta nacionalnih manjina koji pokazuju interesovanje za djelotvorno učešće u javnom životu. Kako to još uvijek nije zadovoljavajući nivo Savjet je preporučio manjinskim strukturama da pokrenu podsticajne stipendijske programe prema sunarodnicima_cama zainteresovanim za policijsko obrazovanje.

Na temelju ranije inicijative Savjeta, Uprave policije MUP je organizovala prvi konsultativni sastanak sa predstavnicima_cama svih registrovanih savjeta nacionalnih manjina. Menadžment policije je time pokazao da razumije činjenicu da se kroz dalje unaprijeđene senzibiliteta policije prema pripadnicima_cama manjina ustvari poboljšava sopstvena efikasnost i komunikacija s građanstvom. Saopšteno je da su usmjerenja i preporuke Savjeta sastavni dio rada i aktivnosti menadžmenta policije i da se njima doprinosi poboljšanju ukupnog rada. Savjet je ocijenio da se jačanje konsultativnog procesa s tijelima manjinske samouprave prepoznaje ne samo kao visoko odgovoran odnos menadžmenta policije prema ukupnoj integraciji manjina već i kao profesionalan odnos prema zaključcima i preporukama koje predstavljaju tekovinu rada samog Savjeta.

Savjet je s posebnim zadovoljstvom pozdravio i pohvalio napore Ministarstva unutrašnjih poslova i Uprave policije kako bi komunikacija policijskih službenika_ca i stanovništva iz sredina u kojima je albanski dominantan jezik bila kvalitetnija, uz povećano zadovoljstvo i povjerenje građanstva. Savjet je ocijenio da Uprava policije, kroz organizovanje kursa albanskog jezika za službenike_ce

granične policije, nastavlja profesionalizaciju s fokusom na služenje zajednici. Prepoznate aktivnosti Uprave policije MUP doprinose da rad crnogorske policije bude u skladu sa domaćim i međunarodnim standardima ljudskih prava.

Savjet za građansku kontrolu rada policije snažno je podržao sva nastojanja policije da se komunikacija sa društvom permanentno njeguje, posebno senzibilisani pristup prema manjinskim grupama i njihovoj većoj vidljivosti u policijskoj organizaciji.

Policija i rodna ravnopravnost

Savjet za građansku kontrolu rada policije razmotrao je, između ostalih, i pitanja učešća žena u policijskoj organizaciji.

Savjet je ovo pitanje imao u vidu i kroz ostvarenu komunikaciju i saradnju sa upravom Policijske akademije u Danilovgradu ohrabrujući i podržavajući sve afirmativne mjere i aktivnosti ove obrazovne ustanove prema pripadnicima_cama manjina i ženama. Konstatovano je zadovoljstvo zbog činjenice da je posljednjih godina interesovanje žena za pohađanje osnovnog policijskog obrazovanja značajno povećano ali da učešće žena u policijskoj organizaciji i dalje nije zadovoljavajuće te da tom pitanju, pored Uprave policije MUP, dodatnu pažnju trebaju posvetiti Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i Odbor za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore.

Savjet je ocijenio da pri selekciji prijavljenih osoba za pohađanje programa osnovnog policijskog obrazovanja, uz puno poštovanje propisa, prednost treba dati onima koji zadovoljavaju kriterijume a potiču iz manjinskih zajednica ili su žene. Savjet cijeni da se na taj način dugoročno može popraviti etnička i rodna struktura policije. Savjet je posebno imao u vidu preporuke Organizacije za evropsku bezbjednost i saradnju (OEBS) i Visokog komesara za nacionalne manjine za rad policije u multietničkim društvima. Savjet je važnim ocijenio i obezbijedenje pouzdane statistike koja pokazuje jasno stanje i ostvareni napredak. Stoga je preporučeno Upravi policije, da u skladu sa navedenim preporukama OEBS-a i samog Savjeta, postavi statističke ciljeve radi poboljšanja etničke i rodne zastupljenosti u policiji i uvede praćenje etničkog i polnog sastava policije radi registrovanja napretka.

Policija i osobe s invaliditetom

Nevladine organizacije (NVO) „Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore“ (UMHCG) i „Centar za antidiskriminaciju - Ekvista“ obratili su se inicijativom da Savjet za građansku kontrolu rada policije, na odgovarajući način, doprinese

boljem odnosu policije prema osobama s invaliditetom (OSI) u svim organizacionim jedinicama policije, kao i razvijanju intenzivnije komunikacije i saradnje između Uprave policije Ministarstva unutrašnjih poslova sa nacionalnim i lokalnim organizacijama OSI. O potrebi unaprijeđenja senzibiliteta i servisa za postupanje policije i njen rad sa OSI diskutovano je, juna 2011., i na Prvoj konsultativnoj konferenciji Savjeta sa organizacijama civilnog društva koja je održana u Podgorici, u Skupštini Crne Gore.

Savjet za građansku kontrolu rada policije podržao je inicijativu navedenih NVO i ocijenio da unapređenje senzibiliteta i servisa za postupanje policije i njen rad sa OSI su ključni za adekvatno preduzimanje i primjenu policijskih ovlašćenja prema specifičnoj društvenoj grupi kao što jesu OSI.

Savjet je ocijenio da Uprava policije i svi_e službenici_ce trebaju razvijati posebnu i senzibilisanu komunikaciju u radu s OSI. Ukazano je na odgovorajuće obrazovne sadržaje, čak i radionice koje zajednički mogu realizovati organizacije OSI i policija. Uvažavajući posebnosti pojedine vrste invaliditeta i poštujući dostojanstvo osobe nužno je da policajci_ke znaju pravilno komunicirati sa OSI. Savjet je podsjetio da je jedan od strateških razvojnih pravaca policije program „Policija u zajednici“ koji promovise partnerstvo između građana_ki i njihove policije i podrazumijeva zajednički rad na rješavanju problema u lokalnoj zajednici. Savjet je konstatovao da važan dio tih napora moraju biti i OSI pa je zato posebno važno ojačati kapacitete tzv. policajaca_ki u zajednici i podići senzibilitet i informisanost policijskih službenika_ca o problemima i potrebama s kojima se OSI susrijeću u svakodnevnom životu. Policajci_ke u zajednici, ocijenio je Savjet, mogu pomoći prevenciju i procesuiranje nasilja nad OSI bilo da se ono dešava u familiji, na ulici ili u ustanovama na koje se OSI upućuju.

Savjet je razmatrao i pitanje pristupačnosti policije. Tako je, pored obrazovne pristupačnosti, podržana i izgradnja fizičke dostupnosti službenih prostorija i objekata policije za OSI. To podrazumijeva nesmetani pristup za korisnike_ce kolicima u svim organizacionim jedinicama policije odnosno centrima bezbjednosti. Naročita je važna dostupnost kancelarija starješina i menadžmenta policije za OSI. I pored činjenice da je značajan broj policijskih objekata novijeg datuma, dostupnost policije, službenih prostorija i menadžerskog kadra policije za OSI nije odgovarajuća, primijetio je Savjet u svom zaključku.

Savjet je podržao i predlog o učešću OSI u policijskoj organizaciji. Policijski servis, preporučio je Savjet, treba učiniti otvorenim i dostupnim za zapošljavanje OSI. Ovo je od ključnog značaja ne samo za ukupnu integraciju već i za kvalitetnije obavljanje policijskih poslova i zadataka. Savjet, u kontinuitetu, zastupa zapošljavanje kvalifikovanih osoba s hendikepom u policijskoj organizaciji. Postupajući po preporuci Savjeta Uprava policije je organizovala i prvi konsultativni sastanak sa predstavnicima_cama nacionalnih organizacija OSI – Save-

zom slijepih Crne Gore, UMHCG, Udruženjem paraplegičara Crne Gore, Savezom organizacija gluvih i nagluvih Crne Gore, Savezom udruženja roditelja djece i omladine sa teškoćama u razvoju "Naša inicijativa" i Centrom "Ekvista".

Savjet je pozdravio zaključke konsultativnog sastanka koji se odnose na poboljšanje infrastrukturnih uslova u objektima Uprave policije MUP radi obezbjeđenja adekvatnih uslova za pristup i rad OSI, preduzimanja adekvatnih mjera radi postizanja većeg stepena zastupljenosti OSI u policijskoj organizaciji, snaženja edukacije policijskih službenika_ca u postupanju i radu sa OSI i dostavljanja policiji kontakt podataka osoba koje poznaju znakovno pismo.

Centar „Ekvista“ informisao je relevantne domaće i međunarodne organizacije o ostvarenom napretku i saradnji nacionalnih OSI organizacija sa Upravom policije. Ova NVO upoznala je javnost da su zaključak i preporuka Savjeta za građansku kontrolu rada policije prema Upravi policije uspješno primijenjeni u praksi i da je sa Upravom policije ostvaren početni konstruktivni dijalog i komunikacija. Shodno dogovoru sa sastanka kod direktora Uprave policije ubrzo je upriličen i sastanak u Upravi za kadrove i dogovorena zajednička izrada Plana aktivnosti za edukaciji državnih službenika_ca i namještenika_ca o pravima OSI i zapošljavanja OSI u državnim organima. Ova obuka, uz neposrednu participaciju predstavnika OSI, i danas se uspješno implementira.

Ubrzo nakon prvog susreta menadžmenta crnogorske policije sa liderima_kama nacionalnog pokreta osoba sa invaliditetom, Uprava policije MUP, u saradnji sa NVO, je pristupila i realizaciji dogovorenih obrazovnih sadržaja u pravcu unaprijeđenja kapaciteta. U saradnji sa Savezom organizacija gluvih i nagluvih Crne Gore, u okviru projekta "Nesmetanom komunikacijom do jednakosti", realizovana je "Škola znakovnog jezika" za policijske službenike_ce. Uprava policije je time postala prvi crnogorski državni organ u kojem je sprovedena konkretna edukacija u cilju nesmetane i neposredne komunikacije sa pripadnicima_cama populacije gluvih i nagluvih. Školu je pohađalo tridesetak policijskih službenika_ca, iz svih centara bezbjednosti, a koji_e, u okviru svojih aktivnosti, ostvaruju neposrednu komunikaciju sa građanima_kama na terenu.

Policijska i LGBT zajednica

Savjet za građansku kontrolu rada policije u svojoj dosadašnjoj praksi razmatrao je niz pritužbi i inicijativa u vezi sa primjenom policijskih ovlašćenja prema LGBT osobama i LGBT zajednici u cjelini. Pritužbe, ali i konkretne inicijative, pored LGBT osoba, podnijele su i NVO - "LGBT Forum Progres" i "Juventas" - prepoznate po svom doslednom angažmanu na polju zaštite prava i sloboda LGBT zajednice. Savjet se, u tom pogledu, posebno angažovao da pomogne pravilno razumijevanje procedura, uspostavljanje međusobnog povjerenja kao i da kontinuirano

prati proces. Savjet je ocijenio da su LGBT osobe izložene različitim oblicima fobije, netolerancije i diskriminacije i da trpe značajnu društvenu distancu i isključenost. Iz tih razloga Savjet je cijenio neophodnim preduzeti posebne mjere kako bi se pomoglo i podržalo puno uživanje ljudskih prava svih građana_ki, bez obzira na njihovu seksualnu orijentaciju i rodni identitet. Savjet je svojim posebnim zaključkom, još 2010. godine, pozdravio međunarodnu specijalističku obuku grupe crnogorskih policijskih službenika za rad sa LGBT populacijom koja je sprovedena u Kanadi i Sjedinjenim Američkim Državama. Savjet je dalje ocijenio da treba snažno nastaviti s procesom povećanja senzibiliteta policije u radu sa LGBT osobama i sa izgradnjom dodatne profesionalne pažnje u pogledu identifikacije, registrovanja i procesuiranja nasilja. Posebno je ocijenio važnim da u profesionalnoj komunikaciji sa osobama koje zbog nasilja motivisanog seksualnom orijentacijom i rodnim identitetom, podnose različite prijave do izražaja dolaze policijski službenici_ce s izgrađenim senzibilitetom i završenim obukama. Savjet je takođe preporučio da prilikom registrovanja svih oblika nasilja, prekršajnih i krivičnih djela, prevencije nasilja nad LGBT osobama i edukacije svojih službenika_ca Uprava policije MUP uspostavi direktne oblike komunikacije i saradnje sa NVO koje okupljaju i zastupaju LGBT zajednicu. Savjet je doprinio da Uprava policije MUP i NVO za ljudska prava uspostave bližu komunikaciju i konsultativni proces.

Zahvaljujući preduzetim naporima ubrzo su i zaključeni i prvi sporazumi o saradnji sa organizacijama koje zastupaju LGBT zajednicu. Krajem juna 2011. Uprava policije Crne Gore i NVO „LGBT Forum Progres“ zaključili su Sporazum o razumijevanju i saradnji koji predviđa, između ostalog, razvijanje međusobne komunikacije i saradnje po pitanju organizovanja različitih javnih okupljanja LGBT osoba i osiguranja bezbjednosti lokacija i prostora u kojima će se odvijati njihov socijalni život. Iz "LGBT Forum Progres" ocijenili su da je sporazum važan korak naprijed za osiguranje ostvarivanja prava na mirno okupljanje i potvrda poštovanja obaveze države da će štiti mirna okupljanja i demonstracije LGBT osoba od nasilja onih osoba i grupa u društvu koje ne podržavaju stavove koje skupovi, poput povorke ponosa, promovišu. "LGBT Forum Progres" pred Savjetom je istakao pozitivnu ulogu i odnos menadžmenta policije prema daljoj izradnji senzibiliteta i kapaciteta policijske organizacije za rad sa LGBT zajednicom. „Dobra saradnja sa policijom i njena efikasna zaštita interes je svake manjinske zajednice pa i osoba koje pripadaju tzv. seksualnim manjinama. Važno je građenje održivih institucionalnih i profesionalnih veza između institucija sistema, LGBT zajednice i grupa koje sa njom rade. To je posebno važno u crnogorskom društvu koje se nosi sa izraženom homofobijom" – ocijenjeno je iz ove NVO. "LGBT Forum Progres", u medijima i kroz neposredno obraćanje predsjedniku Savjeta, iskazao je posebnu zahvalnost Savjetu za građansku kontrolu rada policije koji je svojim konkretnim aktivnostima pomogao da policija i LGBT zajednica prevaziđu početne, obostrane, probleme i izazove i otvore novu, modernu i profesionalnu, dimenziju crnogorske policije. Savjet je konstatovao da je potpisiva-

nje sporazuma dobar početni korak koji su zajednički preduzeli Uprava policije i LGBT organizacije i ocijenio je da to korak u pravcu osiguranja profesionalne primjene policijskih ovlaštenja i dužnosti prema osjetljivim grupama. Ubrzo je potpisan sličan sporazum i sa nevladinom organizacijom "Juventas". Savjet se bavio i pitanjima bezbjedne organizacije povorki ponosa, procesuiranjem porodičnog nasilja nad LGBT osobama, pravom na javna okupljanja, nezakonitim upadom u službene prostorije NVO i drugim pitanjima.

Savjet je svjestan da je svim manjinskim zajednicama potrebno povjerenje u policiju i sa svoje strane je činio sve što je potrebno da se ono izgradi. Iz tih razloga i efekata svog rada vrlo često je u medijima, na akademskim i stručnim skupovima promovisan, uz Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, u vodeću, prijateljski i podržavajuće, nastrojenu instituciju prema LGBT populaciji.

Doprinos Savjeta kvalitetnijem pristupu policijskog servisa prema LGBT zajednici prepoznat je i na međunarodnom nivou. Međunarodna konferencija "Udruživanje napora u spriječavanju homofobnog i transfobnog nasilja u Evropi - saradnja pravosudnih organa i civilnog društva", koju su decembra 2011. organizovali ILGA Europe i Vlada Kraljevine Holandije uz pomoć Holandske policijske akademije, prepoznala je doprinos ovog tijela. Konferencija je organizovana kao završni događaj projekta "Radimo sa policijom: Izazovi govora mržnje u Evropi" sa fokusom na zakonodavstvo i praksu kada je riječ o saradnji između LGBT organizacija, policije i pravosuđa. Na ovom skupu predstavljeni su izazovi s kojima se i dalje susrijeću LGBT zajednice širom Evrope uz promovisanje, što je i bio fokus konferencije, brojnih primjera dobre prakse koji pokazuju da je između policijskog servisa, LGBT zajednice i organizacija civilnog društva moguće uspostaviti snažno povjerenje i obezbijediti maksimalnu zaštitu LGBT osoba od govora mržnje i homofobnog nasilja. Na konferenciji je pozitivno prepoznat pristup crnogorskog Savjeta za građansku kontrolu rada policije i pohvaljen njegov doprinos boljoj saradnji crnogorske policije sa LGBT zajednicom i brzom rešavanju problema na terenu. Doprinos Savjeta, potpisani sporazumi o saradnji između Uprave policije i LGBT organizacija, imenovanje kontakt LGBT osoba u policiji, u zaključcima i preporukama konferencije prepoznati kao primjer dobre prakse. To su tekopvine koje pažljivo treba razvijati i jačati međusobne kapacitete kako bi se sačuvao konstruktivni dijalog i nastavila izgradnja povjerenja LGBT zajednice prema policiji, njegovala postojeća politička i profesionalna volja i povećali efikasni kontakti pri rešavanju individualnih slučajeva i pružanju potrebne pomoći policiji u prikupljanju dokaznog materijala i zaokruživanju slučajeva prema pravosuđu.

Posebno je važno da se nastave zajednički napori, uz kreiranje podržavajuće atmosfere u samoj policiji, kako bi se povećao broj policijskih službenika_ka koji_e će se slobodno i bez posljedica, poput drugih evropskih zemalja, samodeklarirati unutar crnogorske policije po osnovu svoje seksualne orijentacije i rodnog

identiteta i na taj način poboljšati sopstevni položaj i zaštitu prava ali i unaprijediti odnose između policijskog servisa i LGBT zajednice. Kasnije je ova podrška prepoznata i u samoj vladinoj, već predstavljenoj, LGBT Strategiji.

Kontakt:

Savjet za građansku kontrolu rada policije

Pisarnica Skupštine Crne Gore,

Bulevar Svetog Petra Cetinjskog broj 5,

81000 Podgorica

Telefon/fax: 020 242 574 i 020 404 542

www.kontrolapolicije.me

www.facebook.com/pages/Council-for-Civil-Control-of-Police-Montenegro/206605442724359?fref=ts

OBRAZOVANJE POLICIJE

U SLUŽBI ZAŠTITE LGBT OSOBA I PREVAZILAŽENJA DRUŠTVENIH PREDRASUDA

mr Tanja Tripović

“Polijska akademija” je ključna nacionalna ustanova za obrazovanje policijskih službenika/ca ali i ostalih bezbjednosnih struktura. Njena misija je da policija, ali i drugi bezbjednosni subjekti, svoju djelatnost i primjenu ovlašćenja obavljaju efikasno i odgovorno, poštujući ljudska prava i slobode. Ljudska prava LGBT osoba sastavni su dio obrazovne politike i prakse ove ustanove.

Ciljevi policijskog obrazovanja

Nezavisna Crna Gora opredijelila se da samostalno razvija obrazovno-bezbjednosni sistem. Intencija je da, kroz savremeno organizovanu edukaciju, crnogorska policija, i drugi bezbjednosni subjekti, svoje djelatnosti usklade sa evropskim standardima, povećaju nivo zakonitosti, odgovornosti, poštovanja ljudskih prava i da se osposobe za efikasniji odgovor na aktuelne bezbjednosne izazove.

Navedeni ciljevi su definisani Projektom „Reforma obrazovanja crnogorske policije“. Njime je predviđeno da nosilac novog sistema obrazovanja bude “Polijska akademija” koja će razvijanjem kapaciteta omogućiti sprovođenje kvalitetnog i u praksi primjenljivog osnovnog obrazovanja, stručnog osposobljavanja i specijalističkog usavršavanja i obuke službenika/ca policije i drugih bezbjednosnih organa i službi. Naglašena je saradnja s Univerzitetom Crne Gore i relevantnim domaćim i inostranim obrazovnim i naučnim institucijama, uporedo razvijajući naučno-istraživačku i bibliotekarsko-izdavačku djelatnost iz oblasti bezbjednosti i obrazovanja.

Vlada Crne Gore, marta 2006., osnovala je "Policijsku akademiju" kao javnu ustanovu s ciljem da bude realizator novog, sa EU standardima usklađenog, sistema obrazovanja i obuke, za policiju i sve bezbjednosne organe i službe u Crnoj Gori. Nakon šestogodišnjeg uspješnog funkcionisanja, na inicijativu Akademije, Vlada je, juna 2012. godine, donijela *Odluku o organizovanju Više stručne škole „Policijska akademija“*, kojom je funkcionisanje ove obrazovno bezbjednosne javne ustanove usklađeno sa opštim propisima iz oblasti obrazovanja a istovremeno su stvoreni preduslovi da se polaznicima osnovnog policijskog obrazovanja (Obrazovni program za zanimanje policajac_ka i Obrazovni program za zanimanje zatvorski policajac_ka), nakon završetka školovanja, prizna odgovarajući obrazovni nivo.

Promjenu statusa Akademije pratila je i izmjena obrazovnih programa, tako da su novi programi u potpunosti usklađeni sa Metodologijom izrade obrazovnih programa za više stručno obrazovanje i sa trendovima i principima koji se u oblasti policijskog obrazovanja i obuke, implementiraju u većini zemalja – članica Evropske unije (EU).

Naime, iako policijsko obrazovanje u EU nije u potpunosti harmonizovano, države članice policijsko obrazovanje i obuku zasnivaju na dosljednoj primjeni sljedećih principa: organizovanju obrazovanja i obuke zasnovane na kompetencijama sa težištem na praktičnoj i situacionoj nastavi; implementaciji bolonjskog procesa u policijskom obrazovanju; strogom poštovanju propisane procedure regrutacije i selekcije; organizovanju učenja koje obezbjeđuje da budući službenici policije, na različitim nivoima, steknu znanja i vještine i usvoje stavove koji garantuju poštovanje osnovnih vrijednosti demokratije i vladavine prava; kontinuiranom podizanju kvaliteta učenja i razvijanja svijesti o neophodnosti doživotnog učenja; sprovođenju obrazovanja i obuke koji garantuju osposobljenost kadrova za efikasan odgovor na savremene bezbjednosne izazove i slično.

Takođe, članice EU, a i države regiona, nastoje da, kroz implementaciju navedenih principa, odnosno kroz usredsređen proces policijskog obrazovanja, obezbijede podizanje obrazovnog nivoa u policijskim službama. Tako se postiže: veći stepen efektivnosti i efikasnosti; visoki standardi pružanja usluga; osposobljenost za suočavanje sa sve kompleksnijim bezbjednosnim izazovima u radnom okruženju i unapređenje konkurentnosti i atraktivnosti policijske profesije.

Policija je ogledalo društva i indikator demokratskog razvoja

Pored usvajanja profesionalnih znanja i vještina, bilo da je u pitanju osnovno, stručno ili specijalističko usavršavanje, polaznici/ce izgrađuju stavove o: neophodnosti poštovanja osnovnih vrijednosti demokratije i vladavine prava; uvažavanje

potreba za suprotstavljanje svim oblicima diskriminacije; neophodnost razumijevanja društvenih, kulturnih i drugih promjena i pune otvorenosti prema zajednici. Policija spada među najstarije institucije ljudskog društva i uvijek je vršila i veliki uticaj na razvoj države. Delikatnost funkcije Policije ogleda se i u činjenici da se nalazi u središtu zbivanja kao faktor koji teži uspostavljanju ravnoteže između upravljanja, odnosno države i slobode građana. Poznata je, u vezi sa ovim, opaska Pola Valeria koji je rekao: „Ako je država jaka, ona nas mrvi. Ako je slaba, mi propadamo“.

Policija svake države je vjerna slika društva i svojim ponašanjem, utiskom koji ostavlja utiče na samu prirodu i kvalitet odnosa u njemu. „Sloboda i demokratija u velikoj mjeri zavise od spremnosti i sposobnosti policije i pravosuđa da ih štiti pravično i nepristrasno“ (B. Babović, „Policija u svjetskom poretku“ str. 12, izdanje 1997.).

Policijska etika je kategorija novijeg datuma, a njen razvoj se podudara sa razvojem i istraživanjem policijskih sistema i policijskih organizacija tokom šezdesetih i sedamdesetih, a naročito krajem prošlog i početkom ovog vijeka.

Razlozi za razvijanje policijske etike proizilaze iz ovlašćenja za legalnu upotrebu sile. Danas se „u razvijenim demokratskim društvima nivo, sadržina i poštovanje policijske etike sve više uzima i kao mjerilo za odnos datog društva prema ljudskim pravima“ (B. Babović, „Policija u svjetskom poretku“, 1997. str. 39).

Da bi policijska etika imala svoju primjenu, njeni principi moraju biti prihvaćeni u samoj policijskoj organizaciji. Najbolji način za ostvarivanje namjene poštovanja ljudskih prava i etike bilo je njihovo uvođenje u nastavne programe svih ustanova koje se bave policijskim obrazovanjem.

Proučavanje navedenog dovelo je do poučavanja i učenja. Tako je Policijska akademija bila jedna od prvih obrazovnih institucija u Crnoj Gori koja je u svoje obrazovne programe uvela kao posebne predmete „Ljudska prava i policija“, „Etika i kodeks ponašanja“, a zahvaljujući sadržajnoj, kompleksnoj i veoma raznovrsnoj saradnji sa međunarodnim organizacijama koje se bave ili su u funkciji unapređenja policijskog obrazovanja i policijskim obrazovnim institucijama, prilagodila je svoje obrazovne programe EU legislativi. Sve je to rađeno sa željom da se postigne harmonizacija u primjeni policijskih ovlašćenja.

Ljudska prava LGBT osoba u obrazovnoj politici i praksi Policijske akademije

Razvojem nastavnog kataloga iz predmeta „Ljudska prava i etika“ žele se postići/postižu se opšti ciljevi, a to su: upoznavanje sa pojmom ljudskih prava i

razlikom između osnovnih i apsolutno zaštićenih ljudskih prava; sticanje neophodnih znanja o međunarodnoj zaštiti ljudskih prava i upoznavanje sa osnovnim karakteristikama i podjelom ljudskih prava; sticanje neophodnih znanja o razlici između demokratske i nedemokratske policije u odnosu poštovanja ljudskih prava; upoznavanje sa ljudskim pravima koja policija mora poštovati u izviđaju i istrazi; upoznavanje sa pravima koja se odnose na život i fizički integritet i sa pravima osjetljivih grupa; sticanje neophodnih znanja o ljudskim pravima koja policija mora poštovati prilikom lišenja slobode i prilikom upotrebe sile; sticanje neophodnih znanja o radu Ombudsmana; upoznavanje sa pojmom o izvorima i značaju Međunarodnog humanitarnog prava i odgovarajućih međunarodnih konvencija; upoznavanje sa načelima zaštite lica u ratu; upoznavanje sa pravilima ratovanja, zabranama i ograničenjima – zaštitom objekata; sticanje neophodnih znanja o odgovornost za povrede međunarodnog humanitarnog prava; upoznavanje sa pojmom i korjenima etike, morala i moralne kulture ličnosti, kao i različitim nivoima etike; sticanje neophodnih znanja o profesionalnoj etici i značaju etičkih kodeksa; upoznavanje sa posljedicama koje nastupaju prilikom nepridržavanja policijskog etičkog kodeksa; upoznavanje sa sadržajem pravilnika policijske etike Savjeta Evrope; upoznavanje sa pojmovima korupcija, iznuda i zloupotreba položaja; upoznavanje uloge policijske službe u multietničkom društvu; upoznavanje sa sadržajem pravilnika ponašanja Ujedinjenih nacija i Savjeta Evrope i upoznavanje sa odnosom policije i medija.

Na samom početku nastave, ukazuje se na obaveze svakog/e službenika/ce policije da u obavljanju svojih zakonitih ovlašćenja obezbjeđuje zaštitu ljudskih prava, ali isto tako, da poštuje ljudska prava dok vrši svoju dužnost.

Postepenim uvođenjem u predmetni katalog, od prava čovjeka i građanina, međunarodne zaštite ljudskih prava, vladavine prava, preko policije i ljudskih prava (od prava na život, zabrane mučenja i drugih nehumanih i ponižavajućih kazni i postupanja, definisanja „nehumanog postupanja“, „degradirajućeg postupanja“ i „mučenja“, dolazi se i do prava osjetljivih grupa – žena, djece, starih, LGBT osoba, izbjeglica, stranaca ...).

Formativni ciljevi koji se pri tom postižu jesu: uočavanje značaja poštovanja prava osjetljivih grupa izdvojenih po osjetljivosti društvenog položaja; na primjerima iz prakse uočavaju prednosti altruističkog odnosa prema osjetljivim grupama, zasnovanog na razumijevanju, nediskriminaciji i prevazilaženju predrasuda; identifikuju pojave nasilja i diskriminacije prema osjetljivim grupama u društvu i okruženju; upoznaju se sa instrumentima zaštite i bezbjednosti ovih lica; kroz analizu ponuđenih primjera uočavaju pozitivna i negativna postupanja policije prema osjetljivim grupama i uočavaju važnost poštovanja i zaštite ljudskih prava osjetljivih grupa u svim situacijama i na svim mjestima.

U daljoj realizaciji nastave upoznaju se sa: zaštitom ljudskih prava prilikom lišenja slobode i zadržavanja/upotreba sile i zaštita ljudskih prava, važnost samokontrole, važnost komunikacije, značaj uzdržanosti prilikom upotrebe sile, posljedice zloupotrebe sile kao i sa profesionalnom etikom, posljedicama nepridržavanja policijskog etičkog kodeksa; korupcijom, iznudom i zloupotrebom položaja.

Veoma važni informativni ciljevi koji se postižu kroz ovako osmišljen nastavni sadržaj su: svijest o razlikama; šta se podrazumijeva pod pojmom život u multietničkom društvu; definišu se pojmovi: kultura, manjina, predrasude, diskriminacija, stereotip, kultura različitosti.

Tako se, pored ostalog, nauči o načinima izgradnje povjerenja i dobrih odnosa; uočava značaj prihvatanja i uvažavanja sebe i drugih; uočava važnost zakona za obezbjeđenje službe koja je dostupna svim građanima bez obzira na rasu, pol, rod, seksualnu orijentaciju, etničko porijeklo; uočavaju elementi koji utiču na poboljšanje saradnje između osjetljivih grupa i policije i potreba otvorene i dobre komunikacije policije sa svim grupama u društvu; uočava važnost pravovremene reakcije policije na djela mržnje i prepoznaju djela mržnje.

Sva policijska pravila i procedure primjenjuju se na isti način, profesionalno i u skladu sa zakonom, pa tako i prema LGBT osobama. S jedinom razlikom, što u postupanju sa njima treba postupati sa posebnom pažnjom tzv. principom i pristupom afirmativne akcije.

Postupanje policijskih službenika_ca prema LGBT osobama zavisi od mjesta (da li je na otvorenom ili zatvorenom prostoru, u krugu porodice, u prisustvu svjedoka i sl.), vrste događaja, načinu izvršenja, da li se radi o žrtvi, svjedoku, počinocu i tako dalje. Ali ono što treba da usvoji svaki polaznik jeste sljedeće: važnost prvog kontakta; osnovna pravila komuniciranja policijskog službenika/ce, i šta se postiže pravilnim komuniciranjem; razmjena informacija; izgradnja odnosa; prilagođavanje, slaganje i poštovanje fizičkog i emocionalnog prostora.

Faze uspješnog policijskog postupanja su: razumijevanje, procjena osoba i situacije, aktivno slušanje i otvorenost i neposrednost.

Greške u procjeni i postupanju policijskih službenika_ca su: predrasude, prepoznavanje vrste (motivi) i faza nasilja, osnovna pravila verbalnog i neverbalnog komuniciranja policijskih službenika/ca u kriznim situacijama, nejasne situacije, kriterijumi prihvatljivosti objašnjenja porijekla ozljeda i način pružanja zaštite.

Predmeti sadržani u okviru obrazovnog programa ili programa obrazovanja nijesu izolovane cjeline. Naprotiv. U korelaciji su i međusobno povezane. Istaćemo primjer povezanosti predmeta “Ljudska prava i etika” :

Znanja	Povezanost sa predmetom	
	Predmet	Znanja
<ul style="list-style-type: none"> - Lišenje slobode sa stanovišta poštovanja ljudskih prava - Zabrana torture, - Upotreba sile sa aspekta poštovanja ljudskih prava - Prava osjetljivih grupa - Svijest o različitosti - Rad policije u multietničkom društvu 	<ul style="list-style-type: none"> - Policijski pravo, policijski poslovi, ovlašćenja i dužnosti 	<ul style="list-style-type: none"> - Pravni osnov za lišenje slobode lica - Pravni osnov za upotrebu sredstava prinude - Značaj poznavanja ljudi, običaja, navika, kulture, objekata, saobraćajnica, sredine, odnosno područja gdje se obavlja pozorička i patrolna djelatnost u odnosu na vršenje poslova bezbjednosti - Pristupanje rješavanja krivičnih djela po modelu rješavanja problema u odnosu na sadašnji način rada
<ul style="list-style-type: none"> - Poštovanje prava na privatnost i prava na mirno uživanje imovine - Zabrana torture 	<ul style="list-style-type: none"> - Granična kontrola i stranci 	<ul style="list-style-type: none"> - Metode kontrole putnika - Metode kontrole prtljaga
<ul style="list-style-type: none"> - Svijest o različitosti - Rad policije u multietničkom društvu, - Upotreba sile sa aspekta poštovanja ljudskih prava - Prava osjetljivih grupa 	<ul style="list-style-type: none"> - Taktička komunikacija 	<ul style="list-style-type: none"> - Komunikacija - Verbalna i neverbalna komunikacija - Upotreba sile - Metode razgovora sa različitim kategorijama lica
<ul style="list-style-type: none"> - Etika i vrijednosti - Ljudska prava 	<ul style="list-style-type: none"> - Ustavno pravo 	<ul style="list-style-type: none"> - Ljudska prava

Znanja	Povezanost sa predmetom	
	Predmet	Znanja
<ul style="list-style-type: none"> - Prava osjetljivih grupa - Profesionalna etika - Pravilnik policijske etike - Policija u multietničkom društvu - Zabrana mučenja, - Lišenje slobode sa stanovišta poštovanja ljudskih prava - Policija u izviđaju i istrazi (pravo na privatnost, pravo na mirno uživanje imovine) 	<ul style="list-style-type: none"> - Kriminalistika 	<ul style="list-style-type: none"> - Prikupljanje obavještenja od različitih kategorija lica - Metodologija rasvjetljavanja krivičnih djela, iznuđivanje iskaza i zlostavljanja u službi - Lišenje slobode lica - Taktika saslušanja osumnjičenog - Pretres
<ul style="list-style-type: none"> - Etika i vrijednosti - Moralna kultura ličnosti - Zabrana torture 	<ul style="list-style-type: none"> - Psihologija 	<ul style="list-style-type: none"> - Metode i tehnike psihološkog istraživanja - Ličnost
<ul style="list-style-type: none"> - Etika i vrijednosti - Profesionalna etika - Policija u multietničkom društvu - Zabrana mučenja - Korupcija, iznuda i zloupotreba položaja 	<ul style="list-style-type: none"> - Krivično pravo 	<ul style="list-style-type: none"> - Krivična djela protiv sloboda i prava čovjeka - Krivična djela protiv pravosuđa - Krivična djela protiv službene dužnosti

Pogled unaprijed

Štiteći i poštujući ljudska prava pripadnici/ce policije i drugih organa bezbjednosti, trebaju znanja i vještine stečene tokom obrazovanja i obuke na Policijskoj akademiji sprovoditi u praksi.

Ljudska prava potvrđena su zakonima pojedinačnih zemalja ali i standardima Savjeta Evrope. Svaki_a službenik_ca policije treba ne samo da ih poznaje, već i primjenjuje.

Obrazovanje budućih policajaca_ki je najbitnija i suštinski polazna osnova za integriranje ljudskih prava u sve aspekte profesionalnog rada policije.

Svake godine "Polijska akademija" u kalendar aktivnosti uvrsti i neke nove vidove edukacije i treninga. Primjena zakona nije dovoljna. Potrebno je kontinuirano i pažljivo pratiti potrebe svih korisnika_ca usluga i društva u cjelini, i njegovati i unapređivati senzibilitet za nova kretanja i talasanja civilizovanog i demokratskog društva.

"Polijska akademija" je obrazovna institucija čija je primarna djelatnost edukacija policijskih službenika_ca. Trudimo se da kroz saradnju s domaćim i stranim partnerima i korisnicima/cama usluga, blagovremeno prepoznamo prepreke i izazove u demokratskom sazrijevanju društva i doprinesemo njihovom prevazilaženju. U tu svrhu organizuju se radionice, predavanja i prezentacije, samostalno, ili u saradnji s nevladinim sektorom i međunarodnim partnerima.

Kad se govori o ciljevima policijskog obrazovanja misli se na znanje i vještine koje se imaju ili trebaju steći i usvojiti. Ali ne smije se zaboraviti da je cilj obrazovanja i stalni razvoj opšte kulture.

Zato aktivnosti službenika_ca Ministarstva unutrašnjih poslova i Uprave policije i drugih organa bezbjednosti prema LGBT osobama spadaju i u oblast razvoja opšte kulture svakog demokratskog i civilizovanog društva, kakvo je i naše.

Polijska akademija u ovom procesu ne može da djeluje sama. Zato je udružena sa drugim partnerima iz vladinih, socijalnih, vaspitnih institucija, nevladinih organizacija, medija i sa javnošću u cjelini. Samo tako će policija, i njeni pripadnici_ce, moći i da vrše svoju dužnost kao dobro obučeni i oprezni zastupnik_ca ljudskih prava.

Kontakt:

JU Viša stručna škola
POLICIJSKA AKADEMIJA
Danilovgrad

Božova glavica bb, Danilovgrad
www.policijskaakademija.me
Telefoni: 020 810 011, 811 335, 812 527
skolamup@t-com.me

Foto: Boris Pelović

POLICIJSKO OBRAZOVANJE I HOMOFOBIČNO NASILJE

POLICIJA ZA SIGURNU ZAJEDNICU

Helen Kennedy
Danielle Bottineau

Prijavi Homofobično nasilje tačka (RHVP) je program izvještavanja, podizanja javne svijesti i prevencije/suzbijanja kriminala dizajniran da pomogne u smanjenju homofobičnog maltretiranja i nasilja. Međunarodna asocijacija šefova policije priznala je, 2010. godine, RHVP za jedan od deset najboljih programa policije u zajednici u svijetu. Ovaj program uspješno je primijenjen i u Crnoj Gori. Program RHVP obezbjeđuje obrazovanje u oblasti LGBT tematike i dopunjuje policijsku obuku kako bi se policijskim službenicima pomoglo da blagovremeno prepoznaju i efikasno reaguju na zločine motivisane pretpostavljenom seksualnom orijentacijom ili rodnim identitetom žrtve.

Uvod

“LGBT Forum Progres” je nevladina organizacija koja u Crnoj Gori sprovodi specijalizovane policijske obuke za rad policije sa LGBT zajednicom. Partneri na tom poslu, uz Vladu Crne Gore i Upravu policije Ministarstva unutrašnjih poslova Crne Gore, su Egale Canada Human Rights Trust i Egale Canada, kao i Policija Toronta.

EGALE

Egale Canada je kanadska nacionalna organizacija za ljudska prava LGBT osoba koja unaprijeđuje jednakost, različitost, obrazovanje i pravdu. Od svog osnivanja, 1986. godine, Egale je intervenisala pred kanadskim sudovima uključujući

i 11 slučajeva pred Vrhovnim Sudom Kanade. U svim slučajevima zastupano je poštovanje LGBT ljudskih prava. Egale Canada je široko prepoznata po svojoj ekspertizi u slučajevima LGBT ljudskih prava. Ova organizacija sprovedla je istraživanja za potrebe brojnih institucija i organizacija, poput Kanadskog muzeja ljudskih prava, Pravne Komisije Kanade kao i za potrebe Programa sudskih izazova.

Egale Canada Human Rights Trust (ECHRT), partner organizacija Egale Canada, je osnovana 1995. kao dobrotvorna organizacija posvećena unaprijeđenju LGBT ljudskih prava kroz obrazovanje, istraživanja i uključivanje zajednice. ECHRT je sproveo prvo i jedino kanadsko istraživanje o zastupljenosti homofobije, bifobije i transfobije u kanadskim školama. Ovo istraživanje je inspirisalo pokretanje programa „Sigurne škole“, koji saraduje sa resornim, regionalnim, ministarstvima obrazovanja kako bi se pomogao razvoj sigurnijih i inkluzivnijih škola. Organizacija je posebno prepoznata po seriju treninga prilagođenih za nastavni kadar javnih škola. ECHRT je uspostavio svoje Programske centre preventive zločina iz mržnje. Oni se temelje na RHVP inicijativi, i trenutno funkcionišu u 20 kanadskih gradova. U 2012. godini ECHRT je izvršio treninge većine policijskih službenika u provinciji/regionu Saskačevan. ECHRT je bio domaćin prvog kanadskog nacionalnog Samita prevencije samoubistava LGBTIQ omladine.

Međunarodno, EGALÉ jedinstveno, doprinose mnogim inicijativama jednakosti. EGALÉ je učestvovala na UN konferenciji o ljudskim pravima, UN Globalnoj konferenciji o ženama kao i na međunarodnom ministarskom sastanku Savjeta za globalnu Jednakost. Ministarstvo odbrane Sjedinjenih Američkih Država, konsultovalo je upravo EGALÉ kada je odlučivali o budućnosti politike/pristupa, u vojsci, „Ne pitaj, ne govori“.

Policija Toronta

Toronto Policijski Servis (TPS) je jedna od najvećih policijskih organizacija u Kanadi. Djeluje u velikom gradu porepoznatom po svojoj različitosti. TPS ima izuzetno jaku vezu sa LGBT zajednicom u Torontu. U sklopu svoje organizacije sadrži i Konsultativni komitet LGBT zajednice koji funkcioniše preko deset godina, od početka 2002. godine.

Rad policije u zajednici - Mobilizacija

Policijske LGBT obuke su u funkciji mobilizacije policije za rad u zajednici. Prevencija kriminala je pokušaj da se smanji/spriječi kriminal i krivična i prekršajna djela. Podrazumijeva se da je prevencija temelj rada policije. Spriječavanje kriminala ne može se postići samo od strane policije. U to treba da se uključi i lokalna zajednica/partneri. Rad policije u zajednici je pružanje policijskih usluga koje su:

orijentisane prema radu u javnom interesu; fokusirane su na kreiranje partnerstva između policije i zajednice; podrazumijevaju dijeljenje odgovornosti između policije i zajednice; fokusirane su na rješavanje problema i obezbjeđuju kratkoročne (reaktivne) i dugoročne (proaktivne) strategije za rješavanje problema.

RHVP Program u Crnoj Gori

ECHRT čvrsto veruje da lokalno prilagođena verzija kanadskog RHVP programa može pomoći Vladi Crne Gore da zadovolji ciljeve Strategije za unapređenje kvaliteta života LGBT osoba u Crnoj Gori. RHVP Program služio je kao pilot program za reformu ljudskih prava u regionu, a Vlada Crne Gore se izdvojila kao predvodnik u oblasti LGBT prava.

Prijavi Homofobično nasilje tačka (RHVP) je program izveštavanja, podizanja javne svijesti i prevencije/suzbijanja kriminala dizajniran da pomogne u smanjenju homofobičnog maltretiranja i nasilja u Crnoj Gori. Program RHVP obezbjeđuje obrazovanje u oblasti LGBT tematike i policijsku obuku kako bi se policijskim službenicima_cama pomoglo da blagovremeno prepoznaju i efikasno reaguju na zločine motivisane pretpostavljenom seksualnom orijentacijom ili rodnim identitetom žrtve.

Šire posmatrano, RHVP pomaže u ispravljanju prisutnog nedovoljnog izveštavanja o nasilju i diskriminaciji motivisanim seksualnom orijentacijom ili rodnim identitetom. Često žrtve ove vrste zločina nerado prijavljuju slučajeve policiji iz straha ili stida, ili zbog zabrinutosti da ih policija neće uzeti za ozbiljno. U Kanadi, RHVP je pomogao da se dovede do značajnog povećanja prijavljivanja zločina motivisanih seksualnom orijentacijom i stvorio veći nivo policijske svijesti o ovim pitanjima. Međunarodna asocijacija šefova policije priznala je, 2010. godine, RHVP za jedan od deset najboljih programa policije u zajednici u svijetu. Nacionalna ekspanzija RHVP u Crnoj Gori će se razmatrati posle razmatranja povratnih informacija od uključenih subjekata. Svojom prisutnošću nastavljamo programsku saradnju i obuke crnogorskih policijskih službenika započete u Kanadi, 2010. godine.

RHVP program govori i tome zašto policija radi svoj posao, LGBTIQ rječnik, kako bi policija bolje razumjela LGBT zajednicu i podrazumijeva uvod u LGBT tematiku u vidu scenarija iz stvarnog života.

RHVP program podrazumijeva i stvaranje proaktivne strategije za policijske službenike_ce koju mogu koristiti u svom radu.

U okviru zvaničnog programa, Danijela Bottineau učestvovala je u zajedničkom patroliranju sa crnogorskom policijom kroz Podgoricu.

RHVP program u Crnoj Gori primijenjen je i kroz uspostavljanje i funkcionisanje Tima povjerenja između crnogorske policije i LGBT zajednice. Tokom posjete Crnoj Gori predstavnici_ce ECHRT i Toronto policije prisustvovali su sastanku ovog tijela koji je bio organizovan kao neformalni okrugli sto s mladima na kojem su predstavnici_ce Uprave policije MUP Crne Gore, LGBT policijski oficir za vezu, ECHRT i TPS razgovarali o RHVP programu, programu "Policija u zajednici" i preventivnom radu.

RHVP radionicama u Crnoj Gori pored 54 policijskih službenika_ca prisustvovalo je i deset članova_nica LGBT zajednice, koji su inače i članovi_ice uspostavljenog Tima povjerenja.

Prvi modul radionice bio je usmjeren na stvaranje razumljivog jezika i izgradnju sasjećanja sa iskustvima LGBT osoba u Crnoj Gori. Drugi modul je dozvoljavao učesnicima_ama da istraže svoje uloge i odgovornosti u stvaranju sigurnijih prostora za LGBT osobe i bio je prilika za razmjenu najbolje prakse. Razni alati za učenje su korišćeni tokom naših radionica uključujući video, scenarija, male i velike grupne diskusije, brainstorming i direktna uputstva. Takođe, ostavljeno je odgovarajuće vrijeme za pitanja učesnika_ca tokom svih dana obuke. Kako bi se podržao proces učenja učesnika_ca izuzetno je važno da se obezbijedi odgovarajući obrazovni materijal, posebno neophodne strategije za suočavanje sa homofobijom, bifobijom i transfobijom. Ideja je da obrazovni materijal bude sredstvo za ponijeti za učesnike_ce, priznajući da obrazovanje dobijeno na radionici jeste početak nastavka razgovora oko kreiranja sigurnih LGBT zajednica širom Crne Gore.

ECHRT pohvaljuje napore Vlade, policije i nevladinih organizacija zbog prepoznavanja potrebe za policijskim LGBT obukama i priznanja potrebe za stvaranjem pravednijeg društva kroz usvajanje nacionalne LGBT Strategije za borbu protiv homofobije, zajedno sa stvaranjem LGBT kontakt policijskih službenika_ca. LGBT nacionalna politika zajedno su kreirale Vlada i organizacije civilnog društva i pruža ogromnu pomoć u daljem napretku ka jednakosti. "LGBT Forum Progres" jeste organizacija opremljena s visokim nivoom stručnosti, mobilnosti, efikasnosti i posvećenosti LGBT ljudskim pravima kao i njihovoj zajednici. Uz to, organizacija je izuzetno povezana sa svim nivoima vlasti, policije i drugim organizacijama u službi zajednice.

Policijska akademija Danilovgrad

Policijski treneri_instruktori iz ECHRT imali su zadovoljstvo posjetiti Policijsku akademiju u Danilovgradu. Upriličene su i kratke radionice prezentovanja RHVP programa za oko pedesetak kadeta_kinja. Radionica je uključila i razgovor sa kadetima_kinjama o njihovim ličnim uvjerenjima, a data im je i prilika da rade sa scenarijima. Radionica je dobila pozitivne ocjene od strane većine učesnika_ca. Iz njihovih odgovora facilitatorima je bilo očigledno koji kadeti_kinje su imali interes za sticanje

znanja oko LGBT identiteta i iskustva, i da postoji želja i potreba da se ova tema više pokrije u standardnom nastavnom planu i programu. Primanje obrazovanja o ljudskim pravima, kao dio njihove standardne obuke omogućit će kadetima_kinjama da dobiju konkretno razumijevanje standarda o ljudskim pravima, kao i konkretno i praktično poznavanje proaktivnih i reaktivnih strategija za rješavanje kršenja ovih prava. Nakon kadetske radionice, facilitatorski tim, s predstavnicima LGBT Foruma Progres, sastao se sa upravom akademije. Prisutni su se složili da bi potencijal za dalju saradnju između kanadske i crnogorske policije i obrazovnih ustanova trebalo istražiti. Pošto je intenzivno radio na razvoju nastavnih programa, ECHRT je također u poziciji da pomogne Policijskoj akademiji u uključivanju sadržaja ljudskih prava u nastavni program, obezbjeđujući da kadeti_kinje dobijaju obrazovanje o ljudskim LGBT pravima kao standardni dio njihove ukupne obuke.

Neki izazovi RHVP Programa u Crnoj Gori

Neki učesnici/ce policijske obuke su priznali_e neophodnost rada u svojim sredinama, naglašavajući značaj tretiranja svih građana/ki podjednako u cilju obezbjeđenja sigurnosti za sve. Policijski/e službenici_ce također su primjetili da je crnogorska kultura izuzetno konzervativna te da je vjerski uticaj izuzetno jak i da im on otežava rad sa LGBT osobama. Neki od njih dodatno su smatrali da je sadržaj i program radionice neprikladan za neke od njih. Treneri su ova najlakše uočili kroz lične izraze i postupke pojedinih učesnika_ca.

Zadržavajući fokus na intervenciji policije u oblastima zločina iz mržnje, učesnici_ce policijske obuke su saopštili_e svoje izazove, ili gađenje ka homoseksualnosti, u njihovim, životnim i radnim zajednicama. To se pokazalo i kroz multimedijalne prezentacije koje su slijedile diskusiju.

Negativni stavovi nekih od učesnika_ca ograničili su facilitatore/trenere u planiranim aktivnostima, fokusirajući se umjesto toga na diskusije i na mobilisanje njihovog znanja, uprkos činjenici da su neki od učesnika odbijali da učestvuju u grupnim diskusijama.

Postojao je osjećaj kod nekih učesnika_ca da je učešćem u programu od njih traženo da se ophode ka LGBT zajednici na bolji način od drugih manjinskih grupa te nisu vidjeli trening kao način unaprijeđenja svog znanja o LGBT zajednici.

Prevenciju kriminala nisu vidjeli kao dio svoje odgovornosti, već kao odgovornost medija, i postojao je jako mali nivo potvrde svoje lične pristrasnosti u radu sa LGBT zajednicom.

Neki_e policijski_e službenici_ce su bili upoznati sa postojećim zakonima u vezi sa ljudskim pravima ili interventnim procedurama kao i sa primjerima kršenja

tih zakona i procedura. Treneri na programu su primjetili jaz između postojećih zakona i njihovog praktičnog tumačenja. Pored toga, neki učesnici_ce su iskazali_e strah od povezivanja sa LGBT zajednicom zbog mogućih pretpostavki da su oni sami LGBT osobe.

Mnogi od prisutnih policijskih službenika su se plašili da izraze svoje mišljenje pred kolegama zbog straha od povezivanja sa LGBT zajednicom.

Scenarija stvarnog života omogućila su polaznicima_cama obuke da konstruktivno doprinesu strategijama intervencije, prakse i učenja o zajednici. Polaznici_ce su ponudili_e ideje angažovanja u radu sa žrtvama i počiniocima i izveli su zaključak da su scenariji iz stvarnog života najefektivniji način kao i najvrijedniji aspekt primijenjenih radionica.

Ishodi radionice uključuju promjene u stavovima učesnika_ca i znanja u vezi sa LGBT zajednicom. Učesnici_ce su prilazili moderatorima sa konkretnim pitanjima koji će im dalje koristiti u radu sa zajednicom, nadajući se "follow up"-u i nastavku vođenja diskusije.

Posebno je važno intenzivirati i ubrzati rad sa budućim LGBT lokalnim kontakt policajcima_kama.

Budućnost RHVP Programa u Crnoj Gori - Preporuke

1. Uprava policije MUP, LGBT Forum Progres, ECHRT i TPS dogovorili su da rade u partnerstvu na realizaciji projekta RHVP. Tim bilding između svih partnera u projektu bi omogućio uspostavljanje zajedničke vizije o projektu, razjašnjenju budućih ishoda/rezultata, bio bi postavljen temelj za uspješniju komunikaciju, i pomoglo bi se partnerima da razjasne svoje uloge i odgovornosti.
2. Strateški obrazovati policijske službenike_ce na stalnoj osnovi u cilju obezbjeđivanja mogućnosti da steknu znanja o univerzalnim ljudskim pravima i o ulozima policijskih službi u očuvanju tih standarda, kao i da dobiju saznanja o tome kako da efikasno i na odgovarajući način reaguju na akte nasilja i homofobije, transfobije i bifobije na pravedan način.
3. Nastavak sa obukama policijskih službenika_ca u Crnoj Gori, uz naglasak na nastavak pružanja RHVP obuke policajcima_kama i iz ruralnih i manje razvijenih oblasti.
4. Povezati crnogorsku nacionalnu strategiju sa RHVP radionicama kroz:
  - Kreiranje vremenskog roka za radionice koje će se aktivno sprovoditi za sve aktivne i buduće policijske službenike_ce

- Proširenje RHVP programa na obrazovanje socijalnih radnika_ca i uspostavljanje programa "Bezbjedne i prihvatajuće (inkluzivne) škole", kroz radionice za nastavni kadar i menadžment, od predškolskog do srednjoškolskog obrazovanja.
  - Pružanje RHVP treninga LGBTIQ kontakt policajcima_kama
5. Obezbijediti obuku i prošireno obrazovanje za kadete_kinje u Policijskoj akademiji kako bi se obrazovali budući policijski_e službenici_ce kroz:
- Uvođenje nastavnih sadržaja sa naglaskom na podsticanje razumijevanja LGBT identiteta i iskustava.
  - Širenje istraživanja i poznavanje ljudskih prava i prakse kako bi se svi kadeti/kinje upoznali sa strategijama za zaštitu prava svih građana_ki.
  - Proširenje obuke za kadete_kinje kako bi se uključio i program "Rad policije u zajednici" s fokusom na prevenciji kriminala
  - Promovisanje policije kao istinskog saveznika u poštovanju i zaštiti ljudskih prava i sigurnosti LGBT zajednice

Kontakt:

www.egale.ca

www.mygsa.ca

www.monagh.ca

www.trans.egale.ca

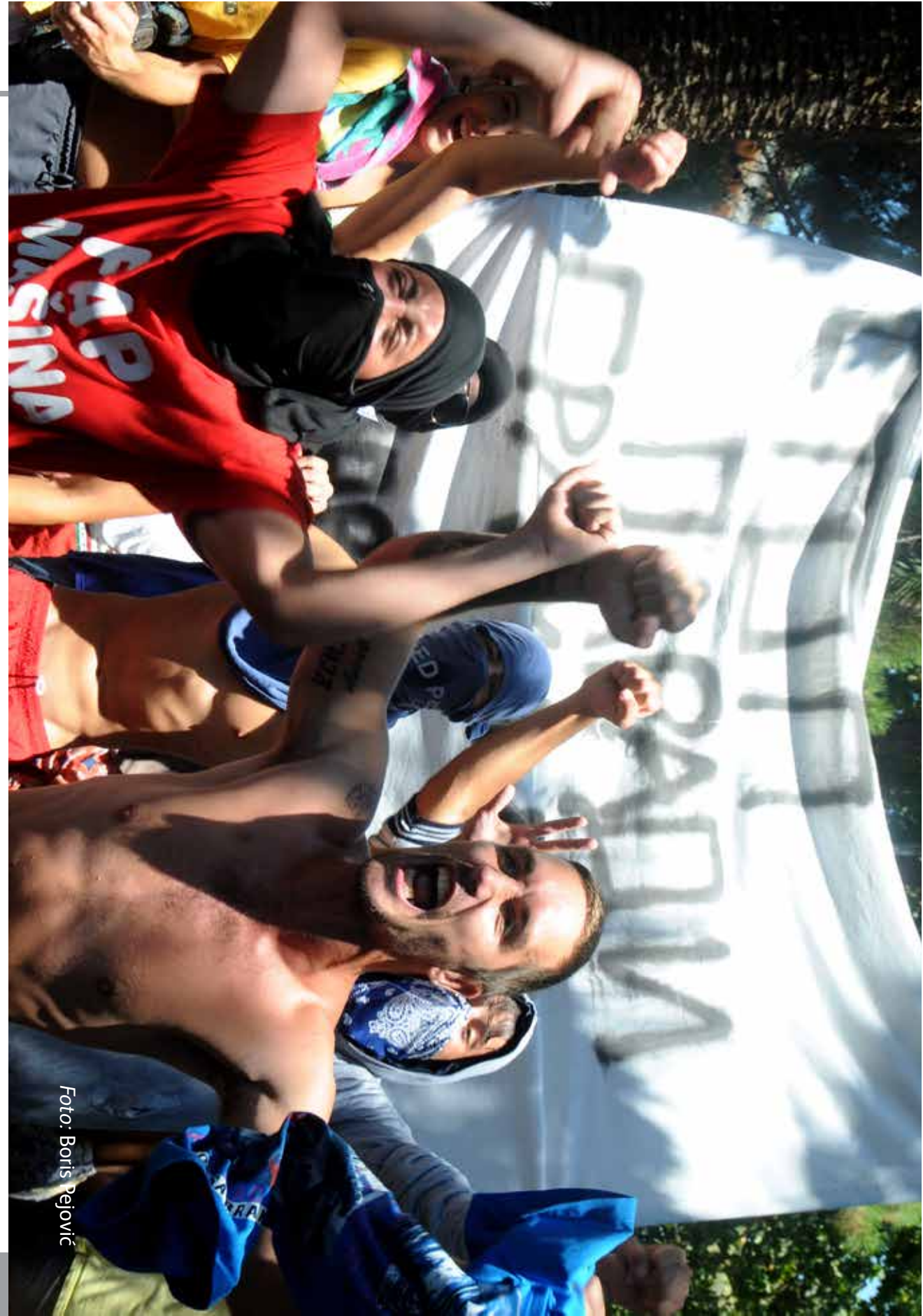

Foto: Boris Pejović

ŽIVOT I BEZBJEDNOST LGBT OSOBA

HOMOFOBIA JE DRUŠTVENI PROBLEM

Danijel Arnaut
Elmir Đoković

Homoseksualnost se dugo posmatrala kao društveni problem. Ona je i dalje za značajan dio stanovništva neprihvatljiva. A zapravo pravi, i to ozbiljan, društveni problem jeste homofobija. U tekstu je predstavljena problematika a pruženi su i praktični savjeti kako se nositi s homofobijom i homofobičnim nasiljem.

Istopolna ljubav, veza, partnerstvo ... su još uvijek teško prihvatljive kategorije. Višedecenijsko nepravilno shvatanje homoseksualnosti i transrodnosti, uz neadekvatan društveni odnos prema njima, doprinijeli su da generacije naših građana_ki otvoreno iskazuju mržnju i otpor prema LGBT osobama. Takvi stavovi najčešće se manifestuju verbalno ali su vrlo često motiv nasilja i zločina iz mržnje, osnov diskriminacije i progona onih koji su različite seksualne orijentacije i rodnog identiteta. U uslovima izražene homofobije povećani su i rizici bezbjednosti u jednom društvu. Samim tim povećani su izazovi za efikasan rad Policije.

Šta je homofobija? Jedna od jasnijih i kraćih definicija homofobije ponuđena je u našem srednjoškolskom udžbeniku "Evropska unija" - "To je način ponižavanja ljudi zbog njihove seksualne orijentacije i izbora osjećanja, utemeljen u uvjerenju da su emocije i seksualni kontakti između osoba istog pola bolesni i nemoralni". Možda treba dodati da se radi o iracionalnom, umišljenom, strahu od homoseksualnosti. Homofobija je pojava koja se obično, i najčešće, veže za osobe koji su heteroseksualci. To ne odgovara istini. Jer su homofobiji često sklone i osobe homoseksualne orijentacije. Riječ je zapravo o "samomržnji" i "samoodricanju sebe samog". To je posljedica odrastanja u homofobičnom društvu u kojem je iskrivljena slika o homoseksualnosti i ista predstavljena kao bolest, grijeh, izopačenost. Homoseksualci, koji kriju taj dio svog identiteta, često pristupaju homofobiji kako bi prikriili "trag" i kako bi navodno potvrdili svoju pripadnost "zdravoj većini".

Na homofobiju treba gledati, između ostalog, kao na pojavu koja generira zlo. Naša društva generalno, kao po pravilu, zaboravljaju na zlo. Na prisutnost zla obično nas podsjetite određeni brutalni događaji - nečovječna postupanja, teški zločini, ozbiljni primjeri kršenja ljudskih prava, neredi i incidenti. U tim trenucima, kako je to rekao Tomas Man, ponovo znamo šta je dobro a šta zlo. Ali opet se desi zaborav u kojem dozvoljavamo i obnovu i produžetak zla. Na žalost, postoje brojni pokušaji da se borba protiv homofobije predstavi kao borba da se homoseksualnost proglasi za ideologiju. To je čista manipulacija.

Oblici homofobije

Personalna homofobija je predrasuda zasnovana na ličnom uvjerenju da su homoseksualne osobe manje vrijedne, bolesne, nemoralne i da nijesu dokazane, ostvarene, potpune, kao žene ili muškarci. Personalna homofobija se ogleda kroz strah, mržnju, odbojnost, nelagodu, nesviđanje ili gađanje prema istopolnoj seksualnosti. Izvor ovih predrasuda je neznanje i nedovoljna informisanost. Kao i u slučaju seksizma, fašizma, rasizma, građani_ke se uče da budu homofobni_e. LGBT ljudska prava još uvijek nijesu prisutna u našim školama. Dok se to ne promijeni homofobija će biti visoko izražena. U Crnoj Gori je aktivno civilno društvo koje, uz većinu medija, korektno prenosi i promovira istinu o homoseksualnosti i LGBT zajednici. Takođe značajan se napredak desio na polju rada pravosudnih institucija. Sistemske institucije, primjer Policije i zdrastvenih ustanova, u oblasti zdravlja, imaju senzibilisan i inkluzivan pristup prema LGBT zajednici, što se potvrđuje imenovanjem LGBT kontakt službenika_ca i sankcionisanjem javnih službenika_ca koje diskriminišu LGBT osobe.

Interpersonalna homofobija je u stvari individualno ponašanje zasnovano na personalnoj homofobiji. Ona se izražava smišljanjem različitih podrugljivih imena, pričanjem viceva, verbalnim i fizičkim zlostavljanjem, ponižavanjem, i diskriminacijom. U ekstremnim slučajevima, ova homofobija/transfobija, dovodi do nasilja i zločina prema LGBT osobama. Brojne LGBT osobe u Crnoj Gori nose iskustvo diskriminacije i nasilja zato što su seksualno različite.

Institucionalna homofobija podrazumijevaju pristupe kojima razne sistemske institucije, poslodavci, kulturne ustanove, vjerske organizacije, političke partije i drugi diskriminišu građane_ke po osnovu njihove seksualne orijentacije. Često je koriste oni koji hoće da skrenu pažnju s drugih propusta i društvenih i ekonomskih problema pa homoseksualnost predstavljaju kao gorući problem aktuelnog trenutka. Prije LGBT osoba na njihovom dnevnom redu bile su druge manjine, posebno Albanci, Bošnjaci, Muslimani i Romi, ali i brojne druge društvene grupe. Posljedice institucionalne homofobije, i poruke koje ona šalje, su intenzivne i dugoročne. Primjer institucionalne homofobije jeste i slučaj uklanjanja LGBT tematike (odnosilo se na prihvatanje LGBT djece od strane roditelja i na problem

homofobije kod maloljetnika) sa zvanične facebook stranice “Djeco pišite Ombudsmanu” da “to” ne bi “čitali roditelji”. Primjer promovisanja institucionalne homofobije jeste i TV istup lidera vodećeg opozionog bloka koji novinaru, koji ga je pitao u vezi LGBT tematike, odgovora s pitanjem “Pretpostavljam da i vi, kao i ja, volite žene” što znači i automatsku promociju društveno prihvatljive seksualnosti i koncepta života.

Društvena homobija se odnosi na društvene norme, standarde i pristupe koji favorizuju heteroseksualnost i heteroseksualni brak. Društvena homofobija prisutna je u medijima, marketingu, nastupu političkih partija, u udžbenicima. Njome se promoviše heteroseksizam koji, u svakoj varijanti manifestacije, pretpostavlja da je svako heteroseksualan. U uvodu vladine Strategije za unapređenje kvaliteta života LGBT osoba u Crnoj Gori, koji potpisuju dr Jovan Kojičić i mr Aleksandar Saša Zeković, stoji, između ostalog, da je “položaj LGBT osoba u Crnoj Gori pod uticajem dominantne društvene percepcije da njihovo postojanje predstavlja kršenje morala i vrijednosti o poželjnom načinu života. Dodaje se da su pojedinci_ke zbog svoje stvarne ili pretpostavljene seksualne orijentacije ili rodnog identiteta izloženi_e različitim oblicima isključenja, nasilja i diskriminacije kako u okviru njihovih porodica tako i u društvu u cjelini.

Internalizovana homofobija predstavlja strah od sopstvene seksualnosti odnosno mržnju prema sebi zbog sopstvene seksualne različitosti. Internalizovanu homofobiju uzrokuju snažna društvena, institucionalna i interpersonalna homofobija. Manifestuje se kroz poricanje sopstvenog identiteta, sopstvene seksualne orijentacije, kroz stid, sramotu, nižu vrijednost u odnosu na druge, česte depresije (bitno utiče na zdravlje). Radi se o prihvatanju negativnog viđenja većine o homoseksualnosti.

Maloljetnička homofobija

U Crnoj Gori je evidentno povećanje maloljetničkog homofobičnog nasilja. Sve su učestaliji primjeri da maloljetne osobe, uglavnom djeca i mladi, iz osnovnih i srednjih škola, budu akteri incidenata motivisanih mržnjom prema LGBT zajednici.

Prema evidenciji Pravnog programa organizacije “LGBT Forum Progres” u ovoj godini prekršajno je, od strane zvaničnih državnih organa, zbog nasilja i mržnje prema LGBT zajednici, procesuirano preko 40 maloljetnih osoba. Jedna maloljetna osoba se samopovrijedila pripremajući improvizovanu eksplozivnu napravu namijenjenu za učesnike_ce druge crnogorske Povorke ponosa u Podgorici. Maloljetnici su napali i jedinog srednjoškolca koji je bio učesnik podgoričke Povorke ponosa.

Mladi, posebno maloljetnici, prednjače s prijetećim i pogrđnim porukama i radnjama usmjerenim protiv ravnopravnosti, tolerancije i poštovanja ljudskih prava LGBT osoba. Činjenica da se radi o maloljetnim osobama govori koliko je neprihvatanje LGBT zajednice izražen i društveno ozbiljan problem.

Od prve crnogorske Povorke ponosa u Budvi civilno društvo zagovara važnost uključivanja šire zajednice u prevazilaženju homofobije kod srednjoškolske i mlade omladine.

Homofobija u porodicama

LGBT osobe u Crnoj Gori žive u stalnom strahu da će zbog svoje seksualne orijentacije i rodnog identiteta, biti odbačene od porodice a zatim suočene sa bezbjednosnim i egzistencijalnim problemima i rizicima.

Od ključne je važnosti da LGBT osobe podršku, razumijevanje i zaštitu imaju u porodici, od svojih roditelja. Civilno društvo, policija i pravosuđe igraju značajnu ulogu u promovisanju tolerancije, prevencije i sankcionisanja nasilja nad LGBT osobama. Ipak podrška i zaštita roditelja za svaku LGBT osobu, posebno za djecu i mlade, je primarna.

Privlačnost prema istom polu kod mladih LGBT osoba nije stvar njihovog izbora ili stila života već osjećaj da je to prirodno stanje i sastavni dio ličnosti. To se ne može promijeniti. Niti je dobro da ih neko prisiljava na promjenu takve vrste. Sve što traže jeste da okruženje, prije svega porodica, poštuje njihove osjećaje i prihvati kompletnu ličnost.

Zato je važno da roditelji LGBT osoba u Crnoj Gori preuzmu potpunu roditeljsku odgovornost. Prije svega roditelji mogu zaustaviti patnju i stradanje svoje djece koja su drugačijeg identiteta od onog što možda oni žele. LGBT djeca i mladi, zbog činjenice što su dominantno neprihvaćene seksualne orijentacije, žive u užasnom strahu i suočavaju se s nasiljem, etiketiranjem, osuđivanjem, ponižavanjem, ismijavanjem okoline. LGBT djeca i mladi strahuju da će izgubiti roditeljsku ljubav, podršku i zaštitu. Ona su prisiljena, zapostavljajući sebe, da svoju porodicu, po svaku cijenu, učine srećnim i ispunjenim. Čine sve što mogu da svoje roditelje i reputaciju porodice ne ugroze istinom o sebi. Osjećaju stid i ne žele nanijeti bol i sramotu bilo kome, posebno roditeljima i porodici. Pokušavaju da se uklope u nametnute obrasce ponašanja. Vrijeme je da se to zaustavi. Roditeljima napokon mora postati bitna budućnost i sreća djeteta a ne stavovi i strah od osuda okoline. Nije ničega vrijedno žrtvovanje odnosa sa svojim djetetom. Taj gubitak neće nadoknaditi homofobično društvo do kojeg je većini roditelja stalo. To što je baš vaše dijete LGBT osoba ne umanjuje nijedan kvalitet i ljepotu ljudskog bića kojeg ste upravo vi podarili ovom svijetu. To su vaša djeca na koju trebate biti ponosni!

Roditelji moraju odlučnije stati u zaštitu svoje djece. Trebaju podršku i zaštitu u porodici. To je najvažnije. Traže zaštitu, kao i svim drugim prilikama, od agresivne okoline. Podrška boljem i sigurnijem životu svakog djeteta, uključujući i LGBT osobe, biće podržana i od svih državnih institucija i nevladinih organizacija.

Povorke ponosa, (u Crnoj Gori u 2013. godini održane dva Prajda Budva i Podgorica), učine da LGBT zajednica, bude na svim mjestima, izložena pojačanom pritisku i nasilju. To se dešava na ulici ali posebno u porodicama, kada se intenzivira razmišljanje roditelja i ostalih u porodici, o istinskoj seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu nemog od djece, braće ili sestara. Tim povodom nevladina organizacija "LGBT Forum Progres" intenzivirala je napore da se u rješavanje problema homofobije snažnije uključe roditelji, porodice, organizacije roditelja, djece i mladih, nastavničke strukture i obrazovne ustanove.

U nevladinoj organizaciji "LGBT Forum Progres" na trahjnoj je snazi poziv roditeljima LGBT osoba da uspostave međusobni kontakt i saradnju. Posebno može biti interesantna i korisna posjeta psiholoških radionicama i savjetovalištu koje funkcioniše u sklopu ove organizacije.

"LGBT Forum Progres" pomaže roditeljima u prevazilaženju i razumijevanje izazova i teškoća koji se odnose na prihvatanje punog identiteta njihove djece. Suština je da svaki roditelj svoje dijete prihvati sa njegovom seksualnošću, i da ga posmatra, prihvati i podrži kao ličnost. U većini naših porodica nema ni minimalnog razumijevanja prema LGBT osobama. Zato je važan zajednički rad da se prevaziđu sve teškoće, otpori, dramatične situacije kako bi se djeci i mladima konačno pružila puna podrška i zaštita i očuvala svaka porodica. Roditelji LGBT osoba nisu usamljeni. Putem programa "LGBT Forum Progres" mogu da se povežu s drugim roditeljima i da uče i iz njihovog iskustva.

Homofobija šteti svima

Prisutnost homofobije, strah od odbacivanja i manifestacija homofobičnog nasilja i mržnje uzrokuju nevidljivost i diskriminaciju homoseksualnih osoba. To utiče i na njihovo samopouzdanje i kvalitet sveukupnog života. Međutim, homofobija šteti i heteroseksualnim osobama. Sputava ih u razvijanju bliskih odnosa, limitira ih u emocionalnoj bliskosti s osobama istog pola. Bojazan da može biti prepoznata kao lezbejka ili gay osoba ograničava razvoj prijateljstva. Ovi strahovi doprinose razvoju stresa i emocionalne nefleksibilnosti i mogu biti rizični po heteroseksualnu vezu. Takođe, oni mogu biti predmet interesovanja pravosudnih organa, prekršajnog ili krivičnog postupka, što izaziva dodatne stresove, neprijatnosti i teškoće, uključujući i ekonomske probleme, što se sve skupa odražava na ukupan kvalitet života. Homofobija najčešće razara porodice. Kad roditelji saznaju za istinski seksualni identitet svog djeteta najčešće vrše pritisak

na njega da se "promijeni", "da odustane od svoje seksualnosti" ili ga odbace. Homofobija, strah od društvenog stida i srama, prozivke, odbacivanja, strah od nesigurnosti i beskućništva doprinosi produkciji loših odnosa i smanjivanju kvaliteta života svih u porodici. Takvu atmosferu definitivno treba zamijeniti podržavanjem, prihvatanjem i poštovanjem. Ukoliko to nije moguće jedan od načina jeste korišćenje različitih servisa podrške prema LGBT zajednici - psihosocijalno savjetovalište i, bar na neko vrijeme, LGBT Skloništa. Pružanje otpora ravnopravnosti i negiranje univerzalnosti ljudskih prava LGBT osoba održava se na društvenu inkluziju i koheziju, razvoj i napredak društva.

Kako se nositi s homofobijom, i kako je prevazići?

Suština je da se prvo prizna postojanje homofobije kao ozbiljnog društvenog problema. Vlada Crne Gore usvajanjem posebne LGBT politike - Strategije za unapređenje kvaliteta života LGBT osoba u Crnoj Gori - pružila je široki sistemski podsticaj za pravilno razumijevanje homofobije, za njeno prevazilaženje i ukupno popravljavanje društvenog statusa, prava i sloboda LGBT osoba. Usvajanjem nacionalne LGBT politike Vlada Crne Gore LGBT zajednici i svim LGBT osobama poslala je "poruku zajedništva" koja "podrazumijeva predani rad na poboljšanju njihovog položaja i bezbjednosti, zaštite prava i veće vidljivosti". "Poštovanje ljudskih prava i sloboda ne zavisi samo od osnovnog, kvalitetnog zakonskog i institucionalnog okvira već i od uspostavljenog obrazovanja, načina razmišljanja, kulture, minimuma ekonomskog blagostanja i ukupnog dostignuća društva".

Dobijanjem pravilnih informacija moguće je, postepeno i pažljivo, mijenjati i otklanjati homofobične osjećaje. Zato je od ključne važnosti da se borba protiv homofobije, prenese i integriše u školske programe, udžbenike, u školsku kulturu i atmosferu.

Izuzetno je važno da promoteri društvene inkluzije LGBT zajednice postanu nosioci važnih političkih i društvenih funkcija, posebno lideri političkih partija, poslanici Skupštine Crne Gore, članovi Vlade. Među prvima u Crnoj Gori s vidljivim društvenim zastupanjem prava i interesa LGBT zajednice stali Marijana Laković, zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda i Nada Drob-njak, dugogodišnja poslanica u Skupštini Crne Gore.

Takođe je važno da se javnost upozna sa autentičnim iskustvom LGBT osoba, primjerima homofobičnog nasilja, mržnje, diskriminacije, teškoćama u životu i radu. Dobro je osnažiti odgovarajuće servise, savjetovališta, koja će pomoći svima koji se nose sa homofobičnim osjećajima i koji potiskuju homoseksualnost u sebi.

Posledice homofobije

Neke posledice homofobije smo već prepoznali. Ipak najviše zabrinjava nasilje i zločini iz mržnje, motivisani homofobijom. LGBT osobe u Crnoj Gori često su izložene različitim neprijatnostima, uznemiravanju, vrijeđanju, omalovažavanju, drskom ponašanju, presrijetanju na ulici, dobacivanju ali i fizičkim napadima.

Većina u društvu ne zna da LGBT osobe uglavnom vode ograničen društveni život. Moraju da izbjegavaju određene lokale, restorane, kafiće, da izbjegavaju brojne gradske ulice i četvrti. Vremenom se i smanjuje broj osoba, i opseg izlaska, u njihovom okruženju što takođe utiče na kvalitet i koncept života.

Registracija incidenta

“LGBT forum Progres”, po uzoru na iskustva partnerske organizacije “Equal” iz Kanade, štampao je džepnu karticu za incidente za koju je preporučljivo da je LGBT osobe uvijek nose pri sebi. Funkcija kartice, na kojoj se nalaze važni telefoni Policije i LGBT zajednice, jeste da LGBT osoba, ako je žrtva ili svjedok nasilja, zabilježi, što prije je moguće, pojedinosti i detalje incidenta. Preporuka je da upamtite, ukoliko nemate karticu pri sebi, sljedeće podatke (to su ujedno i elementi kartice): datum i vrijeme incidenta, lokacija, marka/boja vozila, registarske tablice, opis osumnjičenog/ih, detalji napada, zapamtite da zabilježite homofobni jezik ili druge dokaze mržnje, ime svjedoka, kontakt informacije svjedoka, ime službenika_ce policij ili broj značke policijskog_e službenika_ce.

Praktične informacije i savjeti

Svako ima pravo na život, školovanje, korišćenje usluga, zaposlenje i rad, da boravi u okruženju oslobođenom od diskriminacije i uznemiravanja bez obzira na rasu, nacionalno porijeklo, jezik, boju kože, religiju, pol, godine, invaliditet, seksualnu orijentaciju ili rodni identitet. Ljudska prava i slobode LGBT osoba garantovana su i zaštićena domaćim i međunarodnim standardima.

- Zločini iz mržnje imaju tendenciju da budu više nasilni u odnosu na ostale zločine i često su počinjeni sa namjerom da zaplaše čitavu zajednicu. Oni pojačavaju osjećanja ranjivosti, viktimizacije i straha za svakoga. Oni su posebno zastrašujući jer mogu da se dešavaju na mjestima gdje se osjećate najsigurnije: kod kuće, u školi, na fakultetu, na poslu, u vjerskim ustanovama. Ako ostanu nekažnjeni, zločini iz mržnje lako mogu voditi do ponavljanja incidenata, zbog čega ćete, usljed neprijavlivanja, ponovo i dodatno biti ugroženi.

- Nasilništvo motivisano mržnjom predstavlja postupke kojima se namjerno povrijeđuju drugi zbog svoje različitosti - konkretno seksualne orijentacije ili rodnog identiteta. Ali često i sama LGBT osoba može biti predmet nasilja i po osnovu svog invaliditeta ili rase. U to spada davanje pogrdnih imena, podsmijavanje, verbalno uznemiravanje, prijetnje, elektronske poruke (tekstovi, e-mejlovi i Facebook poruke,) fizičko nasilje i uništavanje imovine. U zavisnosti od okolnosti nasilništvo može biti i krivično djelo. Svi vidovi nasilništva trebaju biti prijavljeni Policiji, školskim/fakultetskim upravama, menadžmentu firme i LGBT organizacijama.
- Nijedan incident bez obzira da li je riječ o uznemiravanju na radnom mjestu, fakultetu ili školi, odbijanje usluge ili zaštite zbog toga što jesi ne treba ih ignorisati.
- Zapamtite policija nije tu samo da bi intervenisala privođenjem i podnošenjem prijava. Policija itekako može pomoći kod prevencije ponašanja izazvanog mržnjom i spriječiti da početne aktivnosti prerastu u ozbiljnije krivično djelo.
- Strah kod LGBT osoba - Žrtve, posebno LGBT osobe, se najčešće plaše da prijave nasilje i zločin iz mržnje. Plaše se da će se stvari pogoršati ili da će im se nasilnik osvetiti, nastaviti da ih maltretira. LGBT osobe najčešće ne žele da javno govore o tome niti da se deklariraju po osnovu svoje seksualne orijentacije ili rodnog identiteta. Plaše se policije i nemaju mnogo samopouzdanja i lične podrške, ne znaju za rad LGBT organizacija.
- Ako ste žrtva zločina iz mržnje ili nasilništva motivisanog mržnjom ili ste bili svjedok takvog ponašanja, treba da: ostanete pribrani, da sačuvate sav relevantni materijal, zapamtiti sve relevantne informacije i incident odmah prijavite Policiji i/ili LGBT organizaciji.
- Možemo li vjerovati u Policiju - Možemo i trebamo vjerovati Policiji. To je služba koja je prijateljski i podržavajuće nastrojena prema LGBT zajednici. Policijski_e službenici_e su profesionalne osobe, osposobljene za rad sa LGBT zajednicom i za profesionalnu primjenu svojih ovlašćenja. Tretiraće vas dostojanstveno i sa poštovanjem.
- Zašto prijaviti homofobično nasilje - Prijavlivanje zločina iz mržnje ili mržnjom motivisanog nasilja važan je korak u zaustavljanju kruga mržnje i sprečavanju da drugi postanu žrtve. Takođe je važno da je policija upoznata sa zločinima iz mržnje i mržnjom motivisanim nasiljem, tako da mogu da odgovore na pravi način i pružajući usluge koje će LGBT zajednicu učiniti bezbjednijom.
- Ako ste u dilemi ili ste zabrinuti oko prijavljivanja incidenta policiji postoji mogućnost da stupite u kontakt sa LGBT organizacijama koje će vam pomoći da pravilnije razumijete svoja prava, postupak i procedure i da što zadovoljniji prođete kroz ukupan proces komunikacije s policijom i drugim pravosudnim organima.

- Budite uvijek svjesni svoje okoline i prostora u kojem se krećete ili nalazite. Napadačeva primarna strategija je da vas iznenadi. Napadnici znaju biti dodatni agresivni u grupi.
- Koristite intuiciju i nikako nemojte ignorirati osjećaj.
- Koristite periferni vid. Obratite pažnju na svoju okolinu, ali djelujte tako kao da vas ne zanima ništa oko vas, posebno ako osjetite da vas gledaju ili se spremaju za verbalni odnosno fizički napad.
- Ne prolazite kroz/pored grupe ljudi. Pređite ulicu da bi ste izbjegli kontakt pogledom.
- Obavezno za jedan od besplatnih brojeva stavite nekog od LGBT aktivista, dežurni službu "LGBT Foruma Progres" ili kontakt neke druge, vama bliže, LGBT organizacije. Na taj način, u slučaju incidenta, čak i ako nemate trenutno na računu, ostvarićete kontakt kako bi vam se što prije pomoglo i kako bi neko nastavio komunikaciju s Policijom.
- Ukoliko sjedite u nekom ugostiteljskom lokalu i primjećujete odnosno predosjećate incident odmah stupite u kontakt s Policijom i zatražite da se pošalje patrola zbog prevencije incidenta. Ukoliko ste u prilici obavijestite i LGBT organizaciju.
- Upamtite, i možete ga isto snimiti u telefonu, besplatni broj policije je 122.
- Osnajte samopouzdanje i ne pokazujte strah. Prava samoodbrana počinje prije nego što se desi fizički kontakt. Govor tijela je važan. Osoba koja je samouvjeren i hoda uspravno, manje je vjerojatno da će postati žrtva.
- Registrujte, zapišite, sve karakteristike osoba od kojih vam prijeti opasnost jer kasnije, zbog stresa, možda nećete moći da se svega sjetite.
- Ukoliko primjećujete da vas neko prati, dobacuje vam, i slično, osim gore već iznijetih savjeta, potrudite se da ne skrećete u sporedne ulice, i u tim situacijama ne koristite muzičke uređaje bilo koje vrste jer bi to moglo da vam skrenu pažnju. Naša iskustva govore da su napadnici uspjeli da priđu žrtvi s leđa i napadnuje dok je ona na primjer čekala prelazak ulice na semaforu sa slušalicama u ušima.
- U zavisnosti od situacije, imajte plan. Ako ste u stanju panike ili straha teško će te stvari sagledati realno i djelovati ispravno. Slijedite svoj osjećaj. Stupite u kontakt s LGBT organizacijom i konsultujete se sa njima na vrijeme.

Foto: Boris Pejović

MENTALNO ZDRAVLJE LGBT OSOBA

HOMOFOBIA I HETEROSEKSIZAM- IZVOR PROBLEMA LGBT OSOBA

Sanja Maroš

Potvrda ljudskog dostojanstva, uz stvaranje osjećaja zaštićenosti i sigurnosti ključni su za život svake osobe. Tu prepoznajemo posebnu ulogu i odgovornost policijskog servisa i programa psiho-socijalne podrške.

Društvene zablude i život u neznanju

U društvu postoji nedovoljna informisanost o ljudskim pravima, diskriminaciji i posljedicama isključenja LGBT zajednice.

Zbog toga je prisutan neograničeni broj predrasuda. Među njima najzastupljenije su: da su to "bolesne" osobe, da ih stoga treba liječiti, da su nesretne i neostvarene ličnosti, da im treba zabraniti sklapanje brakova, da ne mogu biti dobri roditelji, da su promiskuitetni, da su glavni prenosioci polno prenosivih bolesti, HIV AIDSa, hepatitisa B, da je njihova seksualna orijentacija umišljena, da traže posebna/specijalna prava, da trebaju da budu izolovani jer loše utiču na mlade, homoseksualnost je prijetnja ljudskoj budućnosti...

Sva ova uvjerenja su pogrešna. Kada se nešto svede na nivo "vjerovanja" onda je i za očekivati da te konstatacije ne možemo da tretiramo kao realne činjenice. A činjenica je da su LGBT osobe, sa svojom seksualnom orijentacijom i rodnom identitetom, mentalno zdrave osobe sa svim intelektualnim, emocionalnim i duhovnim potencijalima koje karakteriše jedno humano biće. To nisu bolesne osobe. Pošto nisu bolesne osobe onda i ne trebaju liječenje zbog svoje seksualne orijentacije. Ova predrasuda je najrasprostranjenija. Zato ću joj posvetiti dodatnu pažnju.

Neznanje je pokretač straha i distance

Moj profesionalni angažman u okviru nevladine organizacije "LGBT Forum Progres", prve crnogorske transparentne LGBT grupe, podrazumijevao je savjetovanje i procjenu emocionalnog i mentalnog zdravlja funkcionisanja šticećenika/ca. Rad sa LGBT zajednicom nije se po ni čemu razlikovao u odnosu na ostale korisnike/ce psihoterapije i savjetovanja, osim po tome da se LGBT osobe javljaju sa dodatnim problemom koji se zove diskriminacija.

Kada imate klijenta/kinju koji je diskriminisan vi osjećate veliku teškoću u radu s njim/njom. Problem proističe iz činjenice da ih drugi ne prihvataju. I šta god da te osobe (misli se na LGBT), urade to će biti osuđeno, šta god da one postignu to će biti obezvrijeđeno. Ko su zapravo ti drugi? Ti drugi koji obezvrijeđuju, osuđuju, ponižavaju? Ti drugi su nažalost najčešće porodica. Ti drugi su ljudi koji okružuju LGBT osobe, ljudi s kojima su LGBT osobe u kontaktu, s kojima rade, ljudi sa kojima se susrijeću na ulici, komšije, poznanici/ce. Svi oni uzimaju pravo da sude. Zašto?

Jedna od negativnih karakteristika ljudi je potreba da dominiraju. Moć je ono što većina ljudi zanima. Ta potreba paradoksalno proističe iz činjenice da nesvjesno osjećaju slabost. Mi posjedujemo socijalne nagone i u sklopu njih dominira "nagon čopora" koji nas vuče da se pridružimo jer osjećamo da smo sigurniji u masi. Kao jedinka pračovjek nije mogao da opstane i zato se javila potreba za udruživanjem. Vidite i dan danas koliko god da su pojedinci/ke moćni, oni se osjećaju slabim kada su sami. Šta nam je istorija pokazala kada se neko izdvoji od mase, kada ponudi novi okvir egzistiranja? Biva pogubljen, odstanjen. Danas ne postoji spaljivanje na lomači ali postoji stub srama. Na tom stubu srama društvo stavlja sve pripadnike/ce LGBT populacije. Zato se i ne osjećaju sigurnim ukoliko javno priznaju svoju orijentaciju. LGBT osobe to rijetko i čine, jer znaju da će ostati sami a samoću i izolovanost nijedno ljudsko biće ne može da preživi. U psihoterapeutskoj praksi oni se u većoj mjeri žale na depresiju i emocionalne tegobe koje indirektno nastaju kao posljedica socijalne deprivacije.

LGBT osobe su drugačije samo po svojoj seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu. To je samo jedan dio našeg identiteta. Nije cijela naša ličnost. Ličnost čovjeka ne čini samo njegova seksualna orijentacija/rodni identitet.

Između ostalog postoje tri različite seksualne orijentacije koje su prihvaćene i ravnopravne u naučnim i socijalnim okvirima, a to su: homoseksualnost (emotivna, seksualna, duhovna, romantična i druga privlačnost u odnosu na osobu istog pola), heteroseksualnost (emotivna, seksualna, duhovna, romantična i druga privlačnost u odnosu na osobe suprotnog pola) i biseksualnost (emotivna, seksualna, duhovna, romantična i druga privlačnost u odnosu na osobe oba pola).

Vrlo je važno da naglasim da seksualna orijetacija nije pitanja izbora. Nakon brojnih rasprava o porijeklu seksualnosti tokom nekoliko decenija dvadesetog vijeka, naučnici različitih oblasti postigli su konsenzus upravo po tom pitanju. Jedino što LGBT osobama stoji na raspolaganju kao izbor jeste da li će prihvatiti sopstvenu seksualnu orijetaciju ili ne. Ne rijetki su primjeri, da se muče, bore sami sa sobom pokušavajući da odbace tu spoznaju o sebi. Međutim ipak vremenom nauče da to što su drugačiji, ne mora da znači da su manje vrijedni. Za njihovo dalje funkcionisanje je veoma važno da prihvate sebe i svoju orijetaciju kao dio svog selfa.

Dakle, seksualna orijetacija se ne može mijenjati i to je prvo što nas pitaju njihove porodice. Ukoliko se osoba odluči za coming out (izlazak - javno priznanje) a što je veoma rijetko u našoj sredini, prolazi kroz jako težak period zajedno sa porodicom. Ukoliko ih porodica odbaci, oni budu toliko očajni da često pokušaju samoubistvo. Njihovi roditelji osjećaju očaj, bespomoćnost i moralno propadanje. Potrebno je vrijeme da se adaptiraju na novonastalu situaciju i to je sasvim normalno.

Iako se trudimo da razvijemo tolerantno društvo i kulturu ljudskih prava, i dalje je prisutna velika mržnja i netrpeljivost prema LGBT osobama, tzv. homo/bi/transfobija.

Jedan od osnovnih problema u našem društvu je neznanje. Smatram da je potrebna, rekla bih neophodna, psihoedukacija stanovništva. Polazeći od te ideje, i sa željom da, koliko mogu, posebno profesionalno, doprinesem društvenom prihvatanju LGBT osoba, pisala sam za nezavisni dnevnik "Vijesti" serijal tekstova o LGBTIQ identitetima. Prilozi su izazvali priličnu pažnju javnosti. Na socijalnim mrežama i portalima značajno se diskutovalo tim povodom. Učesnici/ce razgovora bile su LGBTIQ osobe, osobe koje prikrivaju svoj identitet kao i fobična većina. Ozbiljnost intenziteta i rasprostranjenosti mržnje prema LGBT osobama dovoljno je vidljiva na društvenim Internet portalima kao i na nedavno održanoj paradi ponosa u Budvi. Nisu nam potrebna dodatna istraživanja.

Homoseksualnost nije bolest

Američko udruženje psihijatarata od 1974. godine je uklonilo homoseksualnost sa liste mentalnih i emocionalnih poremećaja. Godinu kasnije, 1975., ovu akciju podržalo je i Američko udruženje psihologa. Svjetska zdravstvena organizacija 17. maja 1990 godine uradila isto.

Ova promjena je uslijedila na osnovu dugogodišnjih empirijskih istraživanja iz oblasti psihijatrije, psihologije, antropologije, biologije i drugih naučnih disciplina. Ipak, **biohemijska genetska istraživanja** su dominantna u analizi problema

homoseksualnosti. Homoseksualnost je „varijetet ljudske prirode” a ne bolest. Dakle većina LGBT osoba se rađa sa ovom karakteristikom. Nažalost, vrlo mali broj ljudi ima ovu infomaciju.

Značaj promovisanja istine

Mediji bi mogli da se više bave ovom temom u vidu forsiranja edukativnih sadržaja da bi crnogorsko stanovništvo moglo da se informiše. To je najbolji način da se spriječi širenje homofobije.

Rad organizacija civilnog društva takođe je važan za podizanje svijesti i objektivno informisanje javnosti o činjenicama u vezi LGBT tematike. Nevladine organizacije imaju dodatnu moć da utiču na politike partije i kreiranje javnih politika kako bi se dugoročno popravila i postigla puna tolerancija prema svim različitim stima u Crnoj Gori.

Kroz promovisanje istine i dosljednu primjenu zakona prepoznaje se i vodeća uloga policije, i drugih pravosudnih organa, u obezbjeđenju vladavine prava i zaštite sigurnosti svih građana/ki. Više zastupam obrazovane pristupe, prevenciju problema nego represivan pristup koji je, priznajem, sasvim legitiman i nužan kada se radi o krajnjoj odbrani ljudskog dostojanstva i poštovanja ljudskih prava.

Pshološka struka treba i može jako puno da učini u društvima koja se jos nose sa tranzicijom. Treba dati više šanse socijalnoj psihologiji i psihologiji u zajednici. Psiholozi/škinje mogu kroz svoj individualni, stručni, strukovni rad uspostaviti dobre kontakte sa LGBT zajednicom i njenim organizacionim strukturama i individualno/zajednički uspostaviti/razvijati različite programe podrške i prevencije. Psihološka struka treba odigrati, uz ostale aktore, ključnu ulogu u kreiranju novih pristupa ovoj tematici. Psiholozi/škinje moraju biti podrška i onima koji primjenjuju zakone. Tu prije svega mislim na javne službenike/ce koji/e obavljaju ekstremno eksponirane poslove i zadatke i tako doprinose zaštiti osnovnih ljudskih prava i sloboda. Policija je javni servis u čiji se dalji razvoj kapaciteta pažnja treba ulagati i u razvoj moderne i stalno dostupne psihološke podrške. To bi itekako moglo pomoći službenicima/cama policije koje se, pri primjeni ovlašćenja, nose sa društvenim zabudama, stereotipima, vjerskim uvjerenjima i tradicionalističkim nasljeđem. Pitanjem psihološke podrške i prevencije stresa u policijskoj organizaciji bavio se Savjet za građansku kontrolu rada policije. Savjet je preporučio dijalog između Uprave policije Ministarstva unutrašnjih poslova, policijskog sindikata i specijalizovanih nevladinih organizacija. Usvojen je zaključak da je stres, neizbježan uz policijsko zanimanje, i dugotrajna izloženost stresnim situacijama, može stvoriti ozbiljne mentalne probleme. Savjet je dodatno ocijenio da se briga o mentalnom zdravlju službenika/ca policije mora unaprijediti kroz savjetovanje i psihoedukaciju. Pripadnici/e policije se moraju

dodatno osposobiti za adekvatan pristup LGBT zajednici, osloboditi tradicionalizma i ostalih ličnih prepreka u profesionalnom pristupu građanstvu.

Prevenција i sankcionisanje nasilja i mržnje

Većina LGBT osoba se žali na uvrede, omalovažavanja, ucjene i prijetnje. To utiče na njihovo kompletno duševno stanje jer žive u konstantnom strahu. Posebno su nemoćni ukoliko ih odbaci porodica. Zbog toga je neophodno raditi na razvijanju odgovarajućeg socijalnog modela/pristupa koji bi štitiio i osnažio LGBT osobe, njihove porodice a uključio socijalne službe i policiju. Uspostavljeno LGBT Sklonište i program psiho-socijalne podrške u njemu, kao i razvijena savjetovaništa u organizacijama civilnog društva, izuzetno su važni pristupi koje treba učiniti održivim. Crna Gora već postepeno unapređuje kaznene mjere i sankcije prema onima koji, na bilo koji način, vrše nasilje, uznemiravaju i nanose duševnu patnju LGBT osobama.

Dvije sposobnosti nas čine ljudima. To su inteligencija i sposobnost za ljubav. Inteligencija, pored nasljednog faktora, se razvija tako što širimo krug znanja. Od tog kruga znanja zavisi naša percepcija i tumačenje svega što se dešava oko nas. Zahvaljujući ispravnom tumačenju događaja mi smo u stanju da riješimo problem, donosimo odluke, organizujemo i planiramo život jer imamo ispravan test realnosti. Zamislite osobu koja ima vrlo mali krug znanja, njen test realnosti je iskrivljen i takva osoba je sklona vjerovanju u ono što nametnu drugi, bez sumnji i dodatnog provjeravanja činjenica. S druge strane svi se radamo sa sposobnošću da razvijemo bliske emotivne veze i osjetimo ljubav. Iz sposobnosti za ljubav razvija se empatija - sposobnost da emotivno razumijemo druge i na taj način saosjećamo s njima. Iz empatije se razvija savjest i altruizam (potreba da pomognemo drugima). Homofobi/kinje često imaju nedovoljno razvijenu empatiju (a time i savjest), stoga postaju nehumani i agresivni. Ne osjećaju krivicu. Ono što osjećaju je strah od kazne. Zato su strožije kaznene mjere jedini način da se povećana agresivnost drži pod kontrolom.

Briga o mentalnom zdravlju

Vidjeli smo da i biološke i psihoanalitičke teorije dokazuju da homoseksualnost nije niti medicinski niti psihijatrijsko/psihološki poremećaj i već dio normalnog spektra seksualnosti kod čovjeka. Danas, psihijatrijske i psihološke organizacije podržavaju prava LGBT osoba na ravnopravnost ali naglašavaju da usljed diskriminacije mogu češće da pate od različitih psiholoških problema.

Svi mi imamo unutrašnje skriveno seksualno biće koje je jedinstveno i posebno. Libido energija je moćna životna sila i ukoliko je sputavamo narušavamo mentalno i fizičko zdravlje. Psihijatrija i klinička psihologija su složne u stavu da neuro-

tični poremećaji, od kojih pati veliki broj ljudi, nastaje usljed sputavanja prirodne/urođene seksualnosti. A prirodno i normalno je sve u čemu dvoje ljudi svojevrijedno uživaju.

Zato je važno da se LGBT zajednici pomogne kroz odgovarajuće servise ali i u svakom trenutku obezbijedi puna zaštita policije kada su predmet vrijeđanja, omalovažavanja, napada, zločina iz mržnje, ucjena...

Briga o mentalnom zdravlju LGBT osoba mora biti odgovarajuće postavljena. Dosta je različitih podgrupa unutar nje.

Mlade LGBT osobe izložene su vršnjačkom nasilju, ali i diskriminaciji i zlostavljanju u školi i porodici. U tome učestvuju, vrlo često, vršnjaci, roditelji ali i školsko nastavno osoblje. U Podgorici je, krajem septembra 2013. godine, održan protest koji je pokazao cijelom društvu kolika mržnja kod mladih u srednjim školama postoji prema LGBT zajednici. Reagovale su samo nevladine organizacije.

Trans zajednica zahtijeva posebnu brigu i pažnju. Trans osobe se, često, susrijeću sa ekstremnim problemima, od siromaštva do potpune socijalne izolacije.

Takođe, starija generacija LGBT osoba traži odgovarajući pristup. Starije LGBT osobe suočavaju se sa povećanim fizičkim invaliditetom, depresijom i usamljenošću. Oni nemaju podršku i sigurnost koju imaju hetero osobe iste starosne dobi. Uglavnom nisu u braku ili vezi, nemaju djece, nemaju finansijsku podršku partnera/supružnika, nemaju pomoć od bilo koga, i trpe dodatnu socijalnu izolaciju, čak i unutar same zajednice.

LGBT organizacije, ali i druge društvene strukture, trebaju razviti programe podrške i društvene događaje i za ovaj dio stanovništva.

Nvladine organizacije, poput LGBT Forum Progres, razvijaju različite servise podrške. Važno je da su ti programi održivi i stalno dostupni LGBT zajednici. Uz psihološko stručno savjetovanište važno je i organizovanje tzv. laičke pomoći osoba sa sličnim iskustvom. Psihološka struka i LGBT grupe dodatno mogu saradivati na razvijanju nedostajuće domaće, nacionalne, stručne literature koja se odnosi na psihoterapeutski rad s LGBT klijentima/kinjama kao i sa njihovim roditeljima i okruženjem.

Policija treba biti informisana o programima podrške LGBT zajednici kako bi ih mogli preporučiti žrtvama i njihovim porodicama.

Svi možemo da damo svoj doprinos u stvaranju društva jednakih prava za sve, tako što ćemo da liberalizujemo i unaprijedimo naša shvatanja. To je jedini način da budemo u skladu sa potrebama svijeta koji se mijenja.

Kontakt Savjetovaništa: podrska@lgbtprogres.me

Foto: Boris Pejović

IZGRADNJA LGBT ZAJEDNICE U CRNOJ GORI

LGBT ZAJEDNICA IZAŠLA IZ ORMARA

Stevan Milivojević

LGBT zajednica teži priznavanju, dostojanstvu i ravnopravnosti s ostalima u društvu. LGBT zajednica ima potrebe i očekivanja kao i bilo koja druga manjinska grupa. U Crnoj Gori je uspostavljen pluralizam u LGBT organizovanju i uspostavljen je istinski LGBT pokret. Upostavljena je kvalitetna komunikacija i saradnja s Vladom. Promjene su postale stvarnost. Crnogorska LGBT zajednica svojom posvećenošću, radom i stručnošću pokazala je da je postigla, za kratko vrijeme, ono za što su zajednice u regionu trebale godine. Za kratko vrijeme održana su dva uspješna Prajda i primjenjuje se jedna od kvalitetnijih LGBT politika u Evropi.

LGBT zajednica, poput drugih manjinskih grupa u bilo kojoj demokratskoj zemlji, teži ravnopravnosti s ostatkom stanovništva. Većina građana_ki, tokom svog rada i života, ne suoči se ni sa približnim rizicima, opstrukcijama i diskriminacijom koji doživje manjinske, marginalizovane, grupe, poput LGBT osoba.

Od 2010. godine u Crnoj Gori se intenzivno razvija Pokret za zaštitu ljudskih prava i sloboda LGBT osoba. Kroz osnivanje "LGBT Foruma Progres", LGBT zajednica je dobila svoje prve organizacione oblike i od tada se postepeno razvija i njena vidljivost. Pokret se postepeno širi, raste, mnoge neformalne grupe dobijaju formalniji izraz. Uz "LGBT Forum Progres", koja je prva LGBT grupa u zemlji, na sceni danas ponosno i vrijedno rade "Crnogorska LGBTIQ Asocijacija Kvir Montenegro", "LGBT Socijalni centar" a organizovana je i LGBT dijaspora.

Krenimo od terminologije ...

Počnimo od osnova. LGBT predstavlja akronim seksualnih i rodnih identiteta. „L“ predstavlja lezbejski dio LGBT zajednice, to jest, žene koje emotivno i seksualno privlače žene. „G“ predstavlja gej populaciju, to jest muškarce koje emotivno i seksualno privlače muškarci. „B“ označava biseksualne osobe, to jest, muškarce ili žene koje emotivno i seksualno privlače i muškarci i žene. Konačno, „T“ u LGBT akronimu predstavlja rodnu raznolikost, transrodne osobe, rodno raznolike osobe, koje se ne osjećaju u skladu sa polom koji su dobili rođenjem, te se u skladu sa tim, tokom života opcionalno opredjeljuju za prilagođavanje svog pola dobijenom na rođenju željenom rodu.

Džogdžakarta principi, koji su postali sastavni dio nacionalne LGBT politike u Crnoj Gori, sadrže, između ostalog, i definicije seksualne orijentacije i rodnog identiteta:

Seksualna orijentacija se odnosi na sposobnost svake osobe da osjeća emocionalnu, fizičku ili seksualnu privlačnost, u intimnim ili seksualnim odnosima, sa osobama različitog i/ili istog pola i/ili roda.

Rodni identitet se odnosi na sopstvenu polnu samospoznaju, koja može i ne mora da korespondira s polom koji je osobi pripisan rođenjem. Rodni identitet se odnosi na sopstveni osjećaj tijela (koje se može korigovati i mijenjati medicinskim ili hirurškim putem) i ispoljavanje pola koji osoba osjeća ličnim, uključujući odjećom, govorom ili ponašanjem.

Heteronormativa je pojava koju susrijećemo u većini društava, a koja se zasniva na pretpostavci da je svaki čovjek heteroseksualne orijentacije i onog rodnog identiteta koji je dobio_la rođenjem. Ovakvo razmišljanje i pretpostavljanje samo dodatno otežava život LGBT osoba, koji su najčešće, u homofobičnim društvima, prinuđeni na vođenje dvojnog/dvostrukog života i identiteta, jednog istinskog i pravog i drugog sasvim lažnog koji je primaran u odnosi na prvi. Tako postupaju iz straha i zbog lične odluke kako bi udovoljili opšteprihvaćenim normama i kako ne bi bili odbačeni, i diskriminirani.

Ne kažem slučajno „nametnutih društvenih normi“, jer je činjenica da većina normi, koje poštujemo, primjenjujemo i ponašamo se u skladu sa njima, predstavljaju davno postavljeno i kreirano naslijeđe koje mi, danas, bez preispitivanja i razmišljanja poštujemo, prihvatamo i pratimo. Međutim, htjeli mi to i ne, društva sazrijevaju, istina, neka sporije neka, neka brže, ali se u svakom javlja potreba za stvaranjem novih normi, uz preispitivanje, pa i odbacivanje, ali i opstanak postojećih. Suština je se svi članovi_ice društva, u svoj svojoj različitosti, osjećaju slobodno, ravnopravno i dobiju šansu za napredkom.

LGBT osobe u Crnoj Gori još uvijek nisu društveno prihvaćene. Njihova bezbjednost i dostojanstvo svakodnevno su ugroženi. To potvrđuje mnoštvo napada, prijetnji, omalovažavanja te primjeri diskriminacije ove populacije. To potvrđuje svakodnevna mržnja, ironija, pogledi i postupci neodobravanja, uvrede, fizički napadi. To potvrđuje današnji kvalitet društvenog života LGBT osoba. Većina heteroseksualnih osoba ne želi razumjeti niti razmisliti o slobodi i svakodnevnom životu jedne LGBT osobe. Možda je i teško pojmiti, ali je najbolji način za to jednostavna vježba zamišljanja zamjene uloga. Zamislite samo, da je norma, postavljena od davnina, da je homoseksualnost „normalna“ a heteroseksualnost društveno marginalizovana i omražena pojava.

Zamislite da vam je zabranjeno, u nekim državama čak i zakonom, da javno pokazujete svoju heteroseksualnost, da cijeli život svoje partnere predstavljate kao prijatelje, cimere_ke, da krijete da ste u braku, u dužoj vezi, da imate porodicu, da se svakodnevno suočavate sa nasiljem, prijetnjama samo zato što ste heteroseksualni. Zamislite da poslodavci neće da vas zaposle samo zato što volite osobu suprotnog pola, kao da taj aspekt važeg života utiče na vaše poslovne sposobnosti i obaveze. Zamislite da ne možete da posjetite svoju voljenu osobu u bolnici, jer zakon ne dozvoljava i ne priznaje istopolne zajednice. Čitav život vas „vode“ i na vas računaju kao na samca_kinju iako ste, tajno, itekako bili voljeni i voljeli ste. Ovo je samo fragment onoga što je u stvarnom životu LGBT osobama nedostupno ili u najmanju ruku otežano. To je upravo i razlog zašto LGBT osobe ostaju u tišini, zašto vode dvojne živote i zbog čega se istinski plaše vidljivosti. Zapravo vidljivost LGBT osoba teško i da šansu.

Homofobija i transfobija se razvijaju isključivo kao posljedica neznanja, nesigurnosti i straha. Strah od nepoznatog, posebno strah od samoprepoznavanja, često može da vodi do ekstremnih situacija mržnje. Pored očigledne, postoji suštinska razlika između homofobije i homoseksualnosti. Osobe homoseksualne orijentacije se rađaju kao takve, i da ovakve osobe žele da se promjene radi olakšavanja sopstvenog života, i naprasno postanu heteroseksualne, one to ne mogu. Ukoliko se hoće zdrav i kvalitetan život, osoba neminovno mora proći kroz fazu samoprihvatanja, iz koje se kasnije razvija ponos. Ponos na svoj identitet. Ponos koji pripada svakom čovjeku, bez obzira ko je. Homofobija sa druge strane nije društvena pojava sa kojom se rađamo, homofobija se uči i stiče. Homofobija je i zabluda. Protiv homofobije možemo se boriti. protiv homoseksualnosti ne. Može je, neko ko želi, prikrivati, potiskivati ali će se, takav pristup, neminovno, odraziti na kvalitet i sadržaj života. Niko se ne rađa kao homofob, a to je ključna premisa iz koje LGBT aktivističke grupe i pojedinci_ke, kao i heteroseksualni saveznici_e, solidarni sa LGBT zajednicom, crpe snagu i nadu da se život LGBT osoba može promijeniti i poboljšati.

Protivnici ravnopravnosti ističu da je LGBT pokret i homoseksualnost fenomen i pojava „uvezena“, „usvojena“ sa Zapada. Tu argumentaciju koriste i oni, koji

populistički, žele nauditi, usporiti proces pristupanja zemlje u Evropsku uniju i NATO. Ističu da je koncept seksualne orijentacije i rodnog identiteta “nametnut” crnogorskom, stoprocentno heteroseksualnom stanovništvu. Sa logičke i naučne tačke gledišta, ovakva premisa nema smisla, činjenicom da je naučno ustanovljeno da svako društvo, bez obzira na veličinu populacije, nasleđe i tradiciju, broji nekoliko procenata pripadnika_ca LGBT populacije.

Važnost LGBT udruživanja

LGBT osobe u Crnoj Gori predstavljaju društvenu manjinu. Kao i kod svake druge manjine, bila ona etnička, religijska, jezička, politička, javlja se potreba za udruživanjem i zajedničkim djelovanjem. Organizovana forma daje mogućnost legitimnog nastupa kako bi se kvalitet života te zajednice poboljšao i kako bi se otklonili, rijepili ili bar ublažili problemi i diskriminacija sa kojom se određena manjinska grupa suočava i nosi.

Kada razmatramo istoriju LGBT pokreta na globalnom nivou, za početak savremenog LGBT pokreta često se uzimaju događaji koji su se dogodili 28. juna 1969. godine. O tome će više, u svom radu, govoriti kolega Ivan Tomović. Pokret se postepeno širio, i tokom nekoliko decenija, napredovao je do snage koja je, globalno, u stanju, proizvoditi ozbiljne društvene promjene i svakim danom unapređivati društveno prihvatanje LGBT osoba. LGBT pokret je u brojnim zemljama LGBT osobe već učinio ravnopravnim s ostatkom stanovništva.

LGBT pokret u Crnoj Gori

Uspostavljanje LGBT pokreta u Crnoj Gori počelo je relativno kasno u poređenju s ostalim zemljama regiona i svijeta. Tradicionalistička Crna Gora se dugo “hvalila” da u njoj nema te “bolesti” (čitaj homoseksualnosti).

Prvi ozbiljniji korak učinjen je organizovanjem međunarodne konferencije “Pravda na Balkanu: jednakost za seksualne manjine” i studijskom, praktičnom posjetom grupe policajaca iz Crne Gore LGBT pokretima i policijskim službama u Sjedinjenim Američkim Državama i Kanadi. Inicijator i pokretač ovih aktivnosti bio je dr Jovan Kojičić, stručnjak za pitanja ljudskih prava.

Ubrzo nakon toga došlo je i do osnivanja prve transparentne autentične LGBT nevladine organizacije - “LGBT Forum Progres”.

Ključni doprinos razvoju ljudskih prava i LGBT pokreta u cjelini pružen je javnim deklarisanjem prve crnogorske LGBT osobe. **Zdravko Cimbalević**, (Nikšić, 1983), je prvi javno deklarisan homoseksualac, Njegovim postupkom, i djelovanjem,

gotovo tri godine na poziciji političkog i društvenog predstavnika LGBT zajednice, proces se ubrzao i sadržajno intenzivirao. Na način da je Crna Gora vrlo brzo sustigla brojne druge zemlje kada je riječ o vidljivosti, dometima i efektima rada LGBT pokreta. Od ignorisanja i potpunog nepriznavanja, “LGBT Forum Progres”, i Cimbalević, predvođeni LGBT zajednicu, proizveli su, uz mnoge probleme, opstrukcije i lične rizike, odlične društvene promjene - počinje da se mijenja zakonska infrastruktura i sve se više izlazi u susret interesima i potrebama LGBT zajednice, homofobija među političkom elitom postaje neprihvatljivo ponašanje, prestaje progon, po osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta, političkih i drugih neistomišljenika, izdaju se i prvi školski udžbenici sa LGBT tematikom, pristupa se analizi kompletne nacionalne udžbeničke literature, omogućava se rodna konfirmacija uz značajnu državnu participaciju, imenuje se i prvi policijski starješina za LGBT osobe, dobijaju se i prvi slučajevi na sudu, usvaja se prva nacionalna LGBT politika, dolazi do pluralizma na LGBT sceni, osnivaju se druge LGBT grupe, organizuju, samo u jednoj godini, čak dva Prajda... Cimbalević zaslužuje puno društveno poštovanje a njegov postupak i lična žrtva ravni su herojstvu iz oslobodilačke i kasnije antifašističke crnogorske istorije.

LGBT istorija, LGBT sadašnjost, izgradnja LGBT budućnosti

Zadržimo se, kratko, na pojmu sigurnosti. Rezultati brojnih istraživanja, vezanih sa homofobiju, pokazuju da više od 60 % građanstva Crne Gore smatra da je homoseksualnost bolest i da su LGBT osobe najnepoželjnije u okruženju. Taj podatak sam po sebi govori o teškoći života LGBT osoba. Lako se mogu naslutiti problemi sa kojima se ova zajednica suočava na dnevnoj osnovi.

Nakon tri godine rada “LGBT Foruma Progres”, možemo sa punim integritetom tvrditi da je mnogo toga već postignuto. Posebno bih želio naglasiti iscrpan rad sa policijom koji je rezultirao činjenicom da sada imamo partnerski odnos i da zajedničkim naporima polako ali sigurno rešavamo prvi i osnovni problem LGBT zajednice u Crnoj Gori - to je zaštita, i problem koji proističe iz nedostatka zaštite. Rezultati saradnje i partnerskog odnosa sa policijom najbolje potvrđuju dva organizovana Prajda - prva Povorka ponosa, održana u Budvi 24. jula 2013. godine i druga Povorka ponosa, održana u Podgorici, 20. oktobra 2013. godine, pod punom zaštitom policije i bez povrijeđenih učesnika_ca povorki.

Veliki napredak je postignut i na polju saradnje sa Vladom. Stvorena je, u nekoliko godina, snažna politička podrška da se podrži opstanak i razvoj ljudskih prava LGBT zajednice. To potvrđuje usvajanje prve Vladine Strategije za unaprijeđenje kvaliteta života LGBT osoba u Crnoj Gori (9.maja 2013. godine). Strategija je rezultat procesa koji su snažno zagovarale nevladine organizacije “Juventas”, “Akcija za ljudska prava”, “LGBT Forum Progres”, “Centar za građansko obrazovanje” i istraživač kršenja ljudskih prava u Crnoj Gori Aleksandar Saša Zeković.

“LGBT Forum Progres”, na svim nivoima, aktivno je sudjelovao, u kreiranje prve nacionalne LGBT politike. Strategija je dokument od istorijske važnosti. Fokusira se na istinsku jednakost i ravnopravnost LGBT osoba i na dugoročno unapređenje njihovog društvenog prihvatanja.

Strategija sama po sebi predstavlja izuzetno važan dokument koji pored toga što se bavi zaštitom LGBT populacije od homofobije u Crnoj Gori, bavi se i svim drugim aspektima života LGBT osoba kao što su zdravlje, uključenost u sport, socijalni život, zdravlje, LGBT turizam i međunarodna LGBT politika. Ovaj dokument pokazuje odlučnost Vlade Crne Gore da se posveti ravnopravnosti LGBT populacije sa ostatkom stanovništva Crne Gore. Potrebno je naglasiti da svakodnevno radimo na praćenju implementacije ovog dokumenta te da smo aktivno i svakodnevno uključeni u ovaj proces.

Kroz saradnju sa civilnim društvom Uprava policije Ministarstva unutrašnjih poslova potvrdila je strateško opredjeljenje Vlade da se unaprijedi bezbjednost i kvalitet života LGBT osoba u Crnoj Gori. To je jedinstven stav svih LGBT grupa. Zajednički smo registrovali brojne izazove i odlučno se opredijelili da radimo na unaprijeđenju primjene policijskih ovlašćenja prema LGBT zajednici. To praktično i suštinski znači da je pokrenutim programom policijskih obuka, koji zajednički realizuju Uprava policije i “LGBT Forum Progres”, policijska organizacija odlučno otpočela s borbom protiv homofobije u sopstvenim redovima. Kroz uspostavljene programe policijskih obuka prolaze pripadnici ce iz svih sektora i svih centara bezbjednosti Uprave policije MUP. U obuku su uključeni i službenici Granične policije što treba da se odrazi i na primjenu ovlašćenja prema LGBT osobama prema stranim državljanima i sigurnijem konceptu crnogorskog turizma. O unaprijeđenju bezbjednosti LGBT osoba u Crnoj Gori uspostavljen dijalog na veoma visokom nivou - s ministrima unutrašnjih poslova i ljudskih i manjinska prava, direktorom policije i menadžmentom Uprave policije Ministarstva unutrašnjih poslova, kabinetima predsjednika Crne Gore i predsjednika Vlade Crne Gore, menadžmentom Policijske akademije.

Sprovedene obuke policije pomažu da se uoče dodatni nedostaci i izazovi kod policijskih službenika_ca u pogledu prihvatanja LGBT osoba i razumijevanja njihovih prava i sloboda. Homofobija/transfobija i neprihvatanje LGBT osoba su izuzetno snažni u društvu. Uloga policije u promovisanju i zaštiti ljudskih prava i sloboda LGBT osoba je ključna. Zato je potrebno intenzivirati napore i posvećenost kako bi svaki_a policijski_a službenik_ca odgovorno radio_la svoj posao i prevazišao_la lične predrasude i distancu prema LGBT osobama. Edukovana i senzibilisana policija predstavljaju osnov za bezbjednost LGBT osoba, njihova javna okupljanja, slobodan lični i društveni život.

Život same zajednice se značajno poboljšao Servisi, koje pružaju različite organizacije koje se zalažu za ljudska prava LGBT osoba, usmjereni su na zajednicu

koja je sada svjesn(ij)a svojih mogućnosti, i izlaska iz režima tišine koji bio tako karakterističan za LGBT zajednicu u Crnoj Gori, ali i na Balkanu.

Informisanost društva još nije zadovoljavajuća. Ipak, većina građana_ki Crne Gore je čula za akronim LGBT, i svjesna je postojanja rodni i seksualnih različitosti (“Bauk LGBT sloboda kruži Crnom Gorom”). Nacionalna debata o LGBT pravima je svakodnevna, na formalnom i neformalnom nivou.

Transrodna zajednica

“LGBT Forum Progres” od svog osnivanja, decembra 2010., kontinuirano radi na unaprijeđenju prava transrodnih osoba u Crnoj Gori. Tokom dvije godine intenzivnog rada uspješno je sprovedena kampanja za izmjenu Zakona o zdravstvenom osiguranju koji je konačno omogućio rodnu konfirmaciju na teret državnog budžeta s iznosom od 80%. Uspostavljena je i trans zajednica te pokrenuti programi jačanja njene vidljivosti i kapaciteta. Postepeno se razvija saradnja sa trans pokretima u regionu. LGBT Forum Progres u međuvremenu je postao i punopravni član “Transgender Europe” istinske panevropske transrodne asocijacije. Kvalitetna saradnja uspostavljena je i sa crnogorskim zdravstvenim vlastima. Trenutno se zajednički razmišlja i radi na unaprijeđenju pristupačnosti zdravstvenog sistema za sve transrodne osobe.

“LGBT Forum Progres” je u praksi testirao Zakon o ličnom imenu. Riječ je o povoljnim i podsticajnim rješenjima za transrodne osobe, bez obzira da li je završen medicinski tretman prilagođavanja tijela rodu. Možemo zaključiti da administrativno ne postoje bilo kakve barijere u pogledu slobodnog izbora imena. Iskustvo stvarnog života u željenom rodu i izmjena prvog ličnog imena predstavljaju važne faze procesa rodne konfirmacije.

Prema podacima “LGBT Forum Progres” u posljednje tri godine dvoje crnogorskih državljana je uspješno okončalo administrativne procedure u vezi sa određivanjem novog matičnog broja i izdavanjem ličnih dokumenata po izvršenoj promjeni pola. Svi oni jako su zadovoljni odnosom crnogorskih vlasti i ukupnim tretmanom u Ministarstvu unutrašnjih poslova. Ističu da je postupak bio efikasan i krajnje blagovremen uz punu potvrdu ljudskog dostojanstva.

Trans zajednica je inicirala usvajanje izmjena i dopuna Zakona o ličnoj karti. Zatraženo je da se građanima_kama koji to žele omogućiti da ne izraze i ne definišu svoj pol odnosno rodni identitet u obrascu lične karte. Predlog je da ta rubrika bude prazna ili, kao alternativa, da se potpuno briše iz obrasca lične karte ili da se omogućiti izjašnjavanje u željenom polu i rodu, bez obzira na fazu početnog postupka rodne konfirmacije.

Životno partnerstvo

Rješavanje pitanja istopolnog partnerstva na crnogorskoj političkoj, zakonodavnoj i pravnoj sceni prisutno je gotovo tri godine i poklapa se s osnivanjem "LGBT Foruma Progres". Inicijator ukupne tematike je upravo ova nevladina organizacija.

Pred Ustavnim sudom Crne Gore svojevremeno je pokrenut postupak za ocjenu ustavnosti Porodičnog zakona kako bi i istopolnim vanbračnim zajednicama bila omogućena sva prava koja Porodični zakon priznaje heteroseksualnim parovima. Ustavni sud, između ostalog, zaključio je da odredbe Porodičnog zakona ne predstavljaju smetnje da se istopolne zajednice pravno urede donošenjem posebnog propisa.

Vladina Stručna radna grupa za pripremu analize pravnih propisa sa aspekta LGBT prava predložila je donošenje Zakona o pravima partnera u istopolnim zajednicama.

Na predlog nevladine organizacije "LGBT Forum Progres" institucija Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, marta 2012. godine, uputila je inicijativu Skupštini Crne Gore za donošenje Zakona o istopolnoj zajednici. Ta inicijativa je u proceduri.

Konačno, Vlada Crne Gore, nedavnim usvajanjem LGBT Strategije, obavezala se da će biti utvrđen predlog Zakona o registrovanom partnerstvu, koji će istopolnim zajednicama priznati prava u skladu s potvrđenim međunarodnim ugovorima i opšte prihvaćenim pravilima međunarodnog prava. Vlada se obavezala da će raditi na stvaranju društveno pozitivnog ambijenta za prihvatanje LGBT osoba i njihovih (istopolnih) zajednica. Od izuzetne je važnosti da se u tome obezbijedi kvalitetan pristup znanju, u smislu učenja o standardima u ovoj oblasti, te podrška heteroseksualne javnosti i bitnih političkih činilaca.

Nevladina organizacija "Crnogorska LGBTIQ Asocijacije Kvir Montenegro" putem građanske peticije osnažila je ideju usvajanja posebnog zakona o istopolnom partnerstvu.

"LGBT Forum Progres" inicirao je i vodi nacionalni dijalog o registrovanom/životnom partnerstvu. Organizovano je nekoliko debata i sesija tim povodom. Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, u sklopu istog procesa, organizovalo je prezentaciju međunarodnih iskustava što je doprinijelo poboljšanju ukupne informisanosti, posebno stručne javnosti.

Povorke ponosa

Ideju o Povorki ponosa u Crnoj Gori prva je predstavila nevladina organizacija "LGBT Forum Progres" početkom 2011. godine. Ideja je postepeno sazrijevala u LGBT zajednici, društvu, kod donosilaca odluka... Svakako je riječ o procesu... Ranije zakazana Povorka, maj 2011. godine, je odložena usled nedostatka bezbjednosnih garancija i političke podrške. U međuvremenu Crna Gora je napravila evidentan i uzoran napredak u razvijanju odgovarajućih politika. Uz to manifestovana je snažna politička podrška, na najvišem nivou, ne samo za održavanje povorki ponosa nego za ukupan razvoj ljudskih prava LGBT osoba u Crnoj Gori. Potvrda toga su Strategija za unapređenje kvaliteta života LGBT osoba u Crnoj Gori, usvojena od strane Vlade Crne Gore, i dva uspješna Prajda, Budva i Podgorica, organizovana uz snažnu podršku Vlade i policije, od strane nevladinih organizacija "LGBT Forum Progres" i "Crnogorska LGBTIQ Asocijacija Kvir Montenegro".

Do progressa s Progressom

"LGBT Forum Progres" je nevladina organizacija koja okuplja LGBT osobe u Crnoj Gori i zalaže se za poštovanje i zaštitu njihovih ljudskih prava i ravnopravnost u društvu.

Vizija "LGBT Foruma Progres" je: Crna Gora demokratska društvo sa prihvaćenom, vidljivom i zaštićenom LGBT zajednicom.

Misija "LGBT Foruma Progres" je kreiranje sigurnog, inkluzivnog i podsticajnog okruženja za sve LGBT osobe kroz obezbjeđivanje obrazovnih mogućnosti, izgradnju zajednice, javno zastupanje, političku participaciju i povećanje pristupa različitim servisima koji doprinose kvalitetnijem životu i zdravlju.

"LGBT Forum Progres" je prva transparentna LGBT organizacija, sa autentičnim predstavnicima LGBT zajednice koja vidljivo zastupa i predstavlja LGBT populaciju u javnosti.

"LGBT Forum Progres" je ostvario punopravno članstvo u međunarodnim asocijacijama koje zagovaraju prava LGBT osoba.

Za detaljnije informacije posjetiti www.lgbtprogres.me

www.facebook.com/LGBTForumProgres?fref=ts

ZNAČAJ LGBT ORGANIZACIJA ZA LGBT ZAJEDNICU I DRUŠTVO

ČUVARI I PROMOTERI LJUDSKOG DOSTOJANSTVA

mr Ivan Tomović

Grupe koje rade sa građanima/kama koje trpe diskriminaciju zaslužuju punu društvenu pažnju i podršku. Nevladine LGBT organizacije imaju dodatni socijalni i politički značaj u društvima u kojima je izražena homofobija, stigmatizacija zbog seksualne orijentacije ili rodnog identiteta i u kojima su građani/ke spriječeni da uživaju svoja univerzalna ljudska prava. Zbog problema društvenog neprihvatanja LGBT osoba, u homofobičnim i tradicionalističkim društvima, dobra saradnja LGBT zajednice, LGBT organizacija i policije je od presudne važnosti.

Izuzetna je važnost LGBT organizacija za LGBT zajednicu kao i društvo u cjelini. Svako udruženje koje se bavi zaštitom prava i razvojem zajednice, bilo da se radi o manjini ili većini, od vitalnog je značaja za cijelo društvo. Veliki je broj razloga za njihovo postojanje i djelovanje, a oni najznačajniji su: obrazovni, zdravstveni, kulturno-zabavni, zaštitno-promotivni i naravno politički.

Prvi faktor na koji utiču LGBT organizacije jeste obrazovanje, ne samo članova/ica udruženja/zajednice u borbi za punu prihvatljivost i integraciju, nego i cjelokupnog društva kako bi se lakše premostile različitosti i postigla socijalna inkluzija. Kao što je Malkolm X težio stvaranju obrazovnih metoda i procesa za oslobađanje umova afroamerikanca od distorzija i laži nametnutih od strane bijelaca, i to putem formiranja eksperimentalnih instituta, edukativnih centara, škola i centara za pomoć, na isti način se LGBT organizacije bore u suzbijanju homo/bi/transfobije i svih oblika rasizma. Različite su metode za podizanje svijesti i boljeg razumijevanja kod ljudi, ali je podrška državnih institucija ključna kako bi se ljudska LGBT prava integrisala u zvanični školski obrazovni sistem. Veća

Foto: Boris Pejović

uključenost i transparentost LGBT tema, kao i eliminacija tabua po pitanju seksualne orijentacije i rodnog identiteta, je neophodna u obrazovnim programima jer se tako, održivo i dugoročno, preventivno utiče na širenje diskriminacije i otklanjanje/prevazilaženje njenih posljedica. Na tome, u svim društvima, posebno insistiraju LGBT grupe. Druga, dodatna, metoda je formiranje ad hoc instituta i obrazovnih centara koji bi, uz podršku vlade i donatora, imali različite aktivnosti (organizacija radionica, seminara, konferencija, festivala, istraživanja kao i publikovanje informativnih i naučnih publikacija). I po ovom je već prepoznat rad domaćih LGBT organizacija. Centri za prijem i stručnu konsultaciju LGBT osoba koji imaju problem sa prihvatanjem svoje orijentacije ili sa sredinom u kojoj žive su od ključne važnosti. Oni su upravo uspostavljeni od strane nevladinih LGBT organizacija čija je pomoć usmjerena i prema edukaciji roditelja LGBT djece.

Drugi, izuzetno važan, je zdravstveni faktor. Mentalno i fizičko zdravlje osnovni su preduslov za život svake osobe. Osoba koji potiskuje svoju prirodu u smislu identiteta i seksualne orijentacije, sklona je frustracijama. Ona vremenom postaje psihički nestabilna i na taj način izložena opasnosti od daljih pogoršanja i loših uticaja same sredine. Baveći se zaštitom i promocijom prava LGBT osoba, LGBT organizacije se neminovno bave i zdravljem društvene zajednice. Na to treba dodati i direktne akcije u prevenciji različitih oboljenja, u domenu reproduktivnog zdravlja, kao što je podizanje društvene svijesti putem namjenskih kampanja (reklama, kratkometražnih filmova, dokumentaraca, seminara, publikacija), dijeljenja informativnog materijala (letaka), prezervativa i održavanja obaveznih časova u školskoj nastavi.

Kulturno-zabavni faktor je neizostavan s obzirom da živimo u vremenu u kojem mladi ljudi imaju sve više razigrani pristup životu sa potrebom da se zabavljaju tražeci okruženja koja će ih prihvatiti i dati im utisak važnosti i postojanja. Međutim, ostaje da se vidi da li ova iskustva stvaraju prave međuljudske veze i da li doprinose emocionalnom i intelektualnom obogaćivanju njihove ličnosti. Model ekonomskog liberalizma, globalizacija, promjene u tradicionalnom braku i porodici i predstave o seksualnosti, uticaj muzike, televizije, filma i interneta znatno utiču na ujedinjenje mentaliteta mladih. LGBT organizacije ne treba da izlaze iz ovog već formiranog okvira zabave i kulture, već da svoj doprinos daju kroz organizovanje kulturnih manifestacija (izložbe, TV emisije i debata, filmski i muzički festivali, kulturno-umjetničke promocije, konferencije i susreti sa studentskom/akademsom zajednicom) i kroz organizovanje odgovarajućeg socijalnog i zabavnog života LGBT zajednice. Izuzetno je važno, što pripadnici/ce seksualnih manjina često i očekuju od svojih organizacija, otvaranje mjesta za druženje, zabavu i socijalizaciju kao što su kulturni centri, kafići i diskoteke. Posebno je važno razumijevanje policije da obezbijedi punu sigurnost svih mjesta na kojima se odvija kulturni, zabavni i socijalni život LGBT zajednice.

Konačno, današnja LGBT udruženja ne bi postojala da nije žrtvi aktivista_kinja u ranijem periodu. Naime, simboličan datum početka savremenog LGBT pokreta

je 28. jun 1969. godine, kada su posjetioci jednog gej bara u Njujorku, Stonewall Inn, smještenog u kvartu Greenwich Village, poslije velikog broja pokušaja policije da ih rastjeraju, uspjeli da se odupru i uđu u istoriju kao pripadnici Stonewall Revolucije. To je označilo i kraj protivničkog raposloženja policije i vlade Sjedinjenih Američkih Država prema LGBT osobama i početak istinske borbe za potvrdu ljudskog dostojanstva i osnovnih ljudskih prava. Simbol Stownwall pobune je Sylvia Rivera, transrodna osoba, koja se prva pobunila bacivši flašu na policiju, koja je poslije toga danima pokušavala da pohapsi demonstrante_kinje. Premda su ranije neki aktivisti_kinje, poput onih iz Mattachine society-a, negirali da je pobuna imala pozitivan ishod za LGBT populaciju, ona je ipak duboko i snažno usmjerila istoriju LGBT pokreta. Odmah potom je započela nova faza kroz formiranje udruženja koja su putem manifesta i na vrlo neposredan način upućivala zahtjeve lokalnim i državnim vlastima. Simbol nove faze homoseksualnog oslobodilačkog pokreta postala je gej parada (Gay Pride parade) koja se održavala u različitim gradovima SAD-a a potom i širom svijeta na dan Stownwall revolucije. Na taj način provokacija je postala instrument za uzdrmanje javnog mnjenja i traženja prava na sreću i normalan život.

Danas, mnoga LGBT udruženja su zadržala ovaj način rada upravo organizovanjem gej parada u konzervativnim i tradicionalnim društvima koja bi prikazala prisutnost LGBT osoba, kao i medijskim kampanjama i reklamama koje bi prvo šokirale javnost a onda postepeno radile na suzbijanju homofobije i prihvatanju različitosti. Tako je i sa Crnom Gorom i već čuvenim TV spotom "I mi smo dio ekipe" koji su inicirali Centar za građansko obrazovanje i LGBT Forum Progres. Ovaj zaštitno-promotivni faktor je i temelj svakog udruženja koji se dopunjuje raznim metodama kroz kulturne, političke, edukativne i zdravstvene aktivnosti. Jedna od dužnosti LGBT udruženja jeste da saraduje sa državnim bezbjednosnim organima i osigura održavanje okupljanja i manifestacija za borbu protiv diskriminacije i ostvarivanja ljudskih prava. Kako bi se pripadnici/ce seksualnih manjina odbranili od homofobnih napada i zločina iz mržnje, neophodan je i stalno dostupan telefon na koji svakog časa žrtve mogu prijaviti eventualne agresije i zatražiti stručnu pomoć. Crnogorske LGBT i druge organizacije već godinama imaju uspostavljene programne pravne i stručne pomoći. Potrebno ih je učiniti održivim. Crnogorska policija je imenovala LGBT kontakt starješinu koji je stalno dostupan LGBT zajednici. To je primjer koji je potrebno razvijati i na lokalnom nivou.

U momentu kada je civilno/građansko društvo dovoljno snažno da može pokrenuti državne insistucije u cilju zaštite i afirmacije prava, društvo i mentalitet počinju da popuštaju i postepeno prihvataju različitosti. Što se tiče pravnog aspekta, politički faktor se ispostavlja kao najvažniji jer omogućava sprovođenje navedenih postupaka u djelo kroz predlaganje i donošenje uredba i zakona. Bez političke volje, nemoguće je konkretno i efikasno zaštititi LGBT zajednicu od mržnje i nasilja. Bez adekvatne zakonske pripadnici/ce seksualnih manjina postaju

ranjiviji i ugroženiji. S druge strane, rad tužilaštva na adekvatnom sprovođenju zakona je neizbježno kako bi društvo postalo svjesno krivične odgovornosti u slučaju bilo kakvog oblika diskriminacije, nasilja i zločina iz mržnje. LGBT organizacije pomažu u registrovanju i procesuiranju tih slučajeva i vrše potreban pritisak kako bi se osigurao efikasan i blagovremen pristup policije i tužilaca.

Govoreći o neprijateljskom okruženju za LGBT populaciju na Balkanu, bosansko-hercegovački režiser Dino Mustafić ističe: “Nažalost, u našoj zemlji niti jedna politička stranka sem Naše stranke i LDS-a nije javno stala u obranu seksualnih prava i slobodu izbora, jer su ostali uplašeni da će biti prozvani ‘pederima’ i da će izgubiti glasače. Problem je što mi nismo još emancipirani. Utjecaj urbane kulture predgrađa, mješavina sela i gradova, estradizacija vjere u javnim manifestacijama, ojačala je duh neokonzervativizma od škola do fakulteta, gdje većina akademskih građana o tome govori kao o perverznoj bolesti, diskriminirajući LGBT populaciju. Tako se osnažuje stav o balkanskoj mačo-seksističkoj kulturi, gdje je svijest militarizirana i zaglavljena u stereotipovima kako treba da izgleda ‘hrabri i patrijarhalni muškarac’, a i gdje je mjesto ženi u društvu i u kući, uglavnom uz šporet, treba da se udaje i rađa djecu”.

Slična situacija je i u ostalim zemljama regiona. Ponovno otkazivanje Parade/Povorke ponosa u Beogradu, Srbija, u posljednjem momentu, od strane bezbjednosnih službi, dokazuje da ne postoji dovoljna politička volja ne samo za održavanje konkretne manifestacije/javnog okupljanja već ni za osnovna prava i vizibilitet seksualnih manjina u društvu. U cijelom regionu su LGBT osobe još uvijek u velikoj mjeri diskriminirane, a njihova prava su postala politički talac snaga koje štite tradicionalističku porodicu, protiveći se i konceptu evropskih integracija ali i novoutvrđenim nacionalnim vrijednostima. S druge strane, takođe u ovom dijelu Balkana, održavanje gej parada u Crnoj Gori je ukazalo da postoji snažna politička volja i želja za promjenom, iako je raspoloženje većinskog stanovništva prema LGBT zajednici krajnje negativno. Redovno održavanje Povorki ponosa, koje organizuju LGBT organizacije, doprinose unapređenju tolerancije, smanjivanju tenzija i otpora prema LGBT osobama.

U situacijama u kojima postoji nedostatak političke volje ili protivnički/neprijateljski stav javnog mnjenja, LGBT organizacije igraju ključnu i istorijsku ulogu. LGBT organizacije su tu da usmjere svu snagu na zaštitu seksualnih manjina i popravljaju njihove bezbjednosti i kvaliteta života, vršeći snažan pritisak prema državnim institucijama ali i saradujući s njima, Svakako LGBT organizacije su tu da kroz svoj stručni i aktivistički rad osnaže edukativnu, kulturnu, informativnu, zdravstvenu i promotivnu prizmu. Jedino je kroz dosljedan, principijelan, uporan rad, ali i uz velika požrtvovanja, moguće promijeniti društvenu svijest i omogućiti svim ljudima da žive u skladu sa svojom prirodom bez straha da će biti napadnuti ili odbačeni od zajednice i sredine u kojoj žive.

Foto: Boris Pejović

POLICIJA, LGBT ZAJEDNICA, NVO I MEDIJI

PARTNERSTVO ZA LJUDSKA PRAVA

Biljana Alković

Policija, LGBT zajednica, nevladine organizacije i mediji sastavni su dio partnerstva kroz čiju se komunikaciju i saradnju unapređuje poštovanje ljudskih prava. Interesovanje nevladinih organizacija i medija za primjenu policijskih ovlašćenja prema LGBT osobama ne treba pružati otpore. Naprotiv. To je u interesu izgradnje policije kao otvorenog građanskog javnog servisa koji služi svima, bez obzira na bilo koju različitost. Policija, NVO i mediji su jedni drugima saveznici u odbrani i očuvanju vladavine prava.

Prateći, i aktivno radeći, u oblasti ljudskih prava primjetila sam da policija ne voli medijske prozivke. Ranijih godina to je bilo posebno izraženo pa je i komunikacija menadžmenta policije s javnošću često bila krajnje neprimjerena. Usvajanjem novih zakonskih rešenja, implementacijom standarda Savjeta Evrope i Organizacije za evropsku bezbjednost i saradnju, stabilizacijom procesa pristupanja Crne Gore u Evropsku Uniju i NATO, uz snažan pritisak civilnog društva i konačno uspostavljanjem kontrole nad policijom, prije svega kroz rad Skupštine Crne Gore, Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore i Savjeta za građansku kontrolu rada policije, drastično je poboljšan rad policije i njena komunikacija sa zajednicom kojoj služi i koju štiti.

Namjera moje intervencije u ovom izuzetno važnom priručniku jeste da pomognem kod policijskih službenika_ca i LGBT osoba bolje razumijevanje i značaj medija. Nadam se da ću, kao pripadnica manjinskih zajednica, i sama suočena s višestrukom diskriminacijom, ali i kao novinarka po obrazovanju, uspjeti u tome.

LGBT zajednica jeste široka i raznovrsna manjinska zajednica koja u svoj sastav integriše i osobe koje ne veže samo seksualna orijentacija i rodni identitet. Pri-

padnici_ce LGBT zajednice su osobe različitih vjeroispovijesti i različitog etničkog/nacionalnog i socijalnog porijekla. Pripadnici_ce LGBT zajednice su i osobe s invaliditetom. Pripadnici_ce LGBT zajednice su i građani_ke starije dobi. Znači različite društvene grupe, često dodatno izložene diskriminaciji i marginalizaciji, koje zahtijevaju senzibilisan i adekvatan pristup policije.

Zato je izuzetno važno uspostavljanje kvalitetne i korektne komunikacije, uključujući i terminologiju, prilikom profesionalnog policijskog pristupa prema LGBT osoba. Prilikom primjene policijskih ovlašćenja prema, na primjer, gay osobi iz Ulcinja ona istovremeno može biti i Albanac, katoličke ili muslimanske vjeroispovijesti. Takođe, nastavljamo s primjerima, mlada lezbijka iz Nikšića, muslimanske vjeroispovijesti, može biti istovremeno i osoba s invaliditetom i Romkinja. Trans osoba iz Rožaja, može biti Bošnjak. LGBT osoba iz Podgorice može biti romske ili egipćanske nacionalnosti.

Važno da se policija u svakom trenutku, prema svakom građaninu_ki, korektno, profesionalno ophodi s odgovarajućom, nikom pogrdnom i uvredljivom, terminologijom, i da tu osobu uvaži i po osnovu njenog rodnog identiteta i seksualne orijentacije ali i po osnovu invaliditeta, te njenog vjerskog i etničkog identiteta. Dodatno je važno da se niko ne diskriminiše zbog siromaštva i teških životnih prilika u kojima se nalazi (što je često slučaj s romskom i egipćanskom manjinom).

Crna Gora je društvo sa još uvijek izraženom distancom prema različitostima. Iako smo puno postigli na političkom nivou, u svakodnevnom životu multikulturalni koncept naše države još uvijek nije zaživio u punoj mjeri. Istina je da uglavnom mirno živimo jedni po drugih. Više se, nego ranije, uvažavamo. Ali su kontakti između nas krajnje ograničeni. To potvrđuju istraživanja javnog mnjenja koja govore da pojedine osobe, poput LGBT osoba, Albanaca_ki, Roma_Romkinja, nisu poželjni za komšiluk, za brak, za porodicu, za prijateljstvo, za pretpostavljenog/u na poslu... Znači postoji rezerva prema osobi koju karakteriše neka različitost. To postaje i pogodno tlo za razvoj i manifestovanje različitih stereotipa i predrasuda. Posebno je važno da službenici/ce policije otklone takve pristupe i i pri profesionalnom radu ne budu vođeni pogledima nacionalnih i vjerskih autoriteta, sopstevnim i porodičnim tradicionalističkim nasljeđem, već isključivo Ustavom i zakonom ali i posvećenošću da štite i služe, u profesionalnom smislu, druge ljude, bez obzira ko su. Ta potreba je, valjda, većinu njih i okrenula ka policijskom poslu.

Neadekvatan pristup po ovim osnovama često može biti predmet medijske pažnje. Individualni primjeri nepravednog policijskog postupanja ne smiju se generalizovati. Njihovo medijsko isticanje ne treba posmatrati kao atak na policijsku organizaciju, na integritet službenika/ce policije, već kao ozbiljnu i potrebnu prozivku pojedinačnog neprofesionalizma koji policija mora brzo i odlučno ispitati i sankcionisati.

Znači medijsko izvještavanje o policijskom postupanju prema građanima/kama isključivo je u funkciji unapređenja policije i njenog rada u zajednici kojoj služi ali i zbog prevencije mogućih negativnih pojava i incidenata u budućnosti.

Ne tako davno za policiju je bilo problematično obraćanje zainteresovanih građana/ki nevladinim organizacijama, NVO, za zaštitu ljudskih prava zbog povrede njihovih prava i sloboda. Onda su obično one, NVO, dalje slučajeve predstavljale u medijima. Službenici/ce policije trebaju shvatiti društvenu odgovornost medija i njihov saveznički značaj, gotovo najveći, za odbranu ljudskih prava.

Naravno podrazumijeva se da mediji moraju voditi računa o svom kredibilitetu i pouzdanom istinitom izvještavanju. Mediji se trebaju fokusirati na uzroke i posledice kršenja ljudskih parva, na životne sudbine/događaje, a ne na senzacionalizam ma koje vrste. Posebno kada je riječ o LGBT zajednici mediji su skloni senzacionalizmu i površnosti. Svi mediji LGBT tematiku najčešće i najviše prate u vezi sa Paradom/Povorkom ponosa. To je, uglavnom, pogrešan pristup. Fokus medija treba biti na uzrocima nejednakosti i diskriminacije kako bi se postigla, dogoročno, određena željena promjena. Pojedini mediji nastupaju isključivo tržišno, neki i populistički, neki su bliski centrima vjerske i političke moći, pa se više fokusiraju na svakodnevne senzacije u vezi LGBT ljudskih prava nego na uzroke društvenog odbacivanja LGBT manjine. To će se, širenjem i stabilizacijom demokratije, definitivno promijeniti a izgrađeno građanstvo okrenuće se, neminovno, medijima koji ih kvalitetnije, pouzdanije i šire informišu i s njima što manje manipulišu.

NVO imaju ključnu ulogu u kontaktu sa zajednicom i potrebama/očekivanjima građana_ki. Brojne manjinske zajednice najkvalitetnije su predstavljene i organizovane preko NVO. Nijedna organizaciona forma ne pokazuje takav senzibilitet, mobilnost i pristupačnost kao što imaju nevladine organizacije. NVO su i dobri medijatori/posrednici između javnih servisa/službi i različitih građanskih zajednica. Sve uspjehe koje smo u Crnoj Gori postigli kada je riječ o osobama s invaliditetom, ženama i djeci žrtvama, različitog, nasilja, o LGBT, romskoj ili egipćanskoj zajednici trebamo i moramo pripisati NVO. Kontakt policije s različitim grupama, uključujući i LGBT zajednicu, može biti značajno poboljšan upravo kroz dobru komunikaciju i saradnju sa NVO. Rešenje o LGBT kontakt policajcima_kama upravo je rešenje koje je promovisala NVO "LGBT Forum Progres" i koje u praksi dobro funkcioniše. Crnogorska policija se zbog toga i međunarodno pozitivno pohvaljuje. Znači NVO su vodeći saveznici policije u očuvanju ustavnog poretka, zakonitosti i pravde i u poštovanju ljudskih prava i sloboda svih građana_ki Crne Gore.

I članovi_ce LGBT zajednice često zaziru od medija ali i od NVO. Od medija zbog straha da se sazna za njihovu seksualnu orijentaciju i rodni identitet. Najveći broj LGBT osoba i nije organizovan preko NVO. Najveći broj LGBT osoba dodatno

i ne podržava određene aktivnosti NVO - poput Povorke/Parade ponosa. Razlozi su različiti. Suština je da najveći broj njih nije još uvijek uspio da prihvati sopstveni identitet a da se njega ne stidi. Takođe, tu ima i straha od manipulacija i javnog deklarisanja. Brojne LGBT osobe s kojima sam se aktivistički susretala govorili su mi da će im članstvo u LGBT organizaciji otežati život, razotkriti ih pred roditeljima, na poslu, eksponirati u medijima... Često i druge grupe, koje žele da naude LGBT pokretu u cjelini, promovišu takve priče čime zapravo najviše štete sebi. Takođe, ima i primjera da lidere_ke neLGBT NVO često zloupotrebljavaju položaj LGBT zajednice kako za ličnu promociju tako i za interese... (Neki od njih već su prozvani kao "NVO hijene"). Naravno, na LGBT NVO je da zasluže povjerenje LGBT zajednice, da istinski i dosledno prate njene potrebe/očekivanja, kontinuirano doprinose poboljšanju života svake LGBT osobe. Zato je važno da se sve LGBT osobe što je više moguće uključe u rad različitih LGBT grupa. Poželjan je i politički angažman. U kontekstu Crne Gore samo se Liberalna partija Crne Gore, Demokratska partija socijalista Crne Gore i Pozitivna Crna Gora ne ustručavaju dati podršku LGBT zajednici. Ostali očigledno prate dominantnu većinu i "škrto" čuvaju populizam, "normalnost" i tradicionalizam svog članstva. Primjer NVO "LGBT Forum Progres" potvrđuje koncept dobrog organizovanja i važnost bliskosti sa zajednicom. Upravo kroz povećanje članstva i kroz češće kontakte sa njima, znači veća involviranost, ostvareni su i najveći socijalni uspjesi LGBT zajednice u Crnoj Gori - izmjene zakona, poboljšani pristup policije, zapošljavanje LGBT osoba, rešavanje socijalnih problema LGBT osoba, usvajanje specijalne vladine LGBT politike, promjene u formalnom obrazovanju i zvaničnim udžbenicima, poboljšani i konstruktivniji odnos medija, bolje procesuiranje i zastupanje slučajeva nasilja nad LGBT osobama, unaprijeđen kulturni i zabavni život... Zahvaljujući nastupu nevladinih organizacija poboljšana je zaštita LGBT osoba, koje su žrtve nasilja, ili istom svejdoče, pred sudskim organima. Pojavljivanje pred sudom takođe je predmet straha LGBT osoba. Kako zbog NVO, koje obično zastupaju te slučajeve, tako i zbog medija, koji su, ranije, uglavnom senzacionalistički, izvještavali sa suđenja (i objavljivali imena). To se sada značajno popravilo. Kako dobrim pristupom i raspoloženjem sudske vlasti i sudećih sudija, tako i izgrađenim senzibilitetom medija. To je još jedan socijalni uspjeh "LGBT Forum Progres" u koji sam, kao medijska radnica, ponosno učestvovala.

Stoga interesovanje civilnog društva i medija za primjenu policijskih ovlašćenja i povredu ljudskih prava s tim u vezi je u interesu policije i očuvanja njenog kredibiliteta. Izgrađen senzibilitet za postupanje prema različitim manjinama i društvenim grupama, kvalitetna saradnja s civilnim društvom i dobra komunikacija i otvorenost prema medijima direktno doprinose povećanju povjerenja javnosti u policiju i povećanju pružanja podrške policiji i njenim službenicima_cama pri svakodnevnom obavljanju dužnosti. Kontaktiranje medija od strane neke LGBT osobe ili organizacije u pogledu primjene policijskih ovlašćenja ne treba shvatiti nikako loše. Naprotiv. To je u interesu profesionalizma. Dodatan test i provjera primijenjenog profesionalizma.

PROGRAMI PODRŠKE LGBT ZAJEDNICI

LGBT SKLONIŠTE

Mirsad Fejzić

Za LGBT zajednicu, koja postoji i djeluje u homofobnim društvima, poput crnogorskog, Sklonište je najvažniji socijalni servis. Program pruža podršku i usluge LGBT osobama kojima je porodica uskratila podršku, i boravak u njoj, zbog njihove stvarne, ili percipirane, seksualne orijentacije ili rodnog identiteta. Sklonište je otvoreno za sve LGBT osobe, od 18 godine starosti, koje se suoče s odbacivanjem i nasiljem u porodici, kao i za one koje u servis uputi Uprava policije i socijalne ustanove. Program pruža prvu tranzicionu podršku pri deklarisanju identiteta (autovanju) LGBT osoba, posebno pred njihovim porodicama, s ciljem da ih što prije izvede iz nesigurnosti i položaja žrtve ali i da doprinese jačanju samopouzdanja i smanjivanju nasilja. To znači da program uključuje funkcionisanje pravne pomoći, kako bi se blagovremeno registrovali i procesuirali primjeri nasilja, prijetnji i mržnje, kao i Psiho-socijalno savjetovanje usmjereno na osnaživanje LGBT osoba ali i njihovih porodica. Konačno, program "LGBT Sklonište" direktno doprinosi implementaciji ciljeva i programskih mjera, u vezi sa bezbjednošću i kulturnim promjenama, Strategije za unapređenje kvaliteta života LGBT osoba u Crnoj Gori Vlade Crne Gore. Ovaj servis je tu i da podrži i pomogne profesionalnu primjenu policijskih ovlaštenja.

Pozadina i posledice neprihvatanja LGBT osoba

U Crnoj Gori i dalje se neravnopravno tretiraju različiti seksualni i rodni identiteti. Višedecenijsko tretiranje homoseksualnosti kao bolesti i moralnog pitanja proizvelo je brojne i ozbiljne posledice. Homo(trans)fobija je svakodnevno izražena i snažno prati život svake LGBT osobe.

Većina u društvu odbija da prihvati postojanje ali i ravnopravnost LGBT osoba. To ozbiljno narušava njihovu bezbjednost, razvoj ličnosti, tok i kvalitet života.

Foto: Balaša Rakočević

Ogromna većina LGBT osoba u Crnoj Gori živi u strahu da najbliži, rodbina, kolege, prijatelji i šira javnost ne saznaju za njihov istinski seksualni i rodni identitet.

Posljednjih godina, upravo od osnivanja LGBT Foruma Progres, u društvu i na političkoj agendi, aktuelizovano i intenzivirano je pitanje ljudskih prava LGBT osoba. Istovremeno, povećala se i vidljivost LGBT osoba ali i mržnja i nasilje nad njima.

Mnoge LGBT osobe su prinuđene iz moralnih ali prije svega ekonomskih i egzistencijalnih razloga da trpe različite vrste ponižavanja i nasilja u sopstvenoj porodici samo zbog činjenice što su, uglavnom roditelji, ili starija braća, prepoznali ili saznali za njihovu istinsku seksualnu orijentaciju. To su izuzetno dramatične, osjetljive i teške porodične situacije. Odgovorni za njihov nastanak, zbog navodnog porodičnog ugleda, ne dozvoljavaju da se u rešavanje, i bolje razumijevanje konflikta, uključe stručna lica. Osobe koje trpe nasilje suzdržavaju se da ga prijave plašeći se gorih posledica a prije svega činjenice da mogu postati beskućnici.

Statistika pokazuje da ovaj servis itekako doprinosi smanjivanju posledica problema i da je ključna tranzicijska podrška svima onima koji se nađu u situaciji da je, iz različitih razloga, (raz)otkriven njihovog identitet.

“LGBT Forum Progres” bilježi, u svojoj praksi, da se mnoge LGBT osobe suočavaju, usled takvih situacija, s određenim opasnim i devijantnim ponašanjima. Pored potpunog isključenja iz socijalnog života, sužavanja kontakata i komunikacije, intenzivnog razmišljanja o suicidu tu su i nasilničko ponašanje prema roditeljima i okolini, prostitucija, konzumiranje droga pa i sitniji kriminalni prestupi. Ovome su posebno sklone mlađe osobe.

“LGBT Forum Progres” bilježi u svojoj praksi da su s nasiljem i odbacivanjem posebno izložene LGBT osobe koje su pripadnici etničkih manjina (albanska, bošnjačka ali posebno romska manjina) kao i osobe s invaliditetom koje su dodatno zavisne od svojih bližnjih. Dodatan izazov u radu su i mladi bivši šticićenici_ce Dječijeg doma “Mladost” u Bijeloj koji se uz svoju homoseksualnu orijentaciju suočavaju sa siromaštvom i izostankom podrške.

Izgrađeni senzibilitet policijskih službenika_ca, za LGBT tematiku, na kojem intenzivno radimo posljednje tri godine, pomogao je da se, u brojnim slučajevima, smanji otpor roditelja prema LGBT djeci. Odlučnost policije da procesuiraju određene, ozbiljnije, slučajeve takođe je pomogao bolje razumijevanje problematike od strane roditelja (posebno njihovu svijest da nasilje nije interno pitanje i da ne može proći nekažnjeno) i kasnije povratak i bolje prihvatanje LGBT djece i mladih u svoje porodice.

Šta je zapravo LGBT Sklonište i kako funkcioniše

“LGBT Sklonište” je smješteno u savremeno opremljenom prostoru, sa ukupno četiri ležaja, s funkcionalnom i kompletnom modernom kuhinjom, bibliotekom, savremenom IT opremom i pristupom Internetu, psiho-socijalnim savjetovalištem, pruženom zdravstvenom zaštitom i volonterskim centrom. Sklonište je pokriveno i bezbjednosnim video nadzorom.

“LGBT Forum Progres”, koristeći međunarodna iskustva i svoju praksu, razvio je odgovarajuće procedure i dodatne servise koji ovaj program čine stabilnim, kvalitetnim i efikasnim.

Uz osiguranje krova nad glavom, redovnog pristupa hrani i elementarnoj zdravstvenoj zaštiti, radi se na osnaživanju i psihološkom izgrađivanju LGBT osoba da prihvate svoj istinski identitet, da se bolje nose sa svojim identitetom i s izazovima koji se s tim u vezi neminovno, u homofobnim društvima, javljaju. Pruža se stručna pomoć pri kontaktiranju porodice i bližnjih i s njima, nekada i uz pomoć kvalifikovanih policijskih službenika, a obavezno stručnjaka psihološke struke, uspostavlja i razvija medijacija. Šticićenici_ce, tokom učešća u programu, edukuju se o ljudskim pravima LGBT osoba, uče disciplini i poštovanju internih pravila, i kod njih se razvijaju osnovna znanja i vještine za obavljanje određenih kućnih poslova kao i aktivnosti koje su u vezi sa socijalnim programom. To kod mnogih kasnije podstakne želju da se pridruže LGBT pokretu, bilo kao volonteri ili na aktivističkoj osnovi. I sam nosim takvo iskustvo kao bivši šticićenik. Takođe, “LGBT Forum Progres” pruža i svu potrebnu logistiku, savjete i, koristeći kontakte u LGBT zajednici, pomaže onim šticićenicima koji izlaze iz programa, a ne mogu se vratiti porodici ili su bez posla u traženju i obezbjeđenju smještaja i posla. (kroz Socijalni fond LGBT zajednice).

Ključno je da nijedna LGBT osoba, zahvaljujući postojanju ovog programa, ne mora da trpi nasilje i poniženje u svojoj porodici i da pristaje na gubitak svog dostojanstva samo zato što je različite seksualne orijentacije ili rodnog identiteta.

Osnivanje Skloništa

Sklonište je svojevremeno otvoreno u sklopu projekta „LGBT centar podrške“ koji je realizovan pod podrškom Ambasade Kraljevine Holandije (2011). To je bila istorijska odluka jer je program, vrijeme potvrđuje, pružio pomoć brojnim LGBT osobama i doprinio razvoju LGBT zajednice i LGBT aktivizma u Crnoj Gori. “LGBT Sklonište” u 2013. godini funkcioniše pod podrškom Savjeta Evrope ali i same LGBT zajednice kroz njen Socijalni fond i prikupljanje različitih donacija. Postojanje, opstanak i redovni rad “LGBT Skloništa” definisan je i Strategijom za unapređenje kvaliteta života LGBT osoba 2013-2018 Vlade Crne Gore. To znači da je iz ovog socijalnog servisa napokon stala država.

Neki statistički podaci u vezi sa Skloništem

Od 1. decembra 2011. godine do 15. avgusta 2013. godine kroz uspostavljeno LGBT Sklonište prošle su ukupno 64 osobe. Od navedenog broja jedan je šticećenik bio osoba s invaliditetom, tri osobe su bivši šticećenici/ce dječijeg doma dok su 17 šticećenika/ca pripadnici etničkih manjina. Njihov opstanak i njihovo psihičko i socijalno osnaživanje, snaženje životne i profesionalne motivacije, resocijalizacija pa i ponovna integracija u porodicu potvrđuju puni smisao ovog programa. U Sklonište je upućeno, i njemu boravilo, govori dosadašnje iskustvo, i nekoliko stranih državljana koje je tu uputila Uprava policije. U nekoliko slučajeva intervenisala je i policija. Prijem maloljetnih osoba nije mogao biti prihvaćen. U posmatranom periodu takva su bila dva slučaja. O njima je obaviještena policija i Centar za socijalni rad koji su odgovarajuće reagovali. Nedavno održana Povorka ponosa u Budvi, jul 2013. godine, prva te vrste u Crnoj Gori, ekstremno je povećala mržnju i nasilje nad LGBT osobama. To prati i položaj LGBT djece, mladih i odraslih u njihovim porodicama. Od 24. jula do 15. avgusta pet je osoba zatražilo učešće u programu zbog problema u porodici.

Ciljevi i ciljne grupe Sklonište

Osnovni ciljevi programa "LGBT Sklonište" su: unaprijediti bezbjednost i zaštitu LGBT osoba, unaprijediti društvenu prihvatljivost i uključenost LGBT osoba, promovisati politiku jednakog tretmana i zaštitu od diskriminacije, siromaštva i od zločina iz mržnje, pružiti razumijevanje i podršku LGBT djeci i omladini i njihovim porodicama, intervenisati u svim potrebnim individualnim slučajevima preko policije, prosvjetnih, zdravstvenih i socijalnih vlasti, podsticati razvoj kulture tolerancije i otvorenosti za sve LGBT osobe i poboljšati mentalno zdravlje LGBT osoba koje su suočene s diskriminacijom i nasiljem.

Ciljna grupa programa "LGBT sklonište" su sve LGBT osobe, uzrasta od 18 godina na dalje, koje su suočene s odbacivanjem porodice zbog svoje seksualne orijentacije ili rodnog identiteta kao i sve LGBT osobe koje su žrtve nasilja i zločina iz mržnje i kojima je potrebno, utočište, pravna i psiho-socijalna pomoć. Indirektne ciljne grupe su roditelji LGBT osoba kao i odgovorni u institucijama sistema koji primjenjuju zakone - Policija, zdravstvene i prosvjetne vlasti, socijalni radnici.

Program "LGBT Sklonište" doprinosi povećanju informisanosti svih društvenih aktera o diskriminaciji, nasilju i zločinima iz mržnje nad LGBT osobama, unaprijeđuje socijalnu zaštitu LGBT osoba koje su žrtve nasilja, doprinosi implementaciji vladine LGBT politike - Strategije za unapređenje kvaliteta života LGBT osoba, izgrađuje, snaži povjerenje između vlasti, javnih službi i LGBT zajednice i konačno unaprijeđuje međunarodni kredibilitet i imidž Crne Gore.

Sevise u LGBT Skloništu

Osim redovnog funkcionisanja u LGBT Skloništu su razvijeni osnovni prateći servisi.

Servis osnaživanja i prihvatanja sopstvenog identiteta - Radionice s ostalim članovima_icama LGBT zajednice o LGBT identitetu, prihvatanju sopstvenog identiteta, socijalizacija s ostalim članovima grupe, jačanje znanja i informisanosti o LGBT ljudskim pravima, snaženje životne motivacije i koristan dobrovoljni rad za zajednicu. Ovaj servis podrazumijeva i organizovanje projekcija obrazovnih filmova, diktusija o aktuelnim temama i knjigama, nabavka literature, pristup Internetu, večeri zabave i druženja, posjete članova_ica porodice i prijatelja_ica koji pružaju podršku, posjeta roditelja koji pruža podršku. Stvaranje pozitivne atmosfere je od suštinske važnosti za korisnike_ce Skloništa. Važno je da tokom procesa boravka oni uče, bolje prihvataju svoju različitost, i što prije izađu iz uloge i osjećaja žrtve.

Psihosocijalni servis podrazumijeva pružanje podrške svim korisnicima programa od strane stručnog lica - psihologa_škinje kroz individualnu i grupnu terapiju i redovno praćenje mentalnog zdravlja s ciljem prevazilaženje teških i rizičnih situacija. Stručna pomoć je osigurana i nakon izlaska iz Skloništa, elektronskim putem.

Pravna pomoć je takođe dostupna.

U "LGBT Skloništu" održavaju se često i sastanci Tima povjerenja LGBT zajednice i Uprave policije što doprinosi dodatnoj izgradnji povjerenja korisnika_ca usluga Skloništa u policiju i institucije generalno.

LGBT Sklonište je sastavni dio socijalne politike

"LGBT Forum Progres" punu pažnju posvećuje svim socijalnim problemima i izazovima s kojima se suočavaju LGBT osobe u Crnoj Gori. Pod socijalnim problemima podrazumijevamo sve situacije koje nepovoljno djeluju na život i rad LGBT osoba kao marginalizovane zajednice. U tom kontekstu "LGBT Forum Progres" dokumentuje, razmatra i djeluje na savremena socijalna pitanja, važna za LGBT zajednicu, poput socijalne nejednakosti i isključenosti, nezapošljenosti i eksploatacije rada, siromaštva, oskudnog obrazovanja, diskriminacije, maloljetničke delikvencije i prostitucije.

Socijalni fond LGBT zajednice, koji je ustanovio "LGBT Forum Progres", od januara 2013. godine, kontinuirano pruža pomoć socijalno ugroženim LGBT osobama.

“LGBT Forum Progres”, zbog promocije i povećanja dostupnosti servisa, inicirao je dijalog sa svim opštinama. Prijem je zatražen kod svakog gradonačelnika/ce. Na žalost, razgovor sa LGBT liderima prihvatili su samo gradske vlasti Kotora i Cetinja. Sve ostale lokalne vlasti opredijelile su se za ignorisanje LGBT pitanja. “LGBT Forum Progres” je odustao od podnošenja tužbi zbog diskriminacije kako bi relaksirao i omogućio buduću saradnju. Savjet za zaštitu od diskriminacije Vlade Crne Gore i sama Vlada uvažili su našu inicijativu da se u vladinu LGBT politiku uvrsti obavezni dijalog lokalnih vlasti i LGBT zajednice.

Učestvovali smo i u kreiranju lokalnih socijalnih politika (na primjer Loaklni plan za unapređenje socijalne inkluzije/razvoj lokalnih socijalnih usluga/servisa Glavnog grada Podgorice).

“LGBT Forum Progres” javno zastupa integraciju mehanizma Skloništa u praktične sadržaje socijalne politike i pristupa prema mladima kako na lokalnom tako i državnom nivou. Nemamo ništa protiv da se u budućnosti, zbog njegove trajne stabiulnosti i održivosti, program u potpunosti integriše u okvire javnih socijalnih ustanova.

Kontaktiranje LGBT Skloništa

Članovi_ce LGBT zajednice, socijalni radnici_ce i policijski_e službenici_ce “LGBT Sklonište” mogu kontaktirati na stalno dostupne linije:

067 302 312,

067 9 16 44 25,

069 497 775

e-maila: info@lgbtprogres.me

<http://lgbtprogres.me/lgbt-sklonište/>

ISBN 978-9940-635-03-6

9 789940 635039 >